

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

TEISĖS MOKYKLA

Baudžiamosios teisės ir proceso institutas

AUSTINA GINEIKAITĖ

INFORMACINIŲ IR ELEKTRONINIŲ RYŠIŲ
TECHNOLOGIJŲ NAUDOJIMAS BAUDŽIAMAJAME
PROCESE

Magistro baigiamasis darbas

Vadovė prof. dr. Jolanta Zajančauskienė

VILNIUS

2024

TURINYS

ĮVADAS	4
1. INFORMACINĖS IR ELEKTRONINIŲ RYŠIŲ TECHNOLOGIJOS BAUDŽIAMAJAME PROCESE: TEORINĖS NUOSTATOS.....	9
1.1. Informacinių ir elektroninių ryšių technologijų samprata, sistema bei teisinis reguliavimas baudžiamajame procese	9
2. INFORMACINIŲ IR ELEKTRONINIŲ RYŠIŲ TECHNOLOGIJŲ PANAUDOJIMO FORMOS	15
2.1. Nuotoliniai proceso veiksmai: teisinis reguliavimas, veiksmų fiksavimas, proceso dalyvių teisių užtikrinimo problematika.....	15
2.1.1. Atskirų nuotolinių procesinių veiksmų problematika	17
2.2. Nuotolinis teismo posėdis: teisinis reguliavimas, proceso dalyvių teisių užtikrinimo probleminiai aspektai	23
2.3. Baudžiamosios bylos duomenų tvarkymas bei dokumentų įteikimas: ikiteisminio tyrimo institucijų ir teismų naudojamos informacinės sistemos	39
3. KOKYBINIS TYRIMAS DĖL INFORMACINIŲ IR ELEKTRONINIŲ RYŠIŲ TECHNOLOGIJŲ PANAUDOJIMO	46
3.1. Interviu rezultatai: respondentų nurodoma problematika.....	46
3.2. Interviu rezultatų apibendrinimas	64
IŠVADOS	67
PASIŪLYMAI	69
ANOTACIJA.....	71
SANTRAUKA	72
LITERATŪROS SĄRAŠAS	74
PRIEDAS. INTERVIU ATLIKIMO PROTOKOLAS	84

PADĖKA

Darbo autorė skiria nuoširdžią padėką savo magistro baigiamojo darbo vadovei prof. dr. Jolantai Zajančkauskienei už patarimus bei pagalbą rengiant baigiamąjį darbą.

Padėka taip pat skiriama:

advokatams (-ėms) Daliai Dudėnienei, Laurai Sereckei, Ivetai Vitkutei-Zvezdinienei, Vitalijai Smolenskienei,

teisėjams (-oms) Jurgitai Grigonienei, Gabrielei Kaktienei, Vitai Padriezaitei,

prokurorams (-ėms) Rolandui Kruopiui, Laimutei Martinavičienei, Linai Lomonienei

už sutikimą dalyvauti baigiamojo darbo tyrime, pasidalintas praktines išvalgas bei skirtą laiką.

IVADAS

Magistro baigiamojo darbo aktualumas. Nuolatinis technologijų vystymasis, jų plėtra skatina technologijų įsitraukimą į kone visas gyvenimo sritis. XXI amžius „[...] vadinamas informacinės visuomenės amžiumi, besiremiančiu IT platformomis. Minimų technologijų įtaka visose gyvenimo sferose vystosi ypač sparčiai, ir šiam progresui neprilygsta joks kitas.“¹ Anot mokslininkų, „sunku įsivaizduoti šiuolaikinę visuomenę, neturinčią modernių informacijos apdorojimo, kaupimo, perdavimo priemonių.“² Mokslininkai pabrėžia, kad „[...] moksliniai tyrimai informacinių technologijų ir teisės srityje, pavyzdžiui, L. Lessigo teorija, išvelgia tam tikrą informacinių technologijų ir teisės konvergenciją teigiant, kad žinių visuomenėje informacinės technologijos ir teisė negali egzistuoti vienas be kito.“³ Informacinėms technologijoms įsiliejant į daugelį sričių, jos tapo neatskiriama, kasdiene įvairių valstybės institucijų darbo dalimi.

Prieš keletą metų, esant globalaus masto pandemijai visame pasaulyje, tik dar labiau buvo praplėstas informacinių technologijų naudojimas nuotoliniam darbui užtikrinti. Būtent pastaraisiais metais išaugo nuotolinių procesų skaičius: 2019-aisiais metais Lietuvos teismuose vyko 2612 nuotoliniai teismo posėdžiai, 2020-aisiais jų buvo organizuota 3865, o 2023-aisiais jų skaičius siekė 43 803.⁴

Mokslininkai pažymi, kad „kuo toliau, tuo labiau ryškėja du žmogaus egzistavimo pavidalai: žmogus kaip fizinis asmuo su visomis žmogiškomis savybėmis, ir jo antrininkas [...], egzistuojantis virtualioje erdvėje.“⁵ Antai, 2023 metų vasario mėnesį Kolumbijos Magdalenos administracinis teismas surengė pirmąjį nuotolinį posėdį virtualioje erdvėje „Metaverse“, kuriame dalyvavo proceso dalyvių skaitmeninės asmenybės (avatarai).⁶ Anot posėdžiui pirmininkavusios teisėjos, informacinių technologijų naudojimo teisminiuose procesuose tikslas yra palengvinti bei pagreitinti teisingumo vykdymą.⁷ Pastaruoju metu ir Lietuvos teisininkai aktyviai diskutuoja apie dirbtinio intelekto panaudojimo galimybes bei jo rizikas.⁸ 2024 m. kovo 22 d. vykusioje

¹Luciano Floridi, *Ketvirtoji revoliucija* (Vilnius: Eugrimas, 2018), 3, https://www.lma.lt/uploads/files/KNYGOS/Ketvirtoji_revoliucija_.pdf

²Mindaugas Kiškis ir kt., *Teisės informatika ir informatikos teisė* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006), 8, <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/1267209f-50ad-4c66-a213-239feed9f139/content>

³*Ibid*, 15.

⁴„Lietuvos teismų veiklos rezultatai 2022“, 80, Teismai.lt, <https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2023/03/teismai2023-1.pdf>; „Lietuvos teismų veiklos rezultatai 2023“, Teismai.lt, 82, <https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2024/03/lietuvos-teismai-ataskaita-2023-m.pdf>

⁵Luciano Floridi, *op.cit.*

⁶„Future of justice: Colombia makes history by hosting its first-ever court hearing in the metaverse“, *Euronews*, 2023 m. vasario 15 d., <https://www.euronews.com/next/2023/03/01/future-of-justice-colombia-makes-history-by-hosting-its-first-ever-court-hearing-in-the-me>

⁷„Historical! This was the first judicial hearing in the Metaverse in Colombia“, *Impactotic*, 2023 m. kovo 1 d., <https://impactotic.co/en/historic-first-judicial-hearing-in-the-metaverse-in-Colombia/>

⁸„Praktinė konferencija: technologijų panaudojimas ir psichologiniai įgūdžiai teisininko veikloje“, 2024 m. kovo 22

konferencijoje buvo pažymėta, kad nuotolinės vaizdo konferencijos jau yra didžiausias dirbtinio intelekto laimėjimas.⁹

Informacinės technologijos tapo įprasta bei neatsiejama baudžiamojo proceso dalimi. Technologijos atvėrė galimybes ne tik nacionaliniam, bet ir globaliam informacijos saugojimui, jos perdavimui, keitimuisi ja tarp teisėsaugos institucijų ir (ar) proceso dalyvių, nepaisant didelių atstumų. Taigi technologijos turėtų pagreitinti, efektyvinti teisinius procesus, įskaitant baudžiamąjį procesą, taip pat sudaryti galimybes ekonomiškiesiems procesams vykti, taupant išteklius, pavyzdžiui, užsienio valstybėse esantiems proceso dalyviams apklausti. Kita vertus, be teikiamos naudos technologijos gali sukelti ir tam tikrus iššūkius, užtikrinant asmenų teises, t. y. gali atsirasti rizika jas pažeisti. Dėl naujai taikomų technologijų bei naujo jų naudojimo reglamentavimo viešojoje erdvėje keliama klausimai, vyksta diskusijos bei atliekami tyrimai, ar nuotoliniu būdu atliekami procesiniai veiksmai, nuotoliniai teismo posėdžiai bei duomenų tvarkymas bei procesinių dokumentų įteikimas nuotoliniu būdu atitinka pagrindinius baudžiamojo proceso principus - teisę į teisingą bylos nagrinėjimą bei teisę į gynybą.¹⁰

Be to, pažymėtina, kad technologijos kelia iššūkius, susijusius su reikiamos įrangos užtikrinimu, taip pat teisininkų bei procese dalyvaujančių asmenų kompetencijomis (gebėjimais) naudotis technologijomis. Antai, siekiant didinti Lietuvos teismų veiklos efektyvumą, 2023 m. rugpjūtį baigtas įgyvendinti projektas, kurio metu iš dalies buvo modernizuota Lietuvos teismų informacinė sistema.¹¹ Inovacijų plėtra teismuose įvardyta kaip vienas iš konkrečių veiksmų 2023 - 2033 metų Lietuvos teismų vystymosi vizijoje.¹² Tiek ankstesnėse, 2019 - 2023 m., tiek ir 2024 - 2028 m. Europos e. teisingumo strategijose yra akcentuojama, kad „*tolesnė valstybių narių teismų sistemų skaitmenizacija, taip pat DI naudojimas teisingumo sistemose turi didžiulį potencialą visoje Europos Sąjungoje toliau visiems lengvinti ir gerinti galimybes naudotis teise kreiptis į teismą.*“¹³ Kartu yra pažymima, jog „46 % Europos piliečių šiuo metu neturi bazinių

d., LR Teisingumo ministerija; Tarptautinė konferencija „Gyvenimas su asmeniniais DI pagalbininkais: rizikos, iššūkiai ir galimybės“, 2024 m. kovo 15 d., VU Centriniai rūmai, <https://www.tf.vu.lt/events/konferencija-living-with-personal-ai-agents-risks-challenges-opportunities/> bei kitos.

⁹Andriaus Smaliuko pranešimas konferencijoje Technologijų panaudojimas ir psichologiniai įgūdžiai teisininko veikloje, Vilnius, 2024 m. kovo 22 d.

¹⁰„Ar įmanoma užtikrinti teisę į teisingą teismą nuotoliniu būdu?“, *TeisėPro*, 2021 m. gegužės 22 d., <https://www.teise.pro/index.php/2021/05/22/ar-imanoma-uztikrinti-teise-i-teisinga-teisma-nuotoliniu-budu/>; „Ar nuotolinis baudžiamasis procesas teisme yra teisingas ir sąžiningas procesas? Nr. S-PD-22-57“, Mykolo Romerio universitetas, žiūrėta 2023 m. kovo 5 d., <https://www.mruni.eu/ar-nuotolinis-baudziamasis-procesas-teisme-yra-teisingas-ir-saziningas-procesas-nr-s-pd-22-57/>

¹¹Projektas Nr. 10.1.4-ESFA-V-922-01-0002 „Teismų veiklos efektyvumo didinimas“, Teismai.lt, žiūrėta 2023 m. kovo 9 d., <https://www.teismai.lt/lt/nacionaline-teismu-administracija/projektai/igyvendinti-projektai/149>

¹²„Lietuvos teismų vystymosi vizija 2023 - 2033“, Teismai.lt, žiūrėta 2023 m. kovo 9 d., <https://www.teismai.lt/lt/naujienos/teismu-sistemos-naujienos/patvirtinta-desimtmecio-lietuvos-teismu-vystymosi-vizija/10676>

¹³Europos Sąjungos Taryba, „2024 – 2028 m. Europos e. teisingumo strategija“, žiūrėta 2024 m. sausio 10 d., 11, <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15509-2023-INIT/lt/pdf>

*skaitmeninių įgūdžių ir išteklių. Siekiant juos įgalinti visapusiškai naudotis savo teisėmis ir galimybėmis, turėtų būti ugdomi jų skaitmeniniai įgūdžiai, reikalingi norint naudotis skaitmeninėmis paslaugomis.*¹⁴

Nagrinėjama tema aktuali įstatymų leidėjui, kadangi informacinių ir elektroninių ryšių technologijų naudojimo baudžiamajame procese reglamentavimu buvo siekiama sutrumpinti, pagreitinti procesą, tačiau tuo yra abejojama ir keliamas klausimas, ar toks reglamentavimas kaip tik neapsunkina ir neprailgina proceso. Išnagrinėjus šių technologijų panaudojimo problematiką, apibendrinus empirinio tyrimo metu gautus duomenis, įstatymų leidėjas galėtų atsižvelgti ir patikslinti šių technologijų panaudojimo reglamentavimą. Tema aktuali ir teisės taikytojui, nes reglamentavimas yra naujas, nėra nusistovėjusios teismų praktikos. Tema taip pat aktuali ir teisės doktrinai dėl sparčios technologijų plėtros teisiniuose procesuose tiek Lietuvoje, tiek ir užsienio valstybėse. Pagaliau, nagrinėjama tema aktuali ir proceso dalyviams, kurie dalyvauja atliekant nuotolinius proceso veiksmus, nuotoliniuose teismo posėdžiuose, bei kurių duomenys yra tvarkomi informacinėse sistemose, - dėl svarbiausios priežasties - jų teisių užtikrinimo.

Tiriama mokslinė problema. Ar tinkamai užtikrinamos baudžiamąjo proceso dalyvių teisės, atliekant nuotolinius baudžiamąjo proceso veiksmus, taip pat nuotolinio teismo posėdžio metu? Ar esamas teisinis reguliavimas dėl informacinių ir elektroninių ryšių technologijų panaudojimo baudžiamajame procese yra pakankamas ir aiškus?

Baigiamajame darbe tiriamos problemos ištyrimo lygis ir darbo naujumas. Atskiros informacinių ir elektroninių ryšių technologijų panaudojimo formos bei problematika baudžiamajame procese Lietuvos teisinėje literatūroje nebuvo gana plačiai analizuotos. Tam tikra apimtimi mokslo studijose, vadovėliuose, monografijose bei kitoje teisės mokslo literatūroje buvo analizuojami nuotoliniu būdu vykdomi proceso veiksmai bei nuotolinis teismo posėdis. Darbe remiamasi moksliniais šaltiniais, daugiausiai parengtais pandeminiu bei popandeminiu laikotarpiais, kuomet nuotolinis procesas tapo itin aktualus ir ypač reikalingas: R. Ažubalytės straipsniu,¹⁵ M. Gušauskienės straipsniu¹⁶, J. Zajančkauskienės ir R. Jurkos straipsniu¹⁷, taip pat

¹⁴Europos Sąjungos Taryba, *supra note*, 13.

¹⁵ Rima Ažubalytė, „Pandemijos poveikis teisei į teisminę gynybą Lietuvoje“, iš *Teisė ir COVID-19 pandemija*, Lyra Jakulevičienė, Regina Valutytė, Dovilė Sagatienė (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2022), https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/18283/Covid%20book_web_2022-372-406.pdf?sequence=1

¹⁶ Marina Gušauskienė, „COVID-19 pandemijos poveikis ikiteisminio tyrimo atlikimo teisiniam reglamentavimui ir praktinio atlikimo iššūkiai“, iš *Teisė ir COVID-19 pandemija*, Lyra Jakulevičienė, Regina Valutytė, Dovilė Sagatienė (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2022), <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/e36dddad-8f59-41ba-9d5f-b7baff68021d/content>

¹⁷ Jolanta Zajančkauskienė ir Raimundas Jurka, *Teisė į teisingą bylos nagrinėjimą: nuotoliniai procesai* (Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, 2021), <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/17928/Konstitucine-ir-teisine-sistema-571-597.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Zachary M. Hillman¹⁸ bei Donald Nicolson¹⁹ straipsniais ir kita mokslinė literatūra. Šiuose šaltiniuose aprašoma informacinių ir elektroninių ryšių technologijų baudžiamajame procese samprata, nuotoliniu būdu atliekami proceso veiksmai bei teismo posėdis, išskiriama proceso dalyvių teisių užtikrinimo problematika. Darbe taip pat remiamasi įvairiais teisės aktais ir nacionalinių bei tarptautinių teismų praktikos pavyzdžiais, daugiausiai analizuojama Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau - Konstitucinis Teismas), Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau - EŽTT) praktika.

Baigiamojo darbo reikšmė. Baigiamajame darbe tiriamos problemos ištyrimo lygis, jos naujumas bei baigiamojo darbo aktualumas nulėmė baigiamojo darbo reikšmę. Darbe išnagrinėtos informacinių ir elektroninių ryšių technologijų panaudojimo baudžiamajame procese formos, jų teisinis reguliavimas ir jo taikymas bei savarankiškai atliktu tyrimu atskleista šių technologijų panaudojimo problematika, kuri gali būti aktuali įstatymų leidėjui.

Darbo originalumas. Baigiamasis darbas yra darbo autoriaus asmeninės intelektualės, kūrybinės, mokslinės veiklos rezultatas. Iškelta mokslinė problema vertinama savarankiškai.

Darbo tikslas. Išanalizuoti informacinių ir elektroninių ryšių technologijų teisinį reguliavimą Lietuvos baudžiamajame procese ir nustatyti jo taikymo problematiką, užtikrinant proceso dalyvių teises.

Darbo uždaviniai:

1. išanalizuoti informacinių ir elektroninių ryšių technologijų sampratas bei jų sistemą baudžiamajame procese;
2. išnagrinėti informacinių ir elektroninių ryšių technologijų panaudojimo baudžiamajame procese formas, jų teisinį reguliavimą ir jo taikymą, užtikrinant proceso dalyvių teises;
3. remiantis atlikto empirinio tyrimo rezultatais, nustatyti ir įvertinti informacinių ir elektroninių ryšių technologijų praktinio panaudojimo problematiką Lietuvos baudžiamajame procese.

Darbo metodika. Siekiant darbo tikslo bei uždavinių įgyvendinimo, darbe buvo pasitelktas mokslinės literatūros analizės metodas, analizuojant Lietuvos bei užsienio valstybių teisės mokslo literatūrą, kurioje nagrinėtos informacinių ir elektroninių ryšių technologijų sampratos baudžiamajame procese, atskiros jų panaudojimo formos. Lingvistinis (kalbinis) metodas darbe buvo naudojamas, siekiant atskleisti sąvokų reikšmes. Naudojantis norminių

¹⁸Hillman, Zachary M. „Pleading guilty and video teleconference: is a defendant constitutionally "present" when pleading guilty by video teleconference?“, *The Journal of High Technology Law*, 7: 1 (2007), <https://law-journals-books.vlex.com/vid/teleconference-constitutionally-56231387>

¹⁹Donald Nicolson, „Covid-19 and Criminal Justice: Temporary Fixes or Long Term Reform?“, *Essex Dialogues*, (2020): 211, <https://repository.essex.ac.uk/28044/1/027.pdf>

dokumentų apžvalgos ir jų analizės metodais darbe analizuojamas tiriamos problemos teisinis reglamentavimas Lietuvoje, taip pat teismų praktika. Darbe taip pat naudojamas sisteminis teisės aiškinimo metodas, siekiant atskleisti informacinių ir elektroninių ryšių technologijų įtvirtinimą Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse (toliau - BPK)²⁰. Pagrindinis kokybinio tyrimo metodas, kuriuo naudojantis buvo atliktas empirinis tyrimas - interviu metodas. Atlikti 10 pusiau struktūrizuotų interviu su atsitiktinės atrankos būdu pasirinktais baudžiamojo proceso teisės srityje dirbančiais teisininkais: 3 teisėjais, 3 prokurorais ir 4 advokatais. Interviu atlikimo metu buvo gaunami duomenys apie problematiką, su kuria susiduria tyrimo dalyviai. Interviu vykdyti pagal iš anksto numatytus esminius klausimus, tačiau priklausomai nuo kiekvieno interviu individualumo, tyrimo dalyviams įvardijant pasikartojančias problemas, respondentams buvo užduodami ir patikslinantys / papildomi klausimai siekiant gauti papildomos informacijos. Apibendrinant tyrimo metu gautus duomenis, taikytas apibendrinimo metodas.

Darbo struktūra. Baigiamąjį darbą sudaro įvadas, dėstomoji dalis, kurią sudaro trys dalys, išvados, pasiūlymai, literatūros sąrašas, anotacija lietuvių ir anglų kalbomis, santraukos lietuvių ir anglų kalbomis. Pirmoji darbo dalis yra skirta informacinių ir elektroninių ryšių technologijų bendroms teorinėms nuostatomis - jų sampratomis, sistemai atskleisti. Antroje darbo dalyje yra nagrinėjamos informacinių ir elektroninių ryšių technologijų panaudojimo formos: analizuojama nuotolinių proceso veiksmų, nuotolinio teismo posėdžio, duomenų tvarkymo bei dokumentų įteikimo nuotoliniu būdu problematika. Trečiąją darbo dalį sudaro empirinis tyrimas bei jo metu gautų duomenų apibendrinimas, išvadų bei pasiūlymų pateikimas.

Ginamieji teiginiai.

1. Esamas informacinių ir elektroninių ryšių technologijų naudojimo baudžiamajame procese reglamentavimas yra pakankamas.

2. Praktikoje baudžiamojo proceso dalyvių teisės, vykdamas nuotolinius proceso veiksmus, teismo posėdžius bei nuotoliniu būdu tvarkant baudžiamųjų bylų duomenis ir įteikiant procesinius dokumentus, ne visada yra tinkamai užtikrinamos.

²⁰ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Baudžiamojo proceso kodeksas“, LRS, žiūrėta 2024 m. gegužės 7 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.163482/asr>

1. INFORMACINĖS IR ELEKTRONINIŲ RYŠIŲ TECHNOLOGIJOS BAUDŽIAMAJAME PROCESU: TEORINĖS NUOSTATOS

1.1. Informacinių ir elektroninių ryšių technologijų samprata, sistema bei teisinis reguliavimas baudžiamajame procese

Asmens teisė į gynybą ir proceso greitumas yra vieni iš pagrindinių baudžiamąjį procesą principų bei tikslų, kurių siekiama tiek ikiteisminio tyrimo metu, tiek bylą nagrinėjant teisme. Principai, įtvirtinti tarptautiniuose²¹, taip pat ir nacionaliniuose teisės aktuose²², skirti užtikrinti proceso dalyvių teises, siekiant, kad jos nebūtų nepateisinamai suvaržomos. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, jog „*teisė į gynybą yra viena iš teisingo bylos išnagrinėjimo sąlygų*.“²³ Konstitucinis Teismas taip pat yra pažymėjęs, jog „*baudžiamąjį procesą teisinis reglamentavimas neturi sudaryti prielaidų vilkinti nusikalstamų veikų tyrimo ir baudžiamųjų bylų nagrinėjimo, taip pat prielaidų baudžiamąjį procesą dalyviams piktnaudžiauti procesinėmis ar kitomis teisėmis*.“²⁴ Dabartiniais technologijų laikais gali būti keliamas aktualus klausimas, ar ir kaip informacinių ir elektroninių ryšių technologijų panaudojimas baudžiamajame procese gali pažeisti proceso dalyvių teises.

Informacinių ir elektroninių ryšių technologijų sąvoka nėra vienareikšmė dėl nuolatinės jų plėtros bei naudojimo įvairiose srityse. Pagal šiuo metu galiojantį BPK, šios technologijos naudojamos ir baudžiamajame procese, tačiau prieš analizuojant jų panaudojimo formas, reikalinga paaiškinti tam tikrus terminus. Pagal lingvistinę prasmę žodis „informacija“ reiškia duomenis apie tam tikrą objektą ar reiškinį.²⁵ Informacija taip pat apibrėžiama kaip „*kaupiamos, laikomos ir žodžiu, raštu arba komunikacijos priemonėmis perduodamos žinios*.“²⁶ Vienas pirmųjų Lietuvoje informatikos mokslo metodinės medžiagos kūrėjų G. Grigas informacines technologijas apibrėžia kaip „*priemonių ir būdų informacijai rinkti, laikyti, persiųsti, apdoroti ir kitaip tvarkyti kompiuteriu visumą*.“²⁷ Taip įvardijami procesai, „*[...] kurių metu kompiuteriniais įrenginiais*

²¹„Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“, LRS, žiūrėta 2023 m. lapkričio 20 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19841>; „Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija“, EUR-Lex, žiūrėta 2023 m. sausio 6 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex%3A12016P%2FTXT> bei kituose

²²„Lietuvos Respublikos Konstitucija“, LRS, žiūrėta 2023 m. lapkričio 20 d., <https://www.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija20220522.htm>; „Lietuvos Respublikos baudžiamąjį procesą kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Lietuvos Respublikos baudžiamąjį procesą kodeksas“, *supra note*, 20.

²³„Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimas“, LRKT, žiūrėta 2023 m. lapkričio 20 d., <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta345/content>

²⁴„Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas“, LRKT, žiūrėta 2023 m. lapkričio 20 d., <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta193/content>

²⁵„Informacija“, Visuotinė lietuvių enciklopedija. Žiūrėta 2023 m. lapkričio 20 d., <https://www.vle.lt/straipsnis/informacija-2/>

²⁶„Informacija“, Aiškinamasis ryšių su visuomene terminų žodynas. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 3 d., <https://www.ltkka.eu/wp-content/uploads/2020/01/LTKA-termin%C5%B3-%C5%BEodynas.pdf>

²⁷„Informacinės technologijos“, Visuotinė lietuvių enciklopedija. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 3 d.,

saugoma, analizuojama, pertvarkoma, siunčiama ir pateikiama vartotojams įvairi informacija.“²⁸ Informacinės technologijos įprastai apima techninės ir programinės įrangos komponentus. Techninė įranga yra įvardijami fiziniai materialūs objektai, pavyzdžiui, monitorius, procesorius bei kiti įrenginiai. Tuo tarpu programinė įranga yra nematerialios programos, naudojamos kompiuteriuose (pavyzdžiui, tekstų rengimo programos, duomenų bazės bei kitos).²⁹ Darytina išvada, jog informacinių technologijų sąvoka yra plati bei apimanti ne vieną elementą - ir fizinę, ir programinę įrangą, taip pat skaitmeninį ryšį bei kitus.³⁰

Dabartinės lietuvių kalbos žodyne³¹, taip pat Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatyme elektroniniai ryšiai apibrėžiami kaip „*informacijos perdavimas ir priėmimas laidinėmis, optinėmis, radijo, palydovinėmis, kitomis elektromagnetinėmis priemonėmis siunčiamų signalų pavidalu*.“³² Pagrindinės elektroninių ryšių rūšys yra telefono, radijo, televizijos ryšiai, taip pat kompiuterių tinklai (internetas, elektroninis paštas bei kiti).³³ Elektroninių ryšių technologijos, dar kitaip vadinamos komunikacinėmis technologijomis, taip pat apima ir tiesiogines vaizdo, garso konferencijas.³⁴ Iš apibrėžimų matoma, jog elektroniniai ryšiai yra priemonės, naudojamos informacijos perdavimui, naudojant tam tikrus ryšio tinklus. Anot D. Šttilio, elektroniniais ryšiais perduodama informacija gali būti laikoma bet kokia informacija, kuria keičiasi šalys naudodamos šiuos ryšius.³⁵

Moderniausiu, tiksliausiu informacinių technologijų apibrėžimu mokslininkai įvardija informacinių technologijų integraciją su komunikacijomis, kuomet šie komponentai kartu yra įvardijami informacinėmis ir ryšių technologijomis (trumpinys – *IRT, angl. Information communication technologies, trumpinys - ICT*).³⁶ Tai reiškia, kad informacinės technologijos apima komunikacinius tinklus (mobiliojo ryšio, radijo ryšio bei kitus). Anot Š. Pauliko, „[...] *IT-technologijos, skirtos informacijos valdymui ir apdorojimui. „[...] tai programos kompiuteriams ar kitiems išmaniems įrenginiams, kurios atvaizduoja ir apdoroja informaciją. Tuo tarpu IRT apima tiek informacijos valdymo sistemas (programas kompiuteriams), tiek informacijos*

<https://www.vle.lt/straipsnis/informacines-technologijos/>

²⁸ „Apie informacines ir ryšių technologijas savivaldybėje paprastai“, LSA, žiūrėta 2023 m. gruodžio 3 d., https://www.lsa.lt/failai/itprojektas/IT_atmintine_SAD.pdf

²⁹ „What Is Information Technology (IT)?“, Codecademy, žiūrėta 2023 m. gruodžio 3 d., <https://www.codecademy.com/resources/blog/what-is-information-technology/>

³⁰ „What is Information Technology? 2024 Guide“, *op.cit.*

³¹ „Elektroniniai ryšiai“, Visuotinė lietuvių enciklopedija. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 6 d., <https://www.vle.lt/straipsnis/elektroniniai-ryšiai/>

³² „Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymas“, LRS, žiūrėta 2023 m. gruodžio 6 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.232036/asr>

³³ „Elektroniniai ryšiai“, *op.cit.*

³⁴ „13 Examples Of Communication Technology In The 21st Century“, HelpfullProfessor, žiūrėta 2023 m. gruodžio 15 d., <https://helpfulprofessor.com/communication-technology-examples/>

³⁵ Darius Šttilis, „Privataus gyvenimo elektroniniuose ryšiuose ribojimas nusikaltimų tyrimo tikslais“, *Jurisprudencija* 9, 87 (2006): 71.

³⁶ „What Is Information Technology (IT)?“, *op.cit.*

*perdavimo sistemas: belaidį tinklą (WiFi), internetą, mobiliųjų ryšį, [...].*³⁷ Apibendrinant skirtingų autorių pateikiamus apibrėžimus, informacinės ir ryšių technologijos yra metodų ir procesų visuma, skirta informacijai gaminti (kurti), ją saugoti (kaupiti, laikyti), apdoroti, perduoti ir naudoti jos vartotojui.³⁸ Informacinių technologijų samprata yra plati ir apimanti elektroninių ryšių sampratą. Nuolatinis technologijų vystymasis lemia tai, jog nėra vienareikšmiško šių terminų atribojimo. Aptartoms technologijoms apibūdinti vartotini įvairūs minėti sinonimai, tačiau siekiant aiškumo, toliau darbe taikytinas tik informacinių ir elektroninių ryšių technologijų terminas, taip kaip yra įtvirtinta BPK.

Pagal šiuo metu Lietuvoje galiojantį reglamentavimą BPK 8¹ bei 8² straipsniuose įtvirtinta, kad naudojantis informacinių ir elektroninių ryšių technologijomis gali būti tvarkomi baudžiamųjų bylų duomenys, teikiami procesiniai dokumentai, atliekami procesiniai veiksmai bei vykti teisminis bylos nagrinėjimas (teismo posėdis).³⁹ Pagal BPK reglamentavimą informacinėmis ir elektroninių ryšių technologijomis gali būti saugomi, perduodami ar kitaip naudojami teksto (pavyzdžiui, procesiniai dokumentai), vaizdo, garso duomenys (pavyzdžiui, teismo posėdžio transliacija su vaizdu ir garsu). Pažymėtina, kad 2015 m. parengtame Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 95, 96, 179, 183, 191 ir 220 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 8¹ straipsniu įstatymo projekto aiškinamajame rašte (toliau - Aiškinamasis raštas dėl BPK papildymo 8¹ straipsniu) buvo pabrėžiama, kad „projektą siūloma papildyti nauju straipsniu, apibrėžiančiu informacinių ir elektroninių ryšių technologijų naudojimo baudžiamajame procese galimybę.“⁴⁰ Sutiktina su išvalgomis, kad BPK 8¹ straipsnio „[...] tikslas, be kita ko, yra baudžiamojo proceso skaitmenizavimas, kuris užtikrintų, inter alia, greitesnį baudžiamąjį procesą [...]“.⁴¹

Atkreiptinas dėmesys, kad BPK 8² straipsnyje šalia informacinių ir elektroninių ryšių technologijų yra pateikiamas patikslinimas - „per vaizdo konferencijas“. Aiškinamajame rašte dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo 8² straipsniu įstatymo projekto (toliau - Aiškinamasis raštas dėl BPK papildymo 8² straipsniu) buvo pateikiamas kiek platesnis patikslinimas - „per vaizdo konferencijas, telekonferencijas ir kitaip“.⁴² Taip pat atsižvelgtina į tai,

³⁷ „What Is Information Technology (IT)?“, *supra note*, 29.

³⁸ „Informacinės technologijos“, LRTB, žiūrėta 2023 m. gruodžio 20 d., <http://terminai.vlkk.lt/terminas/1450333>

³⁹ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas“, *supra note*, 20: 8¹ ir 8² straipsniai

⁴⁰ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 95, 96, 179, 183, 191 ir 220 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 8¹ straipsniu įstatymo projekto aiškinamasis raštas“, LRS, žiūrėta 2023 m. gruodžio 22 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/7b79cef0e82211e4a3f4c9665905a1b3>

⁴¹ Giedrė Maslauskaitė ir Sofia Khatsernova, *Teismo ekspertizės ir objektų tyrimo reglamentavimo baudžiamajame procese Lietuvoje pakankamumas, atsižvelgiant į Europos Sąjungos standartus* (Vilnius, 2017), 37, https://teise.org/wp-content/uploads/2023/01/Maslauskaite_Khatsernova.pdf

⁴² „Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo 8² straipsniu įstatymo projekto“, LRS, žiūrėta 2023 m. gruodžio 22 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/945db060854f11eaa51db668f0092944?jfwid=-ppcqx803d>

jog kituose BPK straipsniuose yra naudojamas terminas „garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonės“.⁴³ BPK nėra pateikiami informacinių ir elektroninių ryšių technologijų sąvokų paaiškinimai, baudžiamajame procese naudojamų technologijų rūšys. Taigi kyla klausimas, ar informacinių ir elektroninių ryšių bei garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonių sąvokos baudžiamajame procese yra tapačios. Antai, „[...] teisinės technikos požiūriu skirtingų sąvokų vartojimas yra pateisinamas, jeigu jomis žymimi skirtingi reiškiniai.“⁴⁴

Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro patvirtintame informacinių ir elektroninių ryšių technologijų (per vaizdo konferencijas) naudojimo atliekant ikiteisminį tyrimą tvarkos apraše (toliau - Aprašas)⁴⁵, taip pat rekomendacijose dėl apklausos garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis ikiteisminiame tyrime atlikimo ir įforminimo (toliau - Rekomendacijos dėl apklausos garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis) garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonės apibrėžiamos kaip „[...] programinės ir stacionariosios ar kilnojamosios techninės įrangos, kuria garsas ir vaizdas perduodamas nuotoliniu būdu ir užfiksuojamas, visuma.“⁴⁶ Vaizdo konferencija yra apibrėžiama kaip „sistema, leidžianti dviem ar daugiau žmonių, esančių skirtingose vietose, kalbėti ir matyti vienas kitą naudojant elektronines technologijas.“⁴⁷ Kitaip tariant, naudojantis interneto ryšiu bei technine įranga (pavyzdžiui, vaizdo kamera, mikrofону bei kita), konferencijos dalyviai gali matyti ir girdėti kitus konferencijos dalyvius. Pabrėžtina, kad „baudžiamajame procese naudojamos dviejų tipų vaizdo konferencijos: dvipusės ir viopusės.“⁴⁸ Dvipusės vaizdo konferencijos metu jos dalyviai mato ir girdi vienas kitą abipusiai, pavyzdžiui, „[...] liudytojas, nesantis teismo salėje, teisiamojo posėdžio metu tiesiogiai vaizdo ryšiu apklausiamas teismo bei kitų proceso dalyvių: liudytojas tiesiogiai girdi ir mato teismą, kitus proceso dalyvius, o pastarieji girdi ir mato patį liudytoją.“⁴⁹ Vienpusės vaizdo konferencijos metu garsas ir vaizdas yra perduodamas vienpusiškai, t. y. vienoje konferencijos pusėje esantys dalyviai mato bei girdi transliuojamą vaizdą bei garsą, tačiau kitoje konferencijos pusėje esantys dalyviai - ne. EŽTT jurisprudencijoje taip pat aptinkami įvairūs terminai, pavyzdžiui, „vaizdo

⁴³ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas“, *supra note*, 20: 43, 127, 130, 179, 183 bei kituose straipsniuose

⁴⁴ Kristijonas Povylus, „Techninių priemonių pagalba vykstantis baudžiamasis procesas (nuotolinis tyrimas ir nagrinėjimas)- galimybės ir ribojimai“ (magistro baigiamasis darbas, Vilniaus universitetas, 2022), 12, <https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:175678829/datastreams/MAIN/content>

⁴⁵ „Informacinių ir elektroninių ryšių technologijų (per vaizdo konferencijas) naudojimo atliekant ikiteisminį tyrimą tvarkos aprašas“, LRS, žiūrėta 2023 m. gruodžio 23 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/749df9e2c20411eb91e294a1358e77e9?jfwid=-vak472x3f>

⁴⁶ „Rekomendacijos dėl apklausos garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis ikiteisminiame tyrime atlikimo ir įforminimo“, TAR, žiūrėta 2023 m. gruodžio 27 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/b070ae1015b411e6a23dfca0984f2ff9/asr>

⁴⁷ „Video conferencing“, CambridgeDictionary, žiūrėta 2023 m. gruodžio 27 d., <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/video-conferencing>

⁴⁸ Povylus, *op.cit.*, 8.

⁴⁹ *Ibid*

telekonferencija“ (*angl. video teleconference*), „vaizdo ryšys“ (*angl. video link*), „vaizdo komunikacijos sistema“ (*angl. video communication system*) bei kiti.⁵⁰ Daroma išvada, kad nėra įsitvirtinusio konkretaus termino vaizdo konferencijoms apibrėžti. Svarbu išskirti ir Aiškinamajame rašte dėl BPK papildymo 8² straipsniu minimas telekonferencijas. Telekonferencija apibrėžiama kaip tiesioginis garso arba garso ir vaizdo susitikimas, vykdomas taip pat pasitelkiant įvairias technines priemones (pavyzdžiui, mobilųjį telefoną).⁵¹ Įprastai telekonferencijos vykdomos mobiliojo ryšio linijomis (telefonu), tačiau vis dažniau telekonferencijos yra rengiamos interneto ryšio pagalba (įvairiais įrenginiais).⁵² Šios konferencijų rūšys skiriasi tuo, kad be vaizdo konferencijoje perduodamų garso ir vaizdo duomenų, kurie perduodami ir telekonferencijomis, vaizdo konferencijų metu taip pat yra galimybė dalintis ir kita informacija (pavyzdžiui, vaizdo failais, pateiktimis ar kita).

Tam, kad informacinių ir elektroninių ryšių technologijų bei garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonių sąvokas susieti ar jas atriboti, svarbu atsižvelgti ir į jų atsiradimo BPK aplinkybes. Siekiant užtikrinti sklandų baudžiamąjį procesą, ekstremalios padėties ne tik Lietuvoje, bet ir kone visame pasaulyje, metu, galiojant karantino taisyklėms, buvo įteisintas informacinių ir elektroninių ryšių technologijų naudojimas baudžiamajame procese. Informacinių ir elektroninių ryšių technologijų terminas BPK buvo įtvirtintas 2021 m. balandžio 29 d., priėmus BPK pakeitimo ir papildymo įstatymą (pataisos įsigaliojo tą pačių metų birželio mėnesio 1 d.)⁵³ Aktualu pažymėti, jog už įstatymo, kuriuo buvo pakeistas bei papildytas BPK, priėmimą balsavo 116 Seimo narių, susilaikė tik 1, balsuojančių prieš - nebuvo.⁵⁴ Darytina išvada, kad tokios BPK pataisos buvo išties matomos, kaip būtinos tam, kad užtikrinti tolimesnį baudžiamojo proceso vyksmą. Taip pat BPK pataisų, kurios užtikrintų baudžiamojo proceso organizavimą nuotoliniu būdu, reikalingumas buvo grindžiamas tuo, kad tiek Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse, tiek Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatyme jau buvo numatytas

⁵⁰„Europos Žmogaus Teisių Teismo 2019 m. kovo 26 d. sprendimas byloje Valyuzhenich v. Russia (Peticijos Nr. 10597/13)“, Europos Žmogaus Teisių Teismas, <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=001-191958&filename=CASE%20OF%20VALYUZHENICH%20v.%20RUSSIA.docx&logEvent=False>; „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. lapkričio 9 d. sprendimas byloje Vladimir Vitalyevich Golubev against Russia (Peticijos Nr. 26260/02)“, Europos Žmogaus Teisių Teismas, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-78357%22%5D%7D> bei kitos

⁵¹„Teleconference“, TechTarget, žiūrėta 2023 m. gruodžio 27 d., <https://www.techtarget.com/searchunifiedcommunications/definition/teleconference>

⁵²*Ibid.*

⁵³„Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 8¹, 210, 263, 269 ir 277 straipsnių pakeitimo ir Kodekso papildymo 8² straipsniu įstatymas“, LRS, žiūrėta 2023 m. gruodžio 29 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/6c092531a37211ebb458f88c56e2040c>

⁵⁴„Seimo narių balsavimų rezultatai“, LRS, žiūrėta 2023 m. gruodžio 29 d., https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=37067&p_k=1&p_kade_id=9&p_ses_id=121&p_fakt_pos_id=501598&p_bals_id=-42200#balsKlausimas

informacinių ir elektroninių ryšių technologijų naudojimas.⁵⁵ Aiškinamajame rašte dėl BPK papildymo 8² straipsniu pažymima, jog „*susidariusi ypatinga situacija Lietuvoje kelia rimtų iššūkių ne tik sveikatos sistemai, ekonomikai ar verslui, bet ir ikiteisminio tyrimo institucijų bei teismų veiklai. [...] dėl susidariusios padėties šalyje tiek ikiteisminio tyrimo institucijos, tiek teismai turėtų bylų nagrinėjimą organizuoti nuotoliniu būdu, t. y. naudojant garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemones.*“⁵⁶ Taigi, BPK buvo įtvirtinta galimybė išimtiniais atvejais atlikti nuotolinius ikiteisminio tyrimo veiksmus bei vykdyti nuotolinį teismo posėdį, sutinkant visiems jo dalyviams.

Galimybė tvarkyti bylos duomenis bei teikti procesinius dokumentus elektronine forma, kaip minėta, buvo įtvirtinta dar iki valstybėje susidarant tokiai padėčiai, kuomet darbas turėjo būti organizuojamas nekontaktiniu būdu.⁵⁷ Aiškinamajame rašte dėl BPK papildymo 8² straipsniu apibrėžiama, jog šio įstatymo „*tikslas - sudaryti galimybę ikiteisminio tyrimo metu atliekamus veiksmus vykdyti ir baudžiamųjų bylų nagrinėjimo posėdžius organizuoti naudojant garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemones, taip pat užtikrinti, kad tokiuose teismo posėdžiuose galėtų dalyvauti visi proceso dalyviai, o ne tik tam tikri subjektai.*“⁵⁸ Daroma išvada, jog informacinių ir elektroninių ryšių bei garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonių sąvokos yra skirtos nuotoliniam baudžiamajam procesui apibrėžti, taigi yra tapačios.

Apibendrinant, baudžiamajame procese naudojamų informacinių ir elektroninių ryšių technologijų spektras yra gana platus - tiek fizinė, tiek programinė įranga, kurios pagalba galima atlikti procesinius veiksmus, nuotoliniu būdu vykdyti teismo posėdžius, taip pat tvarkyti baudžiamųjų bylų duomenis bei teikti procesinius dokumentus. Informacinių ir elektroninių ryšių baudžiamajame procese sistemą sudaro tekstinė, vaizdinė, garsinė informaciją saugančios, perduodančios bei kitaip apdorojančios technologijos. Naudojantis šiomis technologijomis baudžiamajame procese procesiniai veiksmai bei teismo posėdis gali būti atliekami per vaizdo ar kitokias nuotolines konferencijas, o baudžiamosios bylos tvarkomos bei procesiniai dokumentai gali būti teikiami elektronine forma. Išanalizavus šių technologijų sampratą, yra tikslinga plačiau analizuoti kiekvieną iš jų panaudojimo formų baudžiamajame procese.

⁵⁵ „Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo 8² straipsniu įstatymo projekto“, *supra note*, 42; „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinio proceso kodeksas“, LRS, žiūrėta 2023 m. gruodžio 29 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.162435/asr>; „Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas“, LRS, žiūrėta 2023 m. gruodžio 29 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.72290/asr>

⁵⁶ „Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo 8² straipsniu įstatymo projekto“, *supra note*, 42.

⁵⁷ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo 8¹ straipsniu ir 95, 96, 179, 183, 191, 220 straipsnių pakeitimo įstatymas“, LRS, žiūrėta 2023 m. gruodžio 30 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/6fa41fe092ae11e59c9a8f8c9980906b>

⁵⁸ „Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo 8² straipsniu įstatymo projekto“, *op.cit.*

2. INFORMACINIŲ IR ELEKTRONINIŲ RYŠIŲ TECHNOLOGIJŲ PANAUDOJIMO FORMOS

2.1. Nuotoliniai proceso veiksmai: teisinis reguliavimas, veiksmų fiksavimas, proceso dalyvių teisių užtikrinimo problematika

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad „[...] ikiteisminis tyrimas ir baudžiamosios bylos nagrinėjimas teisme yra skirtingi baudžiamojo proceso etapai; per ikiteisminį tyrimą yra renkama ir vertinama informacija, reikalinga tam, kad būtų galima nuspręsti, ar turi būti tęsiamas ikiteisminis tyrimas ir ar jį pabaigus baudžiamoji byla turi būti perduodama teismui, taip pat tam, kad būtų galima baudžiamąją bylą nagrinėti teisme ir ją teisingai išspręsti [...]“. ⁵⁹ Sutiktina su mokslininkų nuomone, kad „būtent nuo ikiteisminio tyrimo (ikiteisminio tyrimo veiksmų atlikimo pagrįstumo, gautų duomenų teisėtumo ir patikimumo ir pan.) kokybės priklauso baudžiamojo proceso tikslų ir paskirties įgyvendinimas.“ ⁶⁰ Taigi ikiteisminio tyrimo metu atliekamais veiksmais yra siekiama pagrįstai, teisėtai rinkti patikimus duomenis, kad vėlesniame bylos nagrinėjime teismas tokius duomenis pripažintų įrodymais. Teismas įrodymais pripažįsta duomenis, kurie atitinka BPK 20 straipsnyje įtvirtintus įrodymams keliamus leistinumo (teisėtumo), sąsajumo (liečiamumo) bei tikrumo (patikimumo, patikrinamumo) kriterijus. ⁶¹

Reglamentavus informacinių ir elektroninių ryšių technologijų naudojimą ikiteisminio tyrimo stadijoje, BPK 8² straipsnio 1 dalyje įtvirtintos sąlygos, kurioms esant ikiteisminio tyrimo veiksmai gali būti atliekami, pasitelkiant informacines ir ryšių technologijas:

- 1) tai yra išimtinis atvejis;
- 2) neįmanoma užtikrinti ikiteisminio tyrimo atlikimo BPK nustatyta įprasta tvarka;
- 3) yra tam tinkamos techninės galimybės;
- 4) pagrįstai manoma, kad tokiu būdu ikiteisminį tyrimą bus galima atlikti greičiau. ⁶² Taip pat įtvirtinama, kad tais atvejais, kuomet taikytinos procesinės prievartos priemonės (asmens sulaikymas, krata, poėmis bei kitos) ar atliktini kiti BPK numatyti procesiniai veiksmai, kurių nebūtų įmanoma atlikti pasitelkiant šias technologijas, procesinius veiksmus būtina atlikti tiesiogiai. ⁶³

⁵⁹ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas“, *supra note*, 24.

⁶⁰ Marina Gušauskienė, *supra note*, 16: 445.

⁶¹ *Ibid*; Ugnė Arlauskaitė - Rinkevičienė, „Įrodymų sampratos reglamentavimo baudžiamojo proceso kodekse trūkumai“, *Jurisprudencija* 4, 94 (2007): 75-77; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. vasario 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-1-719/2020“, eTeismai praktika, žiūrėta 2023 m. gruodžio 30 d., <https://eteismai.lt/byla/45775620716410/2K-1-719/2020>; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. vasario 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-48/2009“, eTeismai praktika, žiūrėta 2023 m. gruodžio 30 d., <https://eteismai.lt/byla/139021456970239/2K-7-48/2009>

⁶² „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas“, *supra note*, 20.

⁶³ *Ibid*.

Daroma išvada, jog esant šių sąlygų visumai, įstatymų leidėjas įtvirtino galimybę „[...] vaizdo konferencijų pagalba atlikti iš esmės bet kokius baudžiamojo proceso veiksmus, jeigu tik tai yra įmanoma.“⁶⁴ Nors informacinių ir elektroninių ryšių technologijų naudojimo baudžiamajame procese reglamentavimu buvo siekiama plėsti veiksmų atlikimo galimybes, visgi minėtų sąlygų įtvirtinimas suponuoja tai, jog nuotoliniai proceso veiksmai nėra tapatūs tiesioginiu būdu atliekamiems veiksmams. Svarbu išskirti BPK 8² straipsnio 4 dalyje įtvirtintą nuostatą, kuomet atliekant ikiteisminį tyrimą paaiškėja, jog konkretaus veiksmo atlikimui yra būtinas tiesioginis proceso dalyvių ir kitų asmenų dalyvavimas tam, kad būtų užtikrinamos procesinės teisės bei būtų išsamiai ir objektyviai ištiriamos aplinkybės.⁶⁵ Pažymėtina, jog ne visi veiksmai gali būti atliekami nuotoliniu būdu. Tokie procesiniai veiksmai kaip parodymų patikrinimas vietoje, eksperimentas bei kiti, reikalaujantys tiesioginio, betarpiško teisėsaugos pareigūno bei proceso dalyvio (-ių) komunikavimo, atliekami tiesiogiai. Antai, parodymų patikrinimo vietoje „[...] veiksmo atlikimo metu yra stebimas asmens elgesys, emocijos, „[...] vertinamas jo veiksmų užtikrintumas [...]“⁶⁶. „[...] toks asmens emocijų stebėjimas yra ne mažiau svarbus, negu jo duodami parodymai. Nusikalstamos veikos atlikimo vietoje jos metu nedalyvavęs asmuo parodymų patikrinimo vietoje veiksmo metu nebus užtikrintas, jis gali būti sutrikęs, neramus, pasimetęs, o iš tokių asmens reakcijų galima spręsti apie asmens teikiamų parodymų tikrumą. Teismų praktikoje yra konstatuojama, jog „[...] nebuvę įvykio vietoje ir nematę šių aplinkybių, šie liudytojai jų negalėjo atspėti, o jų parodymų teisingumą patvirtina objektyvūs duomenys [...]“⁶⁷.⁶⁸ Tačiau tokiais atvejais kiti proceso dalyviai, „[...] padedantys užtikrinti proceso dalyvio teises ir pareigas (pvz., vertėjai, specialistai) arba atliekantys pagalbines funkcijas, gali dalyvauti nuotoliniu būdu, naudojant technologijas, jeigu tai jiems leidžia tinkamai atlikti savo funkcijas.“⁶⁹ Taigi, nuotoliniu būdu atliekant procesinius veiksmus yra sudėtingiau įvertinti asmenų neverbalinę kalbą - reakcijas, kūno judesius bei kitokias išraiškas. Informacinių ir elektroninių ryšių technologijos gali būti taikomos tų asmenų dalyvavimui užtikrinti, kurių elgesio veiksmo atlikime vertinti nereikia ir jeigu dalyvavimas nuotoliniu būdu leidžia užtikrinti su vykdomomis funkcijomis susijusias asmenų teises (pavyzdžiui, teisę į vertėją). Pažymėtina, kad net ir paties veiksmo negalint atlikti nuotoliniu būdu, technologijos naudojamos įprastu būdu

⁶⁴Povylius, *supra note*, 46: 11.

⁶⁵„Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas“, *supra note*, 20.

⁶⁶Petras Ancelis ir kt., *Tyrimo veiksmai baudžiamajame procese* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011), 133.

⁶⁷„Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2010 m. gruodžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-592/2010“, eTeismai praktika, žiūrėta 2024 m. sausio 6 d., <https://eteismai.lt/byla/260306578389891/2K-592/2010>

⁶⁸Austina Gineikaitė, „Parodymų patikrinimo veiksmai“ (bakalauro baigiamasis darbas, Mykolo Romerio universitetas, 2021), 19.

⁶⁹„Informacinių ir elektroninių ryšių technologijų (per vaizdo konferencijas) naudojimo atliekant ikiteisminį tyrimą tvarkos aprašas“, *supra note*, 45: 7 punktą.

atliekamo veiksmo fiksavimui, kaip numato BPK 179 straipsnis.⁷⁰ Pavyzdžiui, parodymų patikrinimo vietoje eiga bei rezultatai gali būti fiksuojami ne tik protokolu, bet papildant protokolu fiksuojamą informaciją fotografuojant, filmuojant ar kitaip fiksuojant.⁷¹ Taip pat pažymėtina, jog pagal galiojantį reglamentavimą, procesinius veiksmus atliekant nuotoliniu būdu, „*proceso veiksmo eiga ir rezultatas fiksuojami BPK 179 straipsnyje nustatyta tvarka*“⁷², o taip pat „*privalomai daromas garso ir vaizdo įrašas (pridedamas prie proceso veiksmo protokolo ir yra sudedamoji jo dalis)*“.⁷³ Taigi, tokiais atvejais technologijos naudojamos ne tik pačiam veiksmui atlikti per vaizdo konferencijas, bet ir jo eigą bei rezultatą užfiksuoti darant vaizdo, garso įrašus ar kitaip. Šiame darbe nagrinėjami procesiniai veiksmai bei teismo posėdis, atliekami nuotoliniu būdu, t. y. per vaizdo konferencijas. Taigi, tikslinga plačiau analizuoti informacinių ir elektroninių ryšių technologijomis, o ne kitomis baudžiamajame procese naudojamomis technologijomis, atliekamų veiksmų reglamentavimo bei įgyvendinimo problematiką.

2.1.1. Atskirų nuotolinių procesinių veiksmų problematika

Išanalizavus teisės doktriną bei reguliavimą, atkreiptinas dėmesys į nuotoliniu būdu procesiniame veiksmo dalyvaujančio asmens tapatybės nustatymą bei šių duomenų privatumo užtikrinimą. Asmens tapatybė patvirtinama prieš pradėdant procesinį veiksmą nuotoliniu būdu.⁷⁴ Remiantis šiuo metu galiojančiu reglamentavimu, proceso dalyvio tapatybė gali būti patvirtinama keliais būdais: asmeniui parodant tapatybę patvirtinantį dokumentą arba, tokio dokumento parodyti negalint, tapatybė gali būti nustatoma kitaip, pavyzdžiui, „*[...] proceso dalyvio gali būti prašoma padiktuoti asmens kodą (jo dalį), advokato (advokato padėjėjo) pažymėjimo numerį arba, siekiant sutikrinti (sulyginti) duomenis su informacinėse sistemose kaupiamais duomenimis, gali būti užduodami kiti klausimai, jei proceso dalyvis ne pirmą kartą dalyvauja procese, jo tapatybę gali patvirtinti pareigūnas ar pan.*“⁷⁵ Proceso dalyvių duomenų bei procesinių veiksmų turinio neatskleistinumą reglamentuojamas prašant parodyti aplinką, kurioje jie yra, taip pat įspėjant, jog ikiteisminio tyrimo duomenys yra neskelbtini bei draudžiama veiksmą įrašinėti.⁷⁶ Šiame darbe atlikto tyrimo metu vienas iš Aprašo rengime dalyvavusių prokurorų (P1) teigė, jog priimant Aprašą advokatūros atstovai kėlė klausimus dėl asmenų duomenų apsaugos, taip pat ir dėl asmens

⁷⁰ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas“, *supra note*, 20: 179 straipsnio 1 dalis

⁷¹*Ibid.*

⁷² „Informacinių ir elektroninių ryšių technologijų (per vaizdo konferencijas) naudojimo atliekant ikiteisminį tyrimą tvarkos aprašas“, *supra note*, 45 : 15.1 punktas.

⁷³*Ibid.*, 15.2 punktas

⁷⁴*Ibid.*, 14 punktas

⁷⁵*Ibid.*, 14.1. punktas

⁷⁶*Ibid.*, 14.2.1. ir 14.2.2 punktai

nešališkumo užtikrinimo. Nustatant asmens tapatybę, dokumentas su duomenimis yra parodomas tik teismui ar ikiteisminio tyrimo pareigūnui, atskirai nuo kitų proceso dalyvių, t. y. kitiems proceso dalyviams nematant asmens duomenų, pavyzdžiui, asmens kodo, gyvenamosios vietos duomenų bei kitų. Visgi, praktikoje susiduriama su šių nuostatų taikymo problemomis, kurios bus atskleidžiamos vėliau šiame darbe atliktame tyrime (pavyzdžiui, atliekant nuotolinę apklausą).

Atkreiptinas dėmesys ir į reglamentuotą proceso dalyvio sutikimą ar nesutikimą dėl šių technologijų naudojimo procese. BPK 8² straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad procesinis veiksmas nuotoliniu būdu negali būti atliekamas tik tais atvejais, kuomet ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ar ikiteisminio tyrimo teisėjas proceso dalyvio, kuris dalyvauja veiksmo atlikime, nesutikimą pripažįsta pagrįstu.⁷⁷ Taigi, proceso dalyvio nesutikimas savaime nestabdo procesinio veiksmo atlikimo. Sutiktina su mokslininkų įžvalgomis, jog „*procesu operatyvumo prasme akcentuotina ne tik tai, kad būtent ikiteisminio tyrimo ar bylos išnagrinėjimo sparta yra vienas iš kriterijų taikant BPK numatytą galimybę atlikti procesinius veiksmus ar užtikrinti galimybę proceso dalyviams dalyvauti teismo posėdžiuose nuotoliniu būdu, bet ir tai, kad BPK numato tam tikrą saugiklį nestabdyti proceso veiksmų atlikimo net ir tais atvejais, kai proceso dalyvis nesutinka dėl konkrečiau su juo susijusio proceso veiksmo atlikimo naudojant informacines ir elektroninių ryšių technologijas [...]*“.⁷⁸ Tačiau pastebėtina, jog nors proceso dalyvio nesutikimas nestabdo veiksmo atlikimo, toks nesutikimas gali stabdyti nuotolinio teismo posėdžio organizavimą, kaip bus atskleidžiama vėliau šiame darbe. Baudžiamojo proceso greitumo principo aspektu pažymėtina, jog „*EŽTT jurisprudencijoje laikomasi nuostatos, kad proceso delsimu gali būti pripažintas toks laikotarpis, kuriuo neatliekami jokie procesiniai veiksmai arba tam tikrų veiksmų atlikimo trukmė laikytina per ilga [...]*“.⁷⁹ Nuotoliniu būdu atliekamų veiksmų pagalba procesas gali būti greitesnis bei patogesnis tais atvejais, kuomet, pavyzdžiui, nukentėjusysis yra išvykęs gyventi į užsienį, o teisminis nagrinėjimas tęsiasi ne vienerius metus. Dalyvaujant nuotoliniu būdu nukentėjusysis netrukdomai įgyvendina savo judėjimo teisę, taip pat nepatiria kelionių išlaidų.⁸⁰ Taip pat pabrėžiama, jog nuotoliniai veiksmai gali padėti išvengti kaltinamojo ir nukentėjusiojo kontakto, kuris „*[...] gali turėti neigiamų psichologinių pasekmių*“.⁸¹ Visgi, pastebėtina, kad ne visais atvejais procesinių veiksmų atlikimas nuotoliniu būdu gali sumažinti proceso trukmę. Antai, „*jeigu ikiteisminį tyrimą atliekančiam pareigūnui, prokurorui ar ikiteisminio tyrimo teisėjui*

⁷⁷ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas“, *supra note*, 20.

⁷⁸ Mykolo Romerio universiteto tyrėjai, *Teismo proceso vedimo studija* (2022), 21, <https://grants.teismas.lt/wp-content/uploads/2022/11/Teismo-proceso-vedimo-studija.pdf>

⁷⁹ Giedrė Maslauskaitė ir Sofia Khatsernova, *supra note*, 41: 35.

⁸⁰ Arnas Malakauskas ir Raminta Matulytė, „Nuotolinio teismų darbo Lietuvoje galimybės ir perspektyvos“, *Teisės mokslo pavasaris 2021*, (2021), 123.

⁸¹ *Ibid.*

kyla pagrįstų abejonių dėl asmens tapatybės ir tų abejonių naudojant technologijas negalima pašalinti, veiksmo atlikimas naudojant technologijas nutraukiamas ir jis turi būti atliktas įprasta tvarka.⁸² Taip pat pažymėtinos ir techninės kliūtys: „kai atliekant proceso veiksmą naudojant technologijas kyla techninių kliūčių, pašalinus sutrikimus, veiksmo atlikimas atnaujinamas ir tęsiamas toliau arba proceso veiksmas atliekamas pakartotinai.“⁸³ Taigi, nuotolinio veiksmo atlikimo metu kilus kliūtims veiksmas gali būti nutraukiamas, o vėliau atliekamas pakartotinai nuotoliniu arba tiesioginiu būdu.

Aprašo tikslas yra „[...] nustatyti proceso dalyvių, liudytojų, ekspertų, specialistų, vertėjų, kitų baudžiamajame procese dalyvaujančių asmenų [...] dalyvavimo atliekant proceso veiksmus naudojant technologijas tvarką, siekiant užtikrinti patikimą ir objektyvų proceso dalyvių tapatybės nustatymą, duomenų ir įrodymų objektyvų fiksavimą ir pateikimą, galimybę naudotis procesinėmis teisėmis.“⁸⁴ Aprašu nustatyta bendra dalyvavimo nuotolinių veiksmų atlikime tvarka, nedetalizuojant, kokie konkretūs veiksmai gali būti atliekami technologijų pagalba. Atskiru teisės aktu, t. y. Generalinio prokuroro rekomendacijomis, reglamentuojamas nuotolinės apklausos atlikimas, tad tikslinga išsamiau panagrinėti proceso dalyvių teisių užtikrinimo problematiką tokiu būdu atliekant apklausą.

Apklausa asmenų, kurie bylos tyrimui gali turėti reikšmingos informacijos, yra vienas iš dažniausiai praktikoje atliekamų procesinių veiksmų. Teisės doktrinoje asmenų parodymų davimas apibūdinamas kaip „[...] svarbus įrodomosios reikšmės informacijos, kuri gali lemti ne tik proceso baigtį, bet ir tam tikro teisinio procesinio statuso įgijimą, baudžiamojo persekiojimo pradėjimą, gavimas.“⁸⁵ Apklauskos veiksmas teisės doktrinoje apibūdinamas kaip „[...] tiesos nustatymo vienas iš būdų [...]“⁸⁶. Apklausa atliekama „[...] baudžiamosiose bylose siekiant sužinoti informaciją, kuri gali būti naudinga nusikalstamos veikos tyrimui, išsiaiškinti įvykio aplinkybes.“⁸⁷ Apklauskos metu yra gaunami asmenų parodymai, kurie „[...] yra faktiniai duomenys apie įrodinėjimo dalyką, t. y. apie nusikaltimo įvykį, kitas reikšmingas bylai aplinkybes.“⁸⁸ Analizuojant informacinių ir elektroninių ryšių technologijų naudojimą ikiteisminiame tyrime yra matoma, kad „dažniausiai vaizdo ir garso perdavimo įranga naudojama vykdant nuotolines įtariamųjų ar kaltinamųjų, liudytojų, ekspertų, civilinio proceso šalių

⁸² „Informacinių ir elektroninių ryšių technologijų (per vaizdo konferencijas) naudojimo atliekant ikiteisminį tyrimą tvarkos aprašas“, *supra note*, 45 : 14.3. p.

⁸³ *Ibid.*, 20 punktas.

⁸⁴ *Ibid.*, 2 punktas.

⁸⁵ Gušauskienė, *supra note*, 16: 453.

⁸⁶ Petras Ancelis ir kt., *supra note*, 66: 80.

⁸⁷ Austina Gineikaitė, *supra note*, 68: 3.

⁸⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. kovo 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-24-222/2020“, eTeismai praktika, žiūrėta 2024 m. sausio 14 d., <https://eteismai.lt/byla/240804101647424/2K-24-222/2020>

apklausas, taip pat kai reikalingos vertėjų paslaugos.“⁸⁹ Kaip minėta, apklausos atlikimas nuotolinėmis priemonėmis BPK buvo įtvirtintas ir anksčiau. Pavyzdžiui, liudytojui, kuriam taikomos apsaugos nuo nusikalstamo poveikio priemonės ar kuris dėl kitų priežasčių negali atvykti į apklausą, taip pat įtariamajam, kuris negali atvykti į apklausą arba yra laikomas laisvės atėmimo vietų įstaigoje, nukentėjusiajam, jeigu yra būtina užtikrinti jo specialius apsaugos poreikius.⁹⁰ Svarbu pastebėti, jog ankstesnis reglamentavimas galimybę atlikti apklausą garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis siejo tik su asmeniui reikalinga apsauga, buvimu areštiniėje, laisvės atėmimo vietų įstaigoje ar negalėjimu atvykti į tiesioginę apklausą dėl kitų priežasčių (pavyzdžiui, buvimu užsienio valstybėje). Apklausa, vykdoma naudojantis informacinių ir elektroninių ryšių technologijomis (per vaizdo konferencijas), gali būti vykdoma ne tik esant tokioms aplinkybėms, tačiau turi atitikti BPK⁸² straipsnio 1 dalyje įtvirtintas sąlygas. Taigi yra neapsiribojama konkrečiais atvejais (situacijomis), kuriems esant galima nuotolinė proceso dalyvio apklausa. Pažymėtina, kad ir Rekomendacijose dėl apklausos garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis nenurodyti atvejai, kuriais galima atlikti nuotolinę apklausą.

Išanalizavus reglamentavimą bei teisės doktriną, pažymėtina, jog kyla problemų proceso dalyviams išaiškinant jų teises bei pareigas, įspėjant dėl melagingų parodymų davimo. Rekomendacijose dėl apklausos garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis įtvirtinta, kad prieš apklausiant liudytoją (nukentėjusįjį), būtina įsitikinti jo tapatybe.⁹¹ Įsitikinus asmens tapatybe, liudytojui (nukentėjusiajam) yra išaiškinamos jo teisės bei pareigos, taip pat įspėjama dėl atsakomybės už melagingų parodymų davimą, jeigu apklausa yra atliekama pirmą kartą, arba jo teisės ir pareigos yra primenamos, jeigu apklausa yra atliekama ne pirmą kartą.⁹² Įstatymų leidėjas įtvirtina pareigą išaiškinti proceso dalyviams jų teises bei užtikrinti galimybę jomis pasinaudoti.⁹³ Pažymėtina, kad teisių išaiškinimo proceso dalyviams problema egzistavo ir iki reglamentuojant galimybę ikiteisminio tyrimo metu veiksmus atlikti naudojant informacines ir elektroninių ryšių technologijas. Antai, LAT nagrinėtoje byloje pažymima, kad „[...] įrodymu negali būti laikomi raštai, gauti kaip įtariamojo ar kaltinamojo apklausos protokolo pakaitalas. BPK normos numato, kad pareigūnai traukiamo baudžiamojon atsakomybėn asmens paaiškinimus

⁸⁹ „Vaizdo konferencijų, telekonferencijų ar kitų informacinių ryšių technologijų naudojimas ikiteisminiame tyrime ir nagrinėjant bylas teisme“, Lietuvos Respublikos seimo kanceliarijos informacijos ir komunikacijos departamento tyrimų skyriaus analitinė apžvalga 20/30, žiūrėta 2024 m. sausio 14 d., https://www.lrs.lt/sip/getFile3?p_fid=23058

⁹⁰ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas“, *supra note*, 20: 183 straipsnio 4 dalis, 279 straipsnio 6 dalis, 188 straipsnio 7 dalis, 185 straipsnio 1 dalis

⁹¹ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas“, *op.cit.*: 183 straipsnio 1 dalis; „Rekomendacijos dėl apklausos garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis ikiteisminiame tyrime atlikimo ir įforminimo“, *supra note*, 46: 26 punktas

⁹² „Rekomendacijos dėl apklausos garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis ikiteisminiame tyrime atlikimo ir įforminimo“, *ibid.*, 26, 27 ir 28 punktai

⁹³ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas“, *op.cit.*, 45 straipsnis

gauti gali atlikdami tokio asmens apklausas BPK nustatyta tvarka.⁹⁴ Kitoje byloje LAT konstatavo, jog „[...] protokolai [...], kuriuose užfiksuoti policijos pareigūno E. J. ir prokuroro P. J. „neformalūs“ pokalbiai su jau sulaikytu J. D., [...] negali būti laikomi savarankišku įrodymų šaltiniu.“⁹⁵ Atsižvelgiant į teismų praktiką yra sutiktina su mokslininkų išvalgomis, jog „[...] atliekant nuotolinius tyrimo veiksmus tinkamas teisių išaiškinimas proceso dalyviams tampa dar aktualesnis.“⁹⁶ Tinkamas teisių ir pareigų išaiškinimas proceso dalyviams prieš atliekant apklausą tiek tiesioginiu, tiek ir nuotoliniu būdu yra būtinas siekiant, jog apklausos metu gauti duomenys būtų vertinami kaip patikimi bei gauti teisėtu būdu. Pažymėtina, jog įstatymų leidėjas įtvirtina liudytojo pareigą duoti teisingus parodymus apie jam žinomas aplinkybes, turinčias reikšmės bylai.⁹⁷ LAT pažymi, kad „[...] BK ir BPK normos, reglamentuojančios atsakomybę už melagingų parodymų davimą ir įpareigojančios asmenį duoti teisingus parodymus, taikomos ir tais atvejais, kai liudytojas duoda parodymus ne vieną kartą, pavyzdžiui, skirtingu laiku, skirtingiems subjektams [...].“⁹⁸ Taigi, tapatybės identifikavimas atliekant apklausą nuotoliniu būdu yra svarbus ir atsakomybės už melagingų parodymų davimą aspektu. Sutiktina su mokslininkų išvalgomis, kad tokiu atveju, kuomet apklausiamąjį asmens tapatybės identifikuoti negalima, asmeniui neturėtų kilti atsakomybė ir dėl melagingų parodymų davimo.⁹⁹ Pažymėtina, kad proceso dalyvis pasirašo teisių išaiškinimo protokole patvirtinant procesinių teisių išaiškinimo faktą. Teisių ir pareigų išaiškinimo protokolus pasirašo tiek apklausiamas liudytojas (nukentėjęsysis), tiek įtariamasis.¹⁰⁰ Proceso dalyviui teisių ir pareigų išaiškinimo protokolas yra išsiunčiamas elektroniniu paštu. Tokiu atveju yra svarbu užtikrinti tokio protokolo gavimą, t. y. ar asmenys turi galimybę naudotis techninėmis priemonėmis, kuriomis pasirašytą dokumentą.¹⁰¹ Taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, kada yra pasirašomas protokolas. BPK įtvirtinta, kad liudytojas dėl atsakomybės už melagingų parodymų davimą išpėjamas prieš apklausą, o išpėjimo faktas patvirtinamas parašu protokole.¹⁰² Liudytojas, apklausiamas nuotoliniu būdu, pasirašytą protokolą gražina elektroniniu paštu apklausą vykdžiusiai institucijai jau po apklausos. Taigi, teismui gali

⁹⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. rugsėjo 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-350/2013“, eTeismai praktika, žiūrėta 2024 m. sausio 19 d., <https://eteismai.lt/byla/48350593116150/2K-350/2013>

⁹⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-233-788/2016“, eTeismai praktika, žiūrėta 2024 m. sausio 19 d., <https://eteismai.lt/byla/112080105777044/2K-233-788/2016>

⁹⁶ Gušauskienė, *supra note*, 16: 450.

⁹⁷ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas“, *supra note*, 20: 83 straipsnio 1 dalis

⁹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 kovo 24 d. nutartis Nr. 2K-24-222/2020, *supra note*, 88.

⁹⁹ Gušauskienė, *op.cit.*

¹⁰⁰ „Rekomendacijos dėl apklausos garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis ikiteisminiame tyrime atlikimo ir įforminimo“, *supra note*, 46: 27, 32, 40 punktai

¹⁰¹ Gušauskienė, *op.cit.*

¹⁰² „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas“, *supra note*, 20: 183 straipsnio 1 dalis, 83 straipsnio 4 dalis, BK 235 straipsnio 1 dalis

kilti abejonių dėl parodymų patikimumo, objektyvumo ir tokios apklausos metu gauti duomenys teismo gali būti nepripažįstami įrodymais.

Atkreiptinas dėmesys ir į pačio atliekamo veiksmo, t. y. nuotoliniu būdu atliekamos apklausos, fiksavimą. Apklausos, kaip ir kitų tyrimo veiksmų, fiksavimas procesiniu dokumentu (protokolu) yra įtvirtintas BPK 179 straipsnyje.¹⁰³ Teismai konstatuoja, jog „[...] pagal BPK 179 straipsnį pagrindinis tyrimo veiksmų atlikimo ir rezultatų fiksavimo būdas yra protokolo surašymas“.¹⁰⁴ Apklausos protokole fiksuojami duomenys: apklausos trukmė (pradžios ir pabaigos momentai), apklausos dalyviai (pats apklausiamasis, vertėjas (jeigu dalyvauja), apklausą vykdančias subjektas bei kiti), pažymima, kokiomis techninėmis priemonėmis apklausa įrašoma (vaizdo, garso ar kitokiu įrašu), protokole taip pat fiksuojami asmens duoti parodymai.¹⁰⁵ BPK 179 straipsnio 3 dalis numato galimybę pildyti elektroninės formos protokolą, kuriame visi tyrimo veiksmo dalyviai pasirašo elektroniniu parašu arba rašytinės formos protokolo priede. Iš dalies sutiktina, kad tais atvejais, kai proceso dalyviai neturi galimybės gauti protokolą bei jį pasirašyti elektroniniu būdu, apklausos įmanomos tik proceso dalyviams atvykus į instituciją, kurioje ikiteisminio tyrimo subjektai inicijuoja apklausą.¹⁰⁶ Apklausos veiksmo fiksavimo problematika taip pat susijusi ir su garso ir vaizdo įrašų darymu. Antai, BPK 8² straipsnio 6 dalis imperatyviai nurodo, jog atliekant ikiteisminį tyrimą ar bylos nagrinėjimą naudojantis informacinių ir elektroninių ryšių technologijomis, privaloma daryti garso ir vaizdo įrašą, o toks įrašas yra protokolo sudedamoji dalis.¹⁰⁷ Liudytojas turi teisę prašyti, jog jo parodymai būtų fiksuojami garso ir vaizdo įrašu.¹⁰⁸ Tačiau Rekomendacijose dėl apklausos garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis įtvirtinama tik galimybė daryti įrašą.¹⁰⁹ Dėl būtinumo daryti liudytojo (nukentėjusiojo) parodymų įrašą sprendžiamas atsizvelgiant į „[...] galimybę prognozuoti asmens parodymų reikšmę ir jų vertinimą tokį įrašą pagarsinant teisminio bylos nagrinėjimo metu.“¹¹⁰ Įtariamojo parodymų įrašas gali būti daromas ikiteisminio tyrimo subjekto, įtariamojo ar jo gynėjo prašymu.¹¹¹ Garso ir vaizdo įrašas paprastai, t. y. ne visada, daromas ir liudytojo (nukentėjusiojo),

¹⁰³*Ibid.*, 179 straipsnis

¹⁰⁴ „Šiaulių apygardos teismo 2012 m. lapkričio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-472-282-2012“, eTeismai praktika, <https://eteismai.lt/byla/88024441306818/1A-472-282-2012>

¹⁰⁵ Pavyzdžiui, Įtariamojo apklausos protokolo pavyzdys, Gediminas Bučiūnas, Edita Gruodytė ir Marijus Šalčius, *Ikiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminalistiniai ir praktiniai aspektai* (Vilnius: Registrų centras, 2017), 82- 83 psl.; „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas“, *op.cit.*, 179 straipsnio 2 dalis

¹⁰⁶ Gušauskienė, *supra note*, 16: 441.

¹⁰⁷ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas“, *op.cit.*, 8² straipsnio 6 dalis

¹⁰⁸ *Ibid.*, 81 straipsnio 3 punktas

¹⁰⁹ „Rekomendacijos dėl apklausos garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis ikiteisminiame tyrime atlikimo ir įforminimo“, *supra note*, 46: 34, 42, 48 punktai

¹¹⁰ „Rekomendacijos dėl apklausos garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis ikiteisminiame tyrime atlikimo ir įforminimo“, *supra note*, 46: 34 punktas

¹¹¹ *Ibid.*, 42 punktas

įtariamojo papildomos apklausos metu.¹¹² Taigi, reguliavimo painumas atskleistinas per šiuos BPK ir Rekomendacijų dėl apklausos garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis neatitikimus.

Apibendrinant, nuotoliniai tyrimo veiksmai gali būti atliekami nustačius išimtinį atvejį, esant reikiamoms techninėms galimybėms bei negalint veiksmo atlikti įprasta tvarka, kuomet nuotolinis veiksmo atlikimas užtikrintų greitesnį ikiteisminį tyrimą. Šiuo metu galiojantis reglamentavimas suteikia ikiteisminio tyrimo pareigūnui, prokurorui ar teismui pasirinkimo teisę spręsti dėl veiksmų atlikimo būdo. Svarbu remtis ir bendraisiais teisės principais, pavyzdžiui, protingumo, sprendžiant, ar veiksmo atlikimui pasirenkamas būdas užtikrins greitesnį, efektyvesnį ikiteisminio tyrimo atlikimą bei nesukels papildomų kliūčių. Nuotoliniu būdu atliekant procesinius veiksmus proceso dalyvių teisės gali būti užtikrinamos analogiškai, kaip ir tiesioginiu būdu atliekant veiksmus, tačiau svarbus sistemingas įstatymo bei įstatymą konkretinančių teisės aktų normų reglamentavimas bei jų taikymas tam, kad išvengtų procesinių teisių pažeidimų.

2.2. Nuotolinis teismo posėdis: teisinis reguliavimas, proceso dalyvių teisių užtikrinimo probleminiai aspektai

Įstatymų leidėjas pandemijos metu nedarė pakeitimų ar papildymų BPK dėl nuotolinio proceso iki 2021 m. birželio 1 d., kai įsigaliojo šio Kodekso 8² straipsnis. Tuomet teisės mokslininkai pabrėžė, kad „*Lietuvoje, kaip ir kitose Europos valstybėse, buvo susidurta su situacija, kad įstatymų leidžiamoji valdžia tam tikrą laiką nesiėmė spręsti [...] teisinio reguliavimo [...] klausimų.*“¹¹³ Siekiant nepertraukiamų teismų procesų, remiantis „[...] *Vyriausybės nutarimu dėl karantino paskelbimo, buvo priimtos Teisėjų tarybos rekomendacijos.*“¹¹⁴ Rekomendacijų dėl nuotolinių teismo posėdžių tikslas buvo „[...] *pateikti patarimus teismams ir proceso dalyviams [...] dėl nuotolinių teismo posėdžių organizavimo ir dalyvavimo juose tvarkos.*“¹¹⁵ Ankstesnėse Rekomendacijose dėl Covid-19 ligos (koronaviruso infekcijos) valdymo priemonių organizuojant teismų darbą buvo nurodoma „*teismo posėdžius organizuoti tik išskirtiniais atvejais, kai jų negalima nukelti vėlesniam laikui.*“¹¹⁶ Taigi nuotolinių posėdžių reglamentavimas BPK buvo būtinas užtikrinant proceso greitumo principą, baudžiamųjų bylų nevilkinimą.

Kita vertus, proceso dalyvių dalyvavimas procese nuotoliniu būdu konkrečiais numatytais atvejais buvo įtvirtintas ir anksčiau (iki 2021 m. - aut. pastaba). Teisės mokslininkai pažymi,

¹¹²*Ibid.*, 48 punktas

¹¹³Rima Ažubalytė, *supra note*, 15: 372

¹¹⁴*Ibid.*

¹¹⁵„Rekomendacijos dėl nuotolinių teismo posėdžių“, Patvirtintos Teisėjų tarybos 2021 m. rugpjūčio 27 d. protokoliniu nutarimu, <https://klat.teismas.lt/atnaujinta-teiseju-taryba-pateike-rekomendacijas-teismams-ir-teismo-proceso-dalyviams-del-nuotoliniu-teismo-posedziu/691>

¹¹⁶„Rekomendacijos dėl Covid-19 ligos (koronaviruso infekcijos) valdymo priemonių organizuojant teismų darbą“, LRV, žiūrėta 2024 m. vasario 4 d., https://sam.lrv.lt/uploads/sam/documents/files/Rekomendacijos_teismams.pdf

kad „ankstesniais metais buvo palaikomas tik vadinamasis situacinis (tam tikrais atvejais) nuotolinių garso ir vaizdo perdavimo priemonių naudojimas bylą nagrinėjant teisme. Tokia procesinė forma buvo aktuali ir naudojama kalbant apie pažeidžiamų liudytojų, anoniminių liudytojų arba liudytojų, kurie dėl didelio atstumo ar kitų svarbių priežasčių negali būti išklausyti teismo posėdžių salėje, apklausas ir kt.“¹¹⁷ Taigi nebuvo įtvirtinta galimybė organizuoti nuotolinį teismo posėdį, o taip pat tokiaame posėdyje dalyvauti visiems proceso dalyviams. Pagal dabartinį reglamentavimą, „[...] nuotoliniu būdu teismo posėdyje gali dalyvauti ieškovai, atsakovai, pareiškėjai, liudytojai, taip pat saugomi liudytojai, nukentėjusieji ir kiti proceso dalyviai.“¹¹⁸ BPK 8² straipsnio 2 dalyje įtvirtinamos sąlygos informacinių ir elektroninių ryšių technologijų naudojimui bylą nagrinėjant teisme. Pirmosios keturios sąlygos sutampa su anksčiau šiame darbe minėtomis ikiteisminio tyrimo metu atliekamais veiksmais keliamomis sąlygomis, tačiau yra įtvirtintos dar dvi: informacinių ir elektroninių ryšių technologijų naudojimas netrukdyt išsamiam ir objektyviam bylos aplinkybių ištyrimui, o taip pat bus užtikrinamos proceso dalyvių teisės.¹¹⁹ Taip pat atkreiptinas dėmesys į prokuroro, nukentėjusiojo ir (ar) jo atstovo, kaltinamojo, jo atstovo pagal įstatymą ir (ar) gynėjo, civilinio ieškovo, civilinio atsakovo ir (ar) jų atstovų nesutikimą dėl bylos nagrinėjimo informacinių ir elektroninių ryšių technologijomis. Priešingai, negu BPK 8² straipsnio 1 dalyje, 2 dalyje įtvirtinta norma netaikoma, kuomet proceso dalyvis (-iai) pateikia nesutikimą dėl bylos nagrinėjimo pasitelkiant šias technologijas.¹²⁰ Taigi sprendžiant dėl bylos nagrinėjimo būdo (tiesioginio ar nuotolinio), proceso dalyvio nesutikimas turi lemiamą įtaką bei daro nuotolinį bylos nagrinėjimą negalimu.

Nuotolinis teismo posėdis yra apibrėžiamas kaip „teismo posėdis, vykstantis žodinio proceso tvarka naudojant vaizdo konferencijų ar telekonferencijų įrangą [...], kai bylą nagrinėjantis teisėjas (teisėjų kolegija), teismo posėdžių sekretorius ir proceso dalyviai teismo posėdyje dalyvauja naudodami vaizdo konferencijų technologijas, t. y. nebūdami fiziškai tose pačiose teismo patalpose ar proceso įstatymų nustatytais atvejais kitoje bylos nagrinėjimo vietoje.“¹²¹ Svarbu pažymėti, kad nuotoliniai posėdžiai gali būti visiškai nuotoliniai ir mišrūs nuotoliniai.¹²² Visiškai nuotolinis teismo posėdis reiškia, kad „[...] bylą nagrinėjantis teisėjas (teisėjų kolegija), teismo posėdžių sekretorius ir visi proceso dalyviai procesines teises ir pareigas įgyvendina naudodami vaizdo konferencijų technologijas.“¹²³ Tuo tarpu mišrus nuotolinis teismo

¹¹⁷Zajančauskienė ir Jurka, *supra note*, 17: 578.

¹¹⁸„Viešas nuotolinis teismo posėdis“, *LVAT*, 2022 m. kovo 8 d., <https://www.lvat.lt/teismo-lankytojams/viesas-nuotolinis-teismo-posedis/995>

¹¹⁹„Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas“, *supra note*, 20: 8² straipsnio 2 dalis

¹²⁰*Ibid.*

¹²¹„Rekomendacijos dėl nuotolinių teismo posėdžių“, *supra note*, 115: 1.3. punktas

¹²²*Ibid.*, 1.4.1. ir 1.4.2. punktai

¹²³*Ibid.*, 1.4.1. punktas

posėdis reiškia, kad „[...] bylą nagrinėjantis teisėjas (teisėjų kolegijos pirmininkas), teismo posėdžio sekretorius ir dalis teismo proceso dalyvių dalyvauja teismo posėdyje fiziškai būdami teismo posėdžių salėje ar proceso įstatymų nustatytais atvejais – kitoje bylos nagrinėjimo vietoje, o kiti teismo proceso dalyviai ir (arba) teisėjų kolegijos nariai (išskyrus teisėjų kolegijos pirmininką)posėdyje dalyvauja naudodami vaizdo konferencijų technologijas.“¹²⁴ Lietuvos Respublikos teismų įstatyme numatyta, kad bylą nagrinėjant nuotoliniu būdu, teisėjų kolegijos nariai gali dalyvauti iš skirtingų teismo patalpų, o proceso dalyviai ar kiti byloje dalyvaujantys asmenys - būti skirtingose teismo ar ne teismo patalpose.¹²⁵ Pažymėtina, kad „nuotoliniame posėdyje proceso dalyvis turi galimybę televizoriaus ar kompiuterio ekrane tiesiogiai stebėti kitoje vietoje vykstantį teismo posėdį, atsakyti arba pateikti klausimų, pasidalinti dokumentais su kitapus ekrano esančiais proceso dalyviais. Pastariesiems nuotoliniame teismo posėdyje dalyvaujantis asmuo taip pat yra matomas ir jie turi galimybę pateikti jam klausimų, pasidalinti turimais dokumentais ar kita medžiaga.“¹²⁶ Taigi, dalis proceso dalyvių teismo posėdyje dalyvauja tiesioginiu būdu, o kita dalis - nuotoliniu būdu. Pavyzdžiui, šiuo metu Vilniaus miesto apylinkės teisme nagrinėjamoje 2021 m. riaušių prie Seimo byloje, kurioje proceso dalyvių skaičius siekia 200 asmenų, tokia nuotolinio teismo posėdžio rūšis laikytina tinkama tiek proceso dalyviams, jų gynėjams, tiek ir teismui. Dėl didelio asmenų kiekio teismo salėje, reikalingos papildomos policijos bei Viešojo saugumo tarnybos pareigūnų pajėgos tam, kad užtikrinti tvarką teisme.¹²⁷ Taip pat reikalingos ir konvojaus pareigūnų pajėgos, kadangi dalis proceso dalyvių yra laisvės atėmimo vietose. Dėl bylos aplinkybių išskirtinumo, proceso dalyvių bei teismo posėdžių skaičiaus, teismo posėdžių organizavimas tiesioginiu būdu reikštų dideles išlaidas tiek valstybei, tiek ir patiems proceso dalyviams. Pritartina mokslininkų įžvalgoms dėl nuotolinio teismo posėdžio privalumų saugumo bei vykimo į/iš teismo išlaidų klausimais.¹²⁸ Nuotoliniai teismo posėdžiai gali vykti visuose Lietuvos teismuose, taip pat ir užsienio valstybėse.¹²⁹ Jeigu visi proceso dalyviai išreiškia sutikimą dėl bylos nagrinėjimo nuotoliniu būdu ir patvirtina turintys technines galimybes, tokiu atveju teismas organizuoja nuotolinį posėdį.¹³⁰ Jeigu proceso dalyvis išreiškia nesutikimą dėl bylos nagrinėjimo nuotoliniu būdu arba neturi techninių galimybių, tokiu atveju teismas organizuoja mišrų nuotolinį teismo posėdį ir kviečia asmenį teismo posėdyje

¹²⁴*Ibid.*, 1.4.2. punktas

¹²⁵„Lietuvos Respublikos teismų įstatymas“, LRS, žiūrėta 2024 m. vasario 6 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.5825/asr>

¹²⁶„Teismas nuotoliu: kaip ir kada rengiami nuotoliniai teismo posėdžiai?“, *TeisėPro*, 2021 m. lapkričio 16 d., <https://www.teise.pro/index.php/2021/11/16/teismas-nuotoliu-kaip-ir-kada-rengiami-nuotoliniai-teismo-posedziai/>

¹²⁷Pavyzdžiui, „Teismas atvertė riaušių prie Seimo bylą, kaltinamieji prašo teisėjo nušalinimo“, *VE.lt*, 2023 m. balandžio 26 d., <https://ve.lt/aktualijos/teismas-atverte-riausiu-prie-seimo-by-la-kaltinamieji-praso-teisejo-nusalinimo>

¹²⁸Hillman, Zachary M., *supra note*, 18.

¹²⁹„Nuotolinis teismo posėdis“, *Teismai.lt*, žiūrėta 2024 m. vasario 15 d., <https://www.teismai.lt/lt/visuomenei-ir-ziniasklaidai/aktuali-informacija-teismu-lankytojams/nuotolinis-teismo-posedis/2935>

¹³⁰„Rekomendacijos dėl nuotolinio teismo posėdžių“, *supra note*, 115: 3.7. papunktis

dalyvauti fiziškai.¹³¹ Prašymą organizuoti teismo posėdį nuotoliniu būdu gali pateikti pats proceso dalyvis arba toks posėdis gali būti organizuojamas teismo iniciatyva, o proceso dalyviai turi teisę su šia posėdžio forma sutikti arba nesutikti.¹³²

Tiek tiesioginiu būdu, tiek netiesioginiu (nuotoliniu - aut. pastaba) būdu organizuojami teismo posėdžiai, visų pirma, turi užtikrinti asmens teisę į teisingumą. Teisė į teisingumą įvardijama kaip „[...] ir procesas, ir tikslas; tai viena iš svarbiausių asmenų, siekiančių pasinaudoti kitomis procesinėmis ir materialinėmis teisėmis, teisių.“¹³³ Mokslininkai pabrėžia, kad „teisė į teisingumą apima daugybę pagrindinių žmogaus teisių [...]“.¹³⁴ Antai, teisė į teisingumą apima teisę į teisingą bylos nagrinėjimą, teisę į veiksmingą teisinės gynybos priemonę.¹³⁵ Konvencijos 6 straipsnyje įtvirtintos teisės į teisingą bylos nagrinėjimą turinys atskleidžiamas per baudžiamojo proceso greitumo, viešumo, nekaltumo prezumpcijos, teisės į gynybą principus.¹³⁶ Be minėtos Konvencijos, teisė į teisingą bylos nagrinėjimą įtvirtinta ir Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 47, 48 straipsniuose bei kituose tarptautiniuose teisės aktuose.¹³⁷ Teisė į teisingą baudžiamąjį procesą, o taip pat ir teisė į teisingą bylos nagrinėjimą yra konstitucinės teisės, įtvirtintos Konstitucijos 31 straipsnyje.¹³⁸ Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad „konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja asmens teisę į tinkamą teisinį procesą. [...] asmens teisė į tinkamą teisinį procesą suponuoja kiekvieno asmens, manančio, kad jo teisės pažeistos dėl nusikalstamos veikos, teisę ginti savo teises teisme ir valstybės pareigą užtikrinti veiksmingą šios asmens teisės įgyvendinimo mechanizmą.“¹³⁹ Svarbu pabrėžti, kad „būtina sąlyga teisingai išspręsti bylą yra tinkamas teismo procesas [...]“.¹⁴⁰ Teisės doktrinoje pažymima, kad „šios Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatos įtraukia tam tikrus teisingo teismo proceso reikalavimus. Baudžiamasis procesas turi užtikrinti konstitucines įtariamąjo, kaltinamojo teises: teisę į gynybą, teisę turėti advokatą, [...]“¹⁴¹ Rekomendacijose dėl nuotolinių teismo posėdžių įtvirtinta, kad „nuotolinis teismo posėdis byloje gali būti organizuojamas įsitikinus, kad tokiu būdu bus užtikrintos visos būtinos procesinės garantijos ir

¹³¹*Ibid.*, 3.8. papunktis

¹³² „Viešas nuotolinis teismo posėdis“, *supra note*, 118.

¹³³ Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra (FRA) ir Europos Taryba, *Europos teisės į teisingumą vadovas* (2016), 16, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Handbook_access_justice_LIT

¹³⁴*Ibid.*

¹³⁵ „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“, *supra note*. 21: 6, 13 straipsniai; „Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija“, *supra note*, 21: 47 straipsnis; „Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas“, LRS, žiūrėta 2024 m. vasario 15 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.174848>

¹³⁶*Ibid.*

¹³⁷*Ibid.*; „Visuotinė žmogaus teisių deklaracija“, LRS, žiūrėta 2024 m. vasario 15 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.278385>

¹³⁸ „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, *supra note*, 22: 31 straipsnis.

¹³⁹ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas“, *supra note*, 24.

¹⁴⁰ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas“, *supra note*, 24.

¹⁴¹ Zajančauskienė ir Jurka, *supra note*, 17: 576.

bus užtikrinta kiekvieno byloje dalyvaujančio asmens teisė į teisingą bylos nagrinėjimą.¹⁴² Nuotoliniu baudžiamuoju procesu siekiama proceso greitumo, baudžiamųjų bylų nevilkinimo, tačiau tuo pačiu turi būti užtikrintas teisingumo principas. Teisingas baudžiamasis procesas atskleidžiamas per proceso dalyvių teisių užtikrinimą. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad „[...] baudžiamajame procese teisme turi būti paisoma proceso aiškumo, proceso dalyvių lygiateisiškumo, jų dalyvavimo įrodinėjimo procese, jų teisės turėti vertėją, rungimosi ir kitų principų, idant būtų išsamiai, objektyviai, nešališkai ištirtos nusikalstamos veikos padarymo aplinkybės ir būtų priimtas teisingas sprendimas baudžiamojoje byloje.“¹⁴³ Nors informacinių ir elektroninių ryšių technologijų baudžiamajame procese naudojimas turi privalumų, tačiau teisės mokslininkai kelia abejones dėl šių technologijų poveikio proceso dalyvių konstitucinėms teisėms.¹⁴⁴

Tam, kad baudžiamasis procesas būtų teisingas, jis turi būti viešas. Proceso viešumo principas yra „[...] vienas pagrindinių teisinei valstybei būdingų teisės principų, pagal kurį visos bylos visuose teismuose turi būti nagrinėjamos viešai.“¹⁴⁵ Viešo proceso tikslas yra „[...] saugoti asmenis nuo slapto susidorojimo teismo procese, užkirsti kelią žmogaus teisių pažeidimams nagrinėjant bylas.“¹⁴⁶ Sutiktina su mokslininkų įžvalgomis, kad baudžiamąsias bylas teisme nagrinėjant viešai yra „[...] apsaugomi ne tik baudžiamojo proceso dalyvių, bet ir visuomenės interesai, nes sudaromos sąlygos kontroliuoti teismo veiklą, didinti visuomenės pasitikėjimą visų instancijų teismais, teisingumu.“¹⁴⁷ Remiantis EŽTT praktika, „[...] prieš nuteisiant kaltinamąjį, visi jį kaltinantys įrodymai paprastai turi būti jam dalyvaujant pateikti viešame teismo posėdyje, siekiant užtikrinti rungtynišką bylos svarstymą.“¹⁴⁸ Proceso viešumo principas, įtvirtintas Konvencijos 6 straipsnyje¹⁴⁹, taip pat Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnyje¹⁵⁰, „užtikrina teismų priežiūrą. Be to, pagal teisę į viešą bylos nagrinėjimą reikalaujama, kad asmuo turėtų teisę dalyvauti ir išgirsti įrodymus.“¹⁵¹ Baudžiamosios bylos

¹⁴² „Rekomendacijos dėl nuotolinių teismo posėdžių“, *supra note*, 115: 2.2. papunktis

¹⁴³ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas“, *supra note*, 24.

¹⁴⁴ Hillman, Zachary M., *supra note*, 18; Madison C. DeRegis, „Can You Hear Me Now?\": The Implications of Virtual Proceedings on Criminal Defendants' Constitutional Rights“, *University of Maryland*, 2022 m., <https://digitalcommons.law.umaryland.edu/endnotes/79/>; Jolanta Zajančauskienė ir Raimundas Jurka, *op.cit.*; „Žmogaus teisės ir naujos technologijos – kaip jas suderinti?“. Lietuvos socialinių mokslų centro teisės institutas. Žiūrėta 2024 m. vasario 18 d. <https://teise.org/zmogaus-teises-ir-naujos-technologijos-kaip-jas-suderinti/> ir kiti.

¹⁴⁵ Aurelijus Gutauskas, „Proceso viešumas“, Visuotinė lietuvių enciklopedija, žiūrėta 2024 m. vasario 19 d., <https://www.vle.lt/straipsnis/proceso-viesumas/>

¹⁴⁶ *Ibid.*

¹⁴⁷ *Ibid.*

¹⁴⁸ Rasa Žibaitė - Neliubšienė, „Asmenų parodymų patikimumo probleminiai klausimai“, *Jurisprudencija* 23, 2, (2016): 327.

¹⁴⁹ „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“, *supra note*, 21: 6 straipsnio 1 dalis.

¹⁵⁰ „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, *supra note*, 22: 31 straipsnis.

¹⁵¹ Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra (FRA) ir Europos Taryba, *supra note*, 133: 40.

viešai nagrinėjamos visose teismų instancijose, išskyrus įstatymuose numatytas išimtis.¹⁵² Taigi proceso viešumo principas nėra absoliutus.¹⁵³ Tad keliamas klausimas, kaip konstitucinė teisė į viešą bylos nagrinėjimą yra užtikrinama teismo posėdžiui vykstant nuotoliniu būdu. Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 34 straipsnio 7 dalyje įtvirtinta, kad teismo posėdžiui vykstant nuotoliniu būdu, t. y. pasitelkus informacinių ir elektroninių ryšių technologijas, „[...] turi būti užtikrintas patikimas byloje dalyvaujančių asmenų ir kitų proceso dalyvių tapatybės nustatymas, objektyvus duomenų (įrodymų) fiksavimas ir pateikimas, galimybė naudotis procesinėmis teisėmis ir bylos nagrinėjimo teisme viešumas [...]“.¹⁵⁴ Teisėjų Tarybos Rekomendacijose nustatyta, kad nuotolinio teismo posėdžio viešumas yra „[...] užtikrinamas teismui prieinamomis organizacinėmis ir (ar) techninėmis priemonėmis.“¹⁵⁵ Nesant galimybės leisti asmenims stebėti tiesiogiai vykstantį teismo posėdį, teismas viešumo principą gali užtikrinti tokiais būdais: „retransliuoti teismo posėdžio garsą ir (jei yra galimybė) vaizdą į atskirą, visuomenei atvirą teismo posėdžio salę ar kitą teismo pastate esančią patalpą; leisti asmenims, pateikusiems prašymą, stebėti/klausyti nuotolinį teismo posėdį prisijungus prie vaizdo konferencijos ar telekonferencijos.“¹⁵⁶ Pažymėtina, kad pageidaujantys stebėti teismo posėdį nuotoliniu būdu asmenys bylą nagrinėjančiam teismui turi pateikti prašymą „[...] ne vėliau kaip prieš tris darbo dienas iki teismo posėdžio datos.“¹⁵⁷ Prašymas gali būti teikiamas tiek elektronine, tiek popierine formomis, o jame turi būti nurodomi: asmens duomenys, nagrinėjamos bylos numeris, konkretaus pageidaujamo stebėti teismo posėdžio data ir laikas, kontaktiniai duomenys, taip pat teikiant prašymą yra patvirtinamas įsipareigojimas gerbti kitų asmenų teisę į privatų gyvenimą, neatskleisti kitų asmenų duomenų.¹⁵⁸ Anot teisingumo ministrės, „[...] įtvirtintos priemonės leis užtikrinti teismo posėdžio viešumo principo įgyvendinimą, suteiks daugiau galimybių žmonėms dalyvauti ir stebėti nuotolinius teismo procesus. Ypač svarbu tai, kad atviresnis ir skaidresnis teismo procesas didins visuomenės pasitikėjimą [...]“.¹⁵⁹ Remiantis EŽTT praktika, nuotolinė dalyvavimo procese forma savaime nepažeidžia teisingumo bei viešumo principų.¹⁶⁰ Vieši nuotoliniai posėdžiai yra tie,

¹⁵² „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Baudžiamojo proceso kodeksas“, *supra note*, 20: 9 straipsnio 1 dalis; „Lietuvos Respublikos teismų įstatymas“, *supra note*, 125: 5 straipsnio 2 dalis, 7 straipsnio 1 dalis.

¹⁵³ Aurelijus Gutauskas, *supra note*, 145.

¹⁵⁴ „Lietuvos Respublikos teismų įstatymas“, *op. cit.*

¹⁵⁵ „Rekomendacijos dėl nuotolinių teismo posėdžių“, *supra note*, 115: 2.6. punktas

¹⁵⁶ *Ibid.*

¹⁵⁷ *Ibid.*

¹⁵⁸ Pavyzdžiui, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo prašymo forma „Prašymas dėl viešo nuotolinio teismo posėdžio stebėjimo“, <https://www.lvat.lt/teismo-lankytojams/viesas-nuotolinis-teismo-posedis/995>

¹⁵⁹ Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. E. Dobrovolska: nuotolinis teismo posėdžių stebėjimas didins visuomenės pasitikėjimą teismais. <https://tm.lrv.lt/lt/naujienos/e-dobrovolska-nuotolinis-teismo-posedziu-stebejimas-didins-visuomenes-pasitikėjima-teismais/>

¹⁶⁰ Pavyzdžiui, Europos Žmogaus Teisių Teismo 2010 m. lapkričio 2 d. sprendimas byloje Sakhnovskiy v. Russia (Peticijos Nr. 21272/03), Europos Žmogaus Teisių Teismas, <https://hudoc.echr.coe.int/#%7B%22fulltext%22:%5B%22Sakhnovskiy%20v.%20Russia%22%5D,%22documentcollectionid%22%3A%22%22%7D>

kurie būtų vieši ir posėdžius organizuojant tiesioginiu būdu. Tai reiškia, kad posėdžio forma nesudaro galimybės pažeisti šį principą, tinkamai užtikrinant teisę stebėti teismo posėdį.

Vienas iš teisingo baudžiamojo proceso, taip pat ir teisingo bylos nagrinėjimo elementų - kaltinamojo dalyvavimo pirmosios instancijos teismo posėdyje užtikrinimas. Teisės mokslininkai pažymi, kad „*teisė dalyvauti bylą nagrinėjant pirmosios instancijos teisme yra viena esminių kaltinamojo procesinių garantijų.*“¹⁶¹ Kaltinamojo teisė „[...] reikšti prašymus, užduoti klausimus apklausiamiems asmenims, išsakyti savo pozicijų dėl kaltės pripažinimo ar neigimo, pasisakyti visais klausimais, kreiptis į teismų paskutiniu žodžiu yra kertinės civilizuotose valstybėse pripažįstamos procesinės teisės, kildinamos iš bendrojo romėnų teisės principo *audiatur et altera pars* (lot. turi būti išklaudyta ir kita pusė).“¹⁶² Užtikrinant šią kaltinamojo teisę yra sudaromos galimybės „[...] efektyviausiu būdu įgyvendinti kaltinamajam priklausančias procesines teises ir prisideda prie teisingo teismo baigiamojo procesinio sprendimo priėmimo.“¹⁶³ Anot LAT, kaltinamajam teisė į teisingą bylos nagrinėjimą „[...] įgyvendinama vadovaujantis BPK 44 straipsnyje įtvirtintais asmens teisių apsaugos pagrindais. Šio straipsnio 7 dalyje nurodyta kaltinamojo teisė dalyvauti rungtyniškame teismo procese, turėti laiko ir galimybių pasirengti gynybai, teisė pačiam apklausti liudytojus.“¹⁶⁴ Pabrėžtina, kad kaltinamojo dalyvavimas pirmosios instancijos teisme yra ne tik jo teisė, bet ir pareiga, kadangi įstatymų leidėjas imperatyviai nurodo, kad bylą nagrinėjant pirmojoje instancijoje kaltinamajam į teismą atvykti privaloma.¹⁶⁵ Antai, byloje, išnagrinėtoje be vieno iš kaltinamųjų, Vilniaus apygardos teismas pažymėjo, kad „[...] kaltinamojo dalyvavimas teismo posėdyje nagrinėjant jo baudžiamąją bylą yra būtinas. Kaltinamojo dalyvavimas teismo procese ne tik užtikrina, kad kaltinamasis pasinaudos savo teisėmis, numatytomis LR BPK 22 str., bet ir sudaro galimybes išsamiai ištirti visas bylos aplinkybes.“¹⁶⁶ Kaltinamojo dalyvavimas pirmosios instancijos teisme užtikrina ne tik jo bei kitų proceso dalyvių teises, tačiau ir sudaro galimybes teisingam bylos nagrinėjimui bei sprendimo priėmimui. Šioje byloje teismas nurodė, kad bylą kaltinamajam nedalyvaujant galima nagrinėti „[...] kai byloje yra dokumentai, patvirtinantys, kad kaltinamasis yra užsienyje, ir

%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-101568%22]}

¹⁶¹Zajančauskienė ir Jurka, *supra note*, 17: 577; „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. lapkričio 9 d. sprendimas byloje Vladimir Vitalyevich Golubev against Russia (Petición Nr. 26260/02)“, *supra note*, 50 ir kitos.

¹⁶²Raimundas Jurka ir Vytautas Sirvydis, „Baudžiamasis procesas in absentia: probleminiai aspektai, kylantys iš naujausios teismų praktikos“, iš *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika*, Lietuvos teismo ekspertizės centras, Lietuvos kriminalistų draugija, Mykolo Romerio Universitetas (Vilnius: 2022), 188, <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/919e9a52-e3d1-4160-b559-6709747c52fb/content>

¹⁶³Zajančauskienė ir Jurka, *op.cit.*

¹⁶⁴„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-537/2012“, eTeismai praktika, žiūrėta 2024 m. vasario 25 d., <https://eteismai.lt/byla/103219345638982/2K-537/2012>

¹⁶⁵„Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Baudžiamojo proceso kodeksas“, *supra note*, 20: 246 straipsnio 1 dalis.

¹⁶⁶„Vilniaus apygardos teismo 2012 m. vasario 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-76-376-2012“, eTeismai praktika, žiūrėta 2024 m. vasario 27 d., <https://eteismai.lt/byla/57646799884596/1A-76-376-2012?word=BPK%20246>

duomenys, kad jis žino apie posėdžio laiką bei vietą, tačiau vengia atvykti į teismą.¹⁶⁷ Teisėjų kolegija konstatavo, kad bylą nagrinėjant kaltinamajam nedalyvaujant „[...] buvo pažeistas žodinio bylos nagrinėjimo principas, suvaržytos kaltinamojo teisės (LR BPK 22 str.), be to, buvo suvaržytos ir kitų kaltinamųjų teisės. [...] Pirmosios instancijos teismo padaryti pažeidimai laikytini esminiais baudžiamojo proceso pažeidimais, dėl kurių buvo suvaržytos įstatymo garantuotos kaltinamųjų teisės, o tai sukliudė teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą bei priimti teisingą nuosprendį.“¹⁶⁸ Keliamas klausimas, ar ši kaltinamojo teisė yra įgyvendinama nuotolinio teismo posėdžio metu, ar jo metu neapribojama galimybė kaltinamajam pasinaudoti BPK 22, 44 straipsniuose įtvirtintomis teisėmis, taip pat ar nepažeidžiami rungimosi, lygiateisiškumo principai.¹⁶⁹ Pavyzdžiui, tais atvejais, kuomet kaltinamasis yra laisvės atėmimo vietų įstaigoje ir dalyvauja teismo posėdyje nuotoliniu būdu, o kiti proceso dalyviai teismo posėdyje dalyvauja tiesiogiai būdami teismo salėje. Procesinis lygiateisiškumas, rungimasis taip pat yra vieni iš esminių teisingo bylos nagrinėjimo reikalavimų. Remiantis ESTT ir EŽTT praktika, procesinis šalių lygiateisiškumas yra apibūdinamas kaip garantija, „[...] kad kiekviena šalis turi tinkamas galimybes pristatyti savo poziciją visoms šalims vienodai palankiomis sąlygomis.“¹⁷⁰ Taip pat keliamas klausimas dėl parodymų patikimumo teismo posėdyje proceso dalyviams dalyvaujant nuotoliniu būdu. Pažymėtina, kad „[...] svarbi procesinė garantija, padedanti stiprinti parodymų patikimumą, tai gynybos teisė užduoti klausimus kaltinimo liudytojams [...]“. ¹⁷¹ EŽTT konstatuoja, kad „[...] būtent galimybė ginčyti (angl. confront) liudytojo parodymus yra būtina sąžiningo proceso sąlyga.“¹⁷² Visiems proceso dalyviams turi būti užtikrinama teisė vienodomis galimybėmis teikti dokumentus, įrodymus, užduoti klausimus bei kitaip veiksmingai dalyvauti procese. EŽTT yra išaiškinęs, kad fizinis kaltinamojo buvimas teismo salėje padeda užtikrinti viso proceso teisingumą.¹⁷³ Tačiau dalyvavimas teismo posėdyje nuotoliniu būdu nereiškia savaiminio procesinių teisių pažeidimo bei neužtikrinimo. Antai, vienoje iš EŽTT nagrinėtų bylų konstatuota, kad nors pareiškėjas teismo posėdyje dalyvavo nuotoliniu būdu, teisė veiksmingai dalyvauti procese nebuvo pažeista, kadangi asmuo galėjo pareikšti žodines pastabas, užduoti klausimus proceso dalyviams.¹⁷⁴ Pažymėtina, kad Konvencijos 6 straipsnyje įtvirtinta kaltinamojo teisė veiksmingai dalyvauti procese apima ne tik teisę dalyvauti, bet ir išklausti bei sekti procesą.¹⁷⁵

¹⁶⁷*Ibid.*

¹⁶⁸*Ibid.*

¹⁶⁹„Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Baudžiamojo proceso kodeksas“, *supra note*, 20: 22, 7 straipsniai.

¹⁷⁰Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra (FRA) ir Europos Taryba, *supra note*, 133: 41.

¹⁷¹Rasa Žibaitė-Neliubšienė, *supra note*, 148.

¹⁷²*Ibid.*

¹⁷³„Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. lapkričio 9 d. sprendimas byloje Vladimir Vitalyevich Golubev against Russia (Peticijos Nr. 26260/02)“, *supra note*, 50 ir kitos.

¹⁷⁴*Ibid.*

¹⁷⁵*Ibid.*; „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. spalio 5 d. sprendimas byloje Marcello Viola v. Italy (Peticijos

Remiantis EŽTT išaiškinimais, ši teisė kyla iš rungimosi principo.¹⁷⁶ BPK 242 straipsnio 1 dalyje imperatyviai įtvirtinta pirmosios instancijos teismo pareiga tiesiogiai ištirti bylos įrodymus, t. y., apklausti proceso dalyvius (kaltinamuosius, nukentėjusiuosius, liudytojus - aut. pastaba), išklausti ekspertus bei specialistus, o 2 dalyje įtvirtinta nuostata, kad teismo posėdyje asmenys parodymus ir paaiškinimus duoda žodžiu.¹⁷⁷ Lietuvos Respublikos teismų įstatyme, taip pat ir Rekomendacijose dėl nuotolinių teismo posėdžių numatyta, kad bylą nagrinėjant informacinių ir elektroninių ryšių technologijų pagalba, byla nagrinėjama žodinio proceso tvarka.¹⁷⁸ Teismo posėdžiai nuotoliniu būdu vyksta bylą nagrinėjant žodinio proceso tvarka tokiu būdu užtikrinant proceso dalyviams jų teises į rungtynišką, viešą procesą, teisę užduoti klausimus ir į juos atsakyti bei kitas.

Aktualu pažymėti ir galimybę, tam tikrais atvejais, užkirsti kelią bylos nagrinėjimo vilkinimui teismo posėdžius organizuojant nuotoliniu būdu. Nedalyvavimo baudžiamajame procese priežastys įtvirtintos BPK 37 straipsnyje. Antai, Kauno apygardos nagrinėjamoje byloje *„kaltinamojo gynėja teismo posėdžių metu nurodydavo kaltinamojo neatvykimo priežastis, susijusias su sveikatos problemomis, tačiau teismui nepateikė jokių kaltinamojo neatvykimo pateisinamas priežastis patvirtinančių medicininių dokumentų [...]“*.¹⁷⁹ Byloje teismas konstatavo, jog *„[...] kaltinamasis slapstosi nuo pradėto teismo proceso ir nevykdo LR BPK 246 straipsnio 1 dalyje nustatytos kaltinamojo pareigos atvykti į teismo posėdžius, tokiu savo elgesiu trukdydamas bylos nagrinėjimui teisme.“*¹⁸⁰ Taip pat teismas pažymėjo, jog *„neatvykdamas į teismo posėdžius, kaltinamasis manipuliuoja sveikata ir taip siekia vienokio ar kitokio palankaus sau procesinio sprendimo, todėl apeliacinės instancijos teismas byloje pateiktus medicininius dokumentus vertina kaip kaltinamojo piktnaudžiavimą savo teisėmis, taip trukdant teisminį procesą.“*¹⁸¹ Kitoje byloje teismo posėdžiai buvo atidedami dėl kaltinamojo prašymų, susijusių su jo sveikata, tačiau teismas vertino, kad sveikatos sutrikimai nebuvo tokie rimti, jog būtų sutrikdę asmeniui atvykti į teismą.¹⁸² Teismas nustatė, kad *„[...] tik du kartus kaltinamasis teismo posėdyje*

Nr. 45106/04)“, Europos Žmogaus Teisių Teismas, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-77246> bei kitos.

¹⁷⁶*Ibid.*

¹⁷⁷„Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Baudžiamojo proceso kodeksas“, *supra note*, 20: 242 straipsnio 1 ir 2 dalys.

¹⁷⁸„Lietuvos Respublikos teismų įstatymas“, *supra note*, 125: 34 straipsnio 8 dalis; „Rekomendacijos dėl nuotolinių teismo posėdžių“, *supra note*, 115.

¹⁷⁹„Kauno apygardos teismo 2013 m. gegužės 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-807-81/2013“, eTeismai praktika, žiūrėta 2024 m. vasario 28 d., <https://eteismai.lt/byla/234529357909285/1S-807-81/2013?word=BPK%2024>

¹⁸⁰*Ibid.*

¹⁸¹„Kauno apygardos teismo 2013 m. gegužės 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-807-81/2013“, *supra note*, 179.

¹⁸²„Klaipėdos apygardos teismo 2010 m. kovo 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-85-361/2010“, eTeismai praktika, žiūrėta 2024 m. vasario 28 d., <https://eteismai.lt/byla/253587431258999/1S-85-361/2010?word=BPK%20246>

nedalyvavo dėl svarbios priežasties [...], nes tai yra patvirtinta gydymo įstaigų pažymomis, kurias išsireikalavo teismas. Taigi, yra pagrindas tvirtinti, kad kaltinamasis vilkina bylos nagrinėjimą [...]. ¹⁸³ Informacinių ir elektroninių ryšių technologijų pagalba organizuojant teismo posėdžius bei proceso dalyviams posėdyje dalyvaujant nuotoliniu būdu, gali būti išvengiama tokių, kaip aukščiau nurodyta, piktnaudžiavimo atvejų. Rekomendacijose dėl nuotolinių teismo posėdžių nurodoma, kad proceso dalyviui nereikia vykti į bylą nagrinėjančio teismo patalpas, teismo posėdyje asmuo gali dalyvauti būdamas namuose, darbovietėje ar kitoje vietoje.¹⁸⁴ Svarbu užtikrinti privatumą bei konfidencialumą, kad nebūtų atskleidžiama teismo proceso metu viešinama informacija, o taip pat kad asmuo galėtų be pašalinių asmenų dalyvauti teismo posėdyje nuotoliniu būdu.¹⁸⁵ Šiuo reglamentavimu praplečiamos teismo posėdžio galimybės užtikrinant tiek kaltinamojo, tiek ir kitų proceso dalyvių teises.

Pabrėžtina, kad „[...] galimybė kaltinamajam duoti konfidencialius nurodymus savo gynėjui tuo metu, kai jo byla svarstoma ir įrodymai pateikiami pirmosios instancijos teisme, yra esminis teisingo bylos nagrinėjimo elementas.“¹⁸⁶ Antai LAT nagrinėtoje byloje kasatorius tvirtino, kad buvo suvaržytos jo teisės į gynybą ir teisingą teismą pirmosios instancijos teismo metu.¹⁸⁷ Kasatorius teismo posėdyje norėjo dalyvauti tiesiogiai tam, kad „[...] galėtų ne tik užduoti ar atsakyti į proceso dalyvių klausimus, bet, svarbiausia, tartis su savo gynėju tiesiogiai, nepažeidžiant konfidencialumo, dėl gynybos pozicijos, nes vaizdo konferencijos būdu to padaryti neįmanoma.“¹⁸⁸ Prašymus dalyvauti tiesioginiame teismo posėdyje teikė tiek pats kasatorius, tiek jo gynėjas.¹⁸⁹ Teismas sprendė, kad pirmosios instancijos teisme teisė į gynėją buvo užtikrinta: „[...] A. J. V., dalyvaudamas teismo posėdžiuose vaizdo konferencijos būdu, apklausiamiems asmenims užduodavo klausimus, teikdavo paaiškinimus dėl tiriamų įrodymų, pats buvo apklausiamas ir davė parodymus. Tai rodo, kad A. J. V. aktyviai dalyvavo teismo posėdžiuose ir nėra jokio pagrindo daryti išvadą, kad jo teisės dėl tokio dalyvavimo posėdžiuose būdo galėjo būti suvaržytos.“¹⁹⁰ Todėl nuotoliniai teismo posėdžiai, analogiškai kaip ir tiesioginiai, gali užtikrinti tinkamą procesinių teisių įgyvendinimą. Atsižvelgiant į tai, tikslinga plačiau nagrinėti

¹⁸³ *Ibid.*

¹⁸⁴ „Rekomendacijos dėl nuotolinių teismo posėdžių“, *supra note*, 115: 4.1. punktas

¹⁸⁵ *Ibid.*

¹⁸⁶ Kristijonas Povylius, „Techninių priemonių pagalba vykstantis baudžiamasis procesas (nuotolinis tyrimas ir nagrinėjimas) – galimybės ir ribojimai“, <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/bb29003d-26b6-43f2-a6ba-1d1ba4286922/content>, 252; „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2010 m. lapkričio 2 d. sprendimas byloje Sakhnovskiy v. Russia (Petijijos Nr. 21272/03)“, *supra note*, 160.

¹⁸⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-266-719/2019“, eTeismai praktika, žiūrėta 2024 m. kovo 3 d., <https://eteismai.lt/byla/66981407921939/2K-266-719/2019>

¹⁸⁸ *Ibid.*

¹⁸⁹ *Ibid.*

¹⁹⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-266-719/2019“, *supra note*, 187.

teisės doktrinoje bei teismų praktikoje keliamą klausimą dėl teisės į gynybą užtikrinimo, dalyvaujant teismo posėdyje nuotoliniu būdu.

Teisės į teisingą bylos nagrinėjimą sudedamoji dalis yra ir teisė į gynybą. Konstitucinėje doktrinoje teisė į gynybą apibrėžiama kaip „[...] viena iš teisingo bylos išnagrinėjimo sąlygų.“¹⁹¹ Teisė į gynybą sudaro keli komponentai: teisė gintis pačiam bei teisė naudotis gynėjo paslaugomis.¹⁹² BPK įtvirtinti atvejai, kuomet gynėjo dalyvavimas baudžiamojoje byloje yra būtinas, pavyzdžiui, proceso dalyviui nemokant proceso kalbos.¹⁹³ Teisės doktrinoje¹⁹⁴ bei teismų praktikoje¹⁹⁵ stebima gynėjo ir ginamojo bendravimo problematika, kuomet teismo posėdis yra organizuojamas vaizdo ar telekonferencijų pagalba. Visų pirma, išskirtina gynėjo ir ginamojo bendravimo konfidencialumo problema, kuomet bendraujama nuotolinio ryšio priemonėmis. Gynėjo ir ginamojo teisė nekliudomai bendrauti be trečiųjų (pašalinių) asmenų įtvirtinta nacionaliniuose¹⁹⁶ teisės aktuose, taip pat pabrėžiama ir EŽTT praktikoje, kildinama iš Konvencijos 6 straipsnio.¹⁹⁷ Pavyzdžiui, EŽTT nagrinėtoje byloje *Zagaria prieš Italiją* Teismas pripažino, kad „[...] pareiškėjo pokalbio telefonu su jo gynėju klausymasis pažeidė pareiškėjo teisę veiksmingai įgyvendinti savo teisę į gynybą.“¹⁹⁸ Pareiškėjas skundė teisės į gynybą kliūtis dėl negalėjimo konfidencialiai bendrauti su advokatu. Šioje byloje „[...] pareiškėjo gynėjas buvo teismo salėje, o pareiškėjas stebėjo procesą vaizdo konferencijos būdu iš savo sulaikymo vietos.“¹⁹⁹ Gynėjo ir ginamojo pokalbio klausėsi kalėjimo prižiūrėtojas. EŽTT konstatavo, kad „kaltinamojo teisė bendrauti su savo advokatu be trečiųjų šalių pasiklausymo yra vienas iš pagrindinių teisingo bylos nagrinėjimo reikalavimų demokratinėje visuomenėje ir kyla iš Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies c punkto. Jei advokatas negalėtų pasikalbėti su savo klientu be

¹⁹¹ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimas“, *supra note*, 23.

¹⁹² „Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“, *supra note*, 21: 6 straipsnio 3 dalies c punktas; „Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas“, *supra note*, 135: 14 straipsnio 2 dalies d punktas; „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Baudžiamojo proceso kodeksas“, *supra note*, 20: 10 straipsnio 1 dalis, 44 straipsnio 4 dalis; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. sausio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-13-654/2023“, LAT praktika, <https://www.lat.lt/lt/doclib/u0de9np8k9dk6tp2t6ygzgn6bmpp1qxn> bei kitos.

¹⁹³ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Baudžiamojo proceso kodeksas“, *ibid.*, 51 straipsnio 1 dalies 3 punktas.

¹⁹⁴ Gušauskienė, *supra note*, 16: 431; Jolanta Zajančauskienė ir Raimundas Jurka, *supra note*, 17: 579 - 580.

¹⁹⁵ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2007 m. lapkričio 27 d. sprendimas byloje *Affaire Zagaria v. Italie* (Peticijos Nr. 58295/00)“, Europos Žmogaus Teisių Teismas, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-83492%22%7D%7D>; „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2010 m. lapkričio 2 d. sprendimas byloje *Sakhnovskiy v. Russia* (Peticijos Nr. 21272/03)“, *supra note*, 160.

¹⁹⁶ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Baudžiamojo proceso kodeksas“, *op.cit.*, 48 straipsnio 1 dalies 3 punktas, 44 straipsnio 8 dalis; „Lietuvos Respublikos teismų įstatymas“, *supra note*, 125: 34 straipsnio 7 dalis bei kitur.

¹⁹⁷ „Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“, *op.cit.*, 6 straipsnio 3 dalies c punktas.

¹⁹⁸ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2007 m. lapkričio 27 d. sprendimas byloje *Affaire Zagaria v. Italie* (Peticijos Nr. 58295/00)“, *op.cit.*

¹⁹⁹ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2007 m. lapkričio 27 d. sprendimas byloje *Affaire Zagaria v. Italie* (Peticijos Nr. 58295/00)“, *supra note*, 195.

priežiūros ir gauti konfidencialių nurodymų, jo pagalba netektų naudoti.“²⁰⁰ Daroma išvada, kad nuotolinio teismo posėdžio metu sudarant sąlygas konfidencialiam ginamojo ir gynėjo bendravimui, užtikrinama teisė į gynybą.

Gynėjo ir ginamojo komunikacijos konfidencialumui užtikrinti svarbios ir informacinės sistemos (e. sistemos - kitaip), t. y. anksčiau šiame darbe minėta programinė įranga, kuri pasitelkiama gynėjo ir ginamojo bendravimui nuotoliniu būdu užtikrinti. Iš teisės doktrinos bei teismų praktikos matoma, kad proceso dalyviai teikia skundus dėl teisės į gynybą pažeidimų, akcentuodami nepatikimas sistemas, kuriomis vykdoma komunikacija. Antai, byloje *Sakhnovskiy prieš Rusiją*²⁰¹ ginamajam su naujai paskirta gynėja buvo leista pasitarti tik penkiolika minučių prieš teismo posėdį nuotoliniu būdu, ginamasis atsisakė tokios teisinės pagalbos grįsdamas tuo, kad advokatė nėra tinkamai susipažinusi su byla. EŽTT byloje pripažino pareiškėjo abejones dėl komunikacijos vaizdo ryšio pagalba privatumo: „byloje pareiškėjas turėjo naudotis vaizdo konferencijų sistema, kurią įdiegė ir valdo valstybė, todėl teismas mano, kad pareiškėjas pagrįstai jautėsi blogai aptardamas savo bylą su gynėja.“²⁰² Dėl pareiškėjo dalyvavimo teismo posėdyje pasitelkiant vaizdo nuotolinio perdavimo priemones EŽTT pažymėjo: „[...] ši dalyvavimo procese forma pati savaime nėra nesuderinama su teisingo ir viešo bylos nagrinėjimo principais, tačiau turi būti užtikrinta, kad pareiškėjas galėtų sekti procesą ir būti išklaulytas be techninių kliūčių, taip pat turi būti užtikrintas efektyvus ir konfidencialus bendravimas su advokatu.“²⁰³ Teismas pabrėžė, kad teisinė pagalba pareiškėjui nebuvo užtikrinta kitu būdu, pavyzdžiui, atidedant posėdį, kad pareiškėjas turėtų pakankamai laiko tartis su gynėja, skirti kitą gynėją, kuris galėtų atvykti pas pareiškėją ir bendrauti tiesiogiai bei kitais būdais. Kitoje byloje EŽTT analogiškai pripažino abejones dėl privatumo pareiškėjams bendraujant su gynėjais tik per vaizdo konferencijas. Pareiškėjai skundė tiek vaizdo konferencijos kokybę, tiek ir privatumo neužtikrinimą, bendraujant nuotoliniu būdu: „vaizdo transliacija vėlavo, o kartais vaizdas ekrane sustingdavo.“²⁰⁴ Pareiškėjams buvo sudėtinga komunikuoti tiek su gynėjais, tiek su teisėjais, tad proceso dalyviai negalėjo tinkamai sekti proceso. Vyriausybė teigė, kad vaizdo ryšys veikė tinkamai, nepateikė paaiškinimo, kodėl neužtikrino pareiškėjų dalyvavimo teismo salėje, taip pat nepaaiškino, kodėl gynėjas nedalyvavo teismo posėdyje per vaizdo konferenciją kartu su ginamuoju iš įkalinimo

²⁰⁰*Ibid.*; „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. spalio 5 d. sprendimas byloje Marcello Viola v. Italy (Peticijos Nr. 45106/04)“, *supra note*, 175.

²⁰¹„Europos Žmogaus Teisių Teismo 2010 m. lapkričio 2 d. sprendimas byloje Sakhnovskiy v. Russia (Peticijos Nr. 21272/03)“, *supra note*, 160.

²⁰²*Ibid.*

²⁰³*Ibid.*

²⁰⁴„Europos Žmogaus Teisių Teismo 2016 m. kovo 1 d. sprendimas byloje Gurbunov and Gorbachev v. Russia, (Peticijų Nr. 43183/06 ir 27412/07)“, Europos Žmogaus Teisių Teismas, [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-160993%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-160993%22]})

įstaigos.²⁰⁵ Be to, abu pareiškėjai bendravo su gynėjais vaizdo konferencijos būdu prieš pat prasidedant teismo posėdžiams. Atsižvelgdamas į šias aplinkybes Teismas sprendė, kad procesas buvo nesąžiningas pareiškėjų atžvilgiu, jų teisė į gynybą buvo pažeista. Šioje byloje EŽTT pabrėžė, kad tokia dalyvavimo procese forma gali garantuoti sąžiningą ir viešą bylos nagrinėjimą, tačiau turi būti užtikrinamas veiksmingas ir konfidencialus bendravimas su gynėju.²⁰⁶ Teismas pažymėjo gynėjo ir ginamojo komunikavimo ne tik per vaizdo konferencijas (nuotoliniu būdu), bet ir tiesioginiu būdu, svarbą.

Remdamiesi EŽTT praktika, teisės mokslininkai konstatuoja, jog „[...] dalyvavimas teismo posėdyje ikipandeminiu laikotarpiu nuotoliniu būdu, t. y. per garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemones, savaime neprieštaravo EŽTK, jeigu jo taikymas atitiko teisėtą tikslą ir toks įgyvendinimo būdas buvo suderinamas su teise į teisingą teismo procesą.“²⁰⁷ Reglamentavus nuotolinius teismo posėdžius, teismas įpareigojamas užtikrinti proceso dalyvio teisę į veiksmingą teisinę pagalbą, t. y. ir teisę į konfidencialų bendravimą su gynėju.²⁰⁸ Tuo atveju, kai gynėjas ir ginamasis nėra toje pačioje vietoje, teismas šių asmenų prašymu gali asmenis „[...] perkelti į atskirą virtualų kambarį, kuriame jie gali konfidencialiai aptarti savo gynybinę poziciją ir kitus klausimus (pvz., licencijuota Zoom programa turi šį funkcionalumą (angl. Breakout rooms). Po to asmenys grąžinami į bendrąją posėdžio aplinką.“²⁰⁹ Gali būti skelbiama pertrauka, visų dalyvaujančių teismo posėdyje kameros ir mikrofonai atjungiami, o gynėjui ir ginamajam leidžiama kalbėtis.²¹⁰ Pertrauka nuotolinio posėdžio metu gali būti skelbiama, kuomet gynėjas ir ginamasis yra toje pačioje vietoje leidžiant jiems pasitarti.²¹¹ Tuo atveju, kai gynėjas ir ginamasis yra laisvės atėmimo vietų įstaigoje, šie asmenys taip pat „[...] turi teisę prašyti teismo proceso pertraukos, kurios metu šią patalpą paliktų visi pareigūnai ir joje liktų tik asmuo su savo gynėju (mikrofonas ir kameros taip pat atjungiamos).“²¹² Užtikrinant nuotolinio teismo posėdžio saugumą, Rekomendacijose dėl nuotolinių teismo posėdžių įtvirtinta, kad „[...] konkrečių vaizdo konferencijų technologiją (centralizuotai teismuose įdiegta vaizdo konferencijų įranga [...], Zoom, Microsoft Teams, stacionariojo ar mobiliojo telefoninio ryšio aparatas ir kt.) parenka ir darbo su ja procesą organizuoja bei jam vadovauja bylą nagrinėjantis teisėjas, atsižvelgdamas į bylos aplinkybes, teismo turimas vaizdo konferencijų technologijas ir jų užimtumą, taip pat teismo proceso dalyvių galimybes naudotis atitinkamomis technologijomis.“²¹³ Siekiant užtikrinti

²⁰⁵ *Ibid.*

²⁰⁶ *Ibid.*

²⁰⁷ Zajančauskienė ir Jurka, *supra note*, 17: 581.

²⁰⁸ „Rekomendacijos dėl nuotolinių teismo posėdžių“, *supra note*, 115: 5.13. punktas

²⁰⁹ *Ibid.*

²¹⁰ *Ibid.*

²¹¹ *Ibid.*

²¹² *Ibid.*

²¹³ „Rekomendacijos dėl nuotolinių teismo posėdžių“, *supra note*, 115: 3.2. punktas

saugumą nuotolinio posėdžio metu, Rekomendacijose siūloma „[...] naudoti Nacionalinio kibernetinio saugumo centro įvertintas ir saugiomis pripažintas vaizdo konferencijų technologijas, pagal galimybes prioritetą teikiant: centralizuotai teismų įrangai; Zoom platformai pagal teismams suteiktas licencijas (per teismo paskyrą).“²¹⁴ Daroma išvada, kad baudžiamajam procesui keliantis į virtualią erdvę įvairių informacinių sistemų pagalba, šios sistemos turi būti nuolat stiprinamos, tvarkomos tam, kad būtų užtikrinamas asmenų duomenų, pokalbių bei kitos informacijos saugumas. Ši problematika aktuali ne tik teisės, bet ir kitų sričių, kaip antai informacinių technologijų, specialistams, kuriais teismai taip pat turi būti aprūpinti.

Iš minėtų teismų praktikos pavyzdžių išskirtina veiksmingos gynybos svarba nuotolinio teismo posėdžio metu. Teisė į veiksmingą teisinę gynybą, įtvirtinta tarptautiniuose²¹⁵ bei nacionaliniuose²¹⁶ teisės aktuose, taip pat yra viena iš teisės į teisingą bylos nagrinėjimą dalių.²¹⁷ Konstitucinis Teismas yra išaiškinęs, kad „[...] teisė kreiptis į teismą ir iš Konstitucijos, inter alia jos 30 straipsnio 1 dalies, 31 straipsnio 6 dalies, nuostatų kylantis reikalavimas asmens teises ginti ne formaliai, o realiai ir veiksmingai inter alia reiškia, kad įstatymų leidėjas turi nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris sudarytų prielaidas advokato teikiamai teisinei pagalbai, kuria asmuo turi teisę naudotis gindamas savo pažeistas teises ir teisėtus interesus, inter alia kreipdamasis į teismą, būti veiksmingai.“²¹⁸ Nors teisė į veiksmingą gynybą tiesiogiai BPK nėra įtvirtinta, tačiau iš teismų formuojamos praktikos matoma, jog pakankamas laikas gynybai pasirengti, kaltinamojo teisė žinoti, kuo jis yra kaltinamas, teisė į vertėją, t. y. BPK 44 straipsnio 7 dalyje įtvirtintos nuostatos yra traktuojamos kaip teisės į veiksmingą gynybą sudėtinės dalys.²¹⁹ Teismų praktikoje taip pat konstatuojama, jog „tam, kad būtų užtikrintos proceso dalyvių teisės, tarp jų ir teisė į gynybą, BPK 10 ir 45 straipsniai įpareigoja teisėsaugos pareigūnus, prokurorą ir teismą ne tik išaiškinti kiekvienam įtariamajam, kaltinamajam bei nuteistajam jo procesines teises, bet ir sudaryti realias galimybes ir sąlygas tomis teisėmis pasinaudoti.“²²⁰ Teisės mokslininkai pažymi, kad „XXI a. vis labiau pabrėžiama, kad teisinė pagalba turėtų būti ne tik neatlygintina,

²¹⁴ *Ibid.*, 3.3. punktas

²¹⁵ „Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija“, *supra note*, 21: 47 straipsnis

²¹⁶ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Baudžiamojo proceso kodeksas“, *supra note*, 20: 44 straipsnio 7 dalis.

²¹⁷ „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. lapkričio 9 d. sprendimas byloje Vladimir Vitalyevich Golubev against Russia (Peticijos Nr. 26260/02)“, *supra note*, 50.

²¹⁸ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. birželio 9 d. nutarimas“, LRKT, žiūrėta 2024 m. kovo 10 d., <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta150/content>

²¹⁹ Pavyzdžiui, „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. sausio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-56-696/2018“, eTeismai praktika, žiūrėta 2024 m. kovo 10 d., <https://eteismai.lt/byla/180180244622764/2K-56-696/2018>; „Vilniaus apygardos teismo 2009 m. gruodžio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-1007-495-2009“, eTeismai praktika, žiūrėta 2024 m. kovo 10 d., <https://eteismai.lt/byla/112498239614530/1S-1007-495-2009> bei kitos.

²²⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-266-719/2019“, *supra note*, 187.

bet ir veiksminga. ²²¹ Minėtoje byloje, ²²² vieno iš pareiškėjų teigimu, prieš posėdį jam nebuvo pranešta apie jį atstovausiantį advokatą, pareiškėjas su paskirtu advokatu neaptarė bylos nei tiesioginiu, nei nuotoliniu būdu, pareiškėjai valstybės paskirto gynėjo pagalbą vertino kaip neveiksmingą. Teismas pripažino Konvencijos 6 straipsnio pažeidimus. Teismų praktikoje yra pavyzdžių, kuomet teismai dalyvavimo per vaizdo ar telekonferencijas nepripažįsta pažeidimu ir konstatuoja, jog visos procesinės teisės užtikrinamos tinkamai. Antai, šioje byloje ²²³ ginamasis teismo posėdyje dalyvavo per vaizdo konferenciją, o jo gynėjas - teismo salėje fiziškai. Anot vyriausybės, „vaizdo nuoroda leido kaltinamajam matyti ir girdėti, kas vyksta posėdžių salėje, o jį patį galėjo matyti ir girdėti kitos šalys, teisėjas ir liudytojai. [...] Kaltinamasis taip pat galėjo privačiai pasitarti su advokatu, esančiu posėdžių salėje, naudodamas telefono liniją, apsaugotą nuo bet kokio bandymo pasiklausyti.“ ²²⁴ Teismas konstatavo, jog „nors pats atsakovo dalyvavimas procese naudojant vaizdo konferenciją neprieštarauja Konvencijai, Teismas turi užtikrinti, kad šios priemonės taikymas būtų teisėtas ir kad toks procesas būtų suderinamas su tinkamo proceso laikymosi reikalavimais, kaip nustatyta Konvencijos 6 straipsnyje.“ ²²⁵ Teismas pažymėjo, jog įmanomos techninės ryšio problemos tarp teismo posėdžio patalpos ir sulaikymo vietos, dėl ko gali kilti sunkumų pasisakant, tačiau šiuo atveju nei pareiškėjo gynėjas, nei pats pareiškėjas neinformavo Teismo apie trikdžius klausantis ar stebint posėdį. ²²⁶ Teismas konstatavo, jog teisė į veiksmingą teisinę gynybą nebuvo pažeista, kaltinamasis galėjo pasinaudoti savo procesinėmis teisėmis. ²²⁷ Kita vertus, teismai pripažįsta, jog asmuo pagrįstai gali jausti nerimą aptariant bylą su gynėju per vaizdo konferencijas ar telekonferencijas. Pritartina teisės mokslininkams, jog yra svarbu užtikrinti teisę į veiksmingą teisinę gynybą viso nuotolinio teismo posėdžio metu, t. y. prieš, per ir po teismo posėdžio. ²²⁸ Tai užtikrinti padėtų apsaugotos nuo pasiklausymo telefono linijos ar vaizdo konferencijų sistemos „[...] be pernelyg didelio laiko spaudimo“ ²²⁹, atskiros patalpos teismuose, kuriose būtų galima naudotis technine įranga. ²³⁰

²²¹Agnė Limantė ir kt., *Veiksmingos teisinės pagalbos link: tarptautiniai teisiniai ir praktikos standartai* (Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2020), 5, <https://teise.org/wp-content/uploads/2020/10/Veiksmingos-teisines-pagalbos-link.pdf>

²²²„Europos Žmogaus Teisių Teismo 2016 m. kovo 1 d. sprendimas byloje Gurbunov and Gorbachev v. Russia, (Peticijų Nr. 43183/06 ir 27412/07)“, *supra note*, 204.

²²³„Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. spalio 5 d. sprendimas byloje Marcello Viola v. Italy (Peticijos Nr. 45106/04)“, *supra note*, 175.

²²⁴*Ibid.*

²²⁵*Ibid.*

²²⁶*Ibid.*

²²⁷*Ibid.*

²²⁸Zajančauskienė ir Jurka, *supra note*, 17: 586.

²²⁹ *Ibid.*

²³⁰*Ibid.*, „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. spalio 5 d. sprendimas byloje Marcello Viola v. Italy (Peticijos Nr. 45106/04)“, *supra note*, 175.

Be analizuotų daugiausia teisės doktrinoje bei teismų praktikoje matomų procesinių teisių užtikrinimo problematikos, nuotolinio posėdžio metu susiduriama ir su kitomis, bendro pobūdžio problemomis. Anot teisės profesoriaus Vytauto Nekrošiaus, „[...] kai kuriose bylose reikia ne tik girdėti, ką žmogus sako, o taip pat matyti jį ir jo kūno kalbą. Taip pat daug iššūkių kyla dėl galimybių manipuluoti, pavyzdžiui, prisidengiant techniniais trikdžiais – neveikiančiu kompiuteriu ar kamera.“²³¹ Rekomendacijose dėl nuotolinių teismo posėdžių numatoma, jog „nuotolinis teismo posėdis vyksta [...] užtikrinant, kad vaizdas ir garsas (naudojant vaizdo konferencijos įrangą) ar garsas (naudojant telekonferencijų įrangą) viso posėdžio metu yra perduodamas sinchroniškai. [...] Teismas turi užtikrinti, kad visi teismo proceso dalyviai galėtų girdėti ir matyti visus kitus proceso dalyvius (vaizdo konferencijos atveju) arba girdėti kitus dalyvius (telekonferencijos atveju).“²³² Techniniai trukdžiai gali neigiamai paveikti komunikaciją, pavyzdžiui, net ir itin trumpas atsilikimas tarp asmens veido išraiškos, judesio ar kitokios kūno kalbos ir jos atvaizdavimo ekrane. Teisės doktrinoje pabrėžiama, jog „nekaltumo prezumpcijos principo kontekste svarbu net tai, kaip kaltinamasis matomas per nuotolines vaizdo perdavimo priemones. [...] kaltinamiesiems, esantiems laisvės atėmimo vietoje, turėtų būti suteikta galimybė dėvėti tinkamus drabužius ir jie turėtų būti pristatomi per vaizdo ryšio posėdžius neutraliame fone, iš kurio nebūtų galima suprasti, kad jie yra laisvės atėmimo vietoje.“²³³ Vaizdo konferencijos ar telekonferencijos metu taip pat susiduriama su akių kontakto trūkumu, dėl kurio asmuo gali jaustis tinkamai neišgirstas, neišklausytas, papildomai nerimauti.²³⁴ Pavyzdžiui, „[...] fizinis kaltinamojo dalyvavimas teisme leidžia jam geriau pasinaudoti savo teise būti išklaustytam ir dalyvauti teismo procese – matyti, girdėti, jausti ir reaguoti į tai, kas ir kaip sakoma.“²³⁵ Taip pat pastebima, kad „[...] liudytojai teismo posėdžių salėje linkę mažiau meluoti, nes jiems tenka susidurti su tiesą žinančių asmenų žvilgsniais ar klausimais.“²³⁶ Atkreiptinas dėmesys į tai, jog „teisėjams reikia įsitikinti technine ir ryšio kokybe, užtikrinti, kad liudytojui nebūtų daromas spaudimas, kad nebūtų daroma įtaka jo parodymams, kad vienu metu prisijungtų parodymus duoti tik vienas liudytojas. Atsiranda ir iššūkis, esant būtinybei, sutramdyti bylininkus.“²³⁷ Vadinasi, nuotolinis teismo posėdžio organizavimo būdas be galimybės procesą vykdyti operatyviau kelia ir iššūkius, kuriuos spręsti tenka teisėsaugos pareigūnams, teisėjams.

²³¹ „Ar įmanoma užtikrinti teisę į teisingą teismą nuotoliniu būdu?“, *supra note*, 10.

²³² „Rekomendacijos dėl nuotolinių teismo posėdžių“, *supra note*, 115: 2.3. punktas.

²³³ Zajančauskienė ir Jurka, *op.cit.*, 587.

²³⁴ „Can You Hear Me Now?\": The Implications of Virtual Proceedings on Criminal Defendants' Constitutional Rights“, *supra note*, 144.

²³⁵ Zajančauskienė ir Jurka, *op.cit.*, 584.; Donald Nicolson, *supra note*, 19.

²³⁶ *Ibid.*

²³⁷ „Ar įmanoma užtikrinti teisę į teisingą teismą nuotoliniu būdu?“, *supra note*, 10.

Organizuojant nuotolinį teismo posėdį taip pat svarbu atsižvelgti į jame dalyvaujančių asmenų galimybes bei kompetencijas naudotis technologijomis. Rekomendacijose dėl nuotolinių teismo posėdžių nurodoma, jog vertinant proceso dalyvių galimybes dalyvauti nuotoliniame teismo posėdyje, teismas turi atsižvelgti, bet neapsiriboti, į asmens turimas technines priemones, į asmens kompiuterinį raštingumą, į pažeidžiamų asmenų grupių galimybę savarankiškai dalyvauti tokios formos procese.²³⁸ Dalyvaujant nuotoliniame teismo posėdyje, proceso dalyviams rekomenduojama prieš posėdį patikrinti techninių priemonių veikimą bei interneto ryšį, o kilus gedimams teismo posėdžio metu - nedelsiant apie tai informuoti teisimą.

Remiantis analizuota teismų praktika bei teisės doktrina daroma išvada, kad proceso dalyvių dalyvavimas teismo posėdyje naudojant informacinių ir elektroninių ryšių technologijas, pavyzdžiui, vaizdo konferencijas, savaime neprieštaruoja tiek tarptautiniams, tiek nacionaliniams teisės aktams bei nepažeidžia dalyvių procesinių teisių. Nuotolinio teismo posėdžio forma gali būti efektyvi ir nevaržanti proceso dalyvių teisių tinkamai ją reglamentuojant bei įgyvendinant. Pažymėtina, jog „[...] proceso dalyviai gali realizuoti savo procesines teises ne tik fiziškai dalyvaudami teismo posėdžių salėje, bet ir per vaizdo ir nuotolines perdavimo priemones.“²³⁹ Tačiau svarbu pabrėžti, jog „teismo posėdis per garso ir vaizdo nuotolines perdavimo priemones lygiai taip pat kaip ir posėdis teismo salėje turi garantuoti teisę į teisingą bylos nagrinėjimą.“²⁴⁰

2.3. Baudžiamosios bylos duomenų tvarkymas bei dokumentų įteikimas: ikiteisminio tyrimo institucijų ir teismų naudojamos informacinės sistemos

Ikiteisminio tyrimo veiksmus ar teismo posėdį vykdant pasitelkiant „[...] informacines ir elektroninių ryšių technologijas, procesiniai dokumentai proceso dalyviams įteikiami BPK 8¹ straipsnyje nustatyta tvarka.“²⁴¹ Pagal dabartinį reglamentavimą, informacinėmis ir elektroninių ryšių technologijomis gali būti bei sudaromi, saugomi bei kitaip tvarkomi baudžiamosios bylos duomenys bei įteikiami procesiniai dokumentai tiek ikiteisminio tyrimo stadijoje, tiek ir teisminiame bylos nagrinėjime. Tolesniam šios temos nagrinėjimui bei trečioje darbo dalyje atliktam tyrimui ypatingai svarbu pabrėžti, jog Lietuvoje skirtingos institucijos naudoja skirtingas sistemas. Tiek baudžiamųjų bylų duomenų tvarkymui, tiek procesinių dokumentų įteikimui yra naudojama ne viena elektroninio ryšio priemonė ar informacinė sistema. BPK papildymo 8¹ straipsniu bei kitų, neatsiejamai susijusių dėl elektroninės bylos diegimo, straipsnių pakeitimo tikslas - „[...] reglamentuoti informacinių ir elektroninių ryšių technologijų naudojimą

²³⁸ „Rekomendacijos dėl nuotolinių teismo posėdžių“, *supra note*, 115: 3.9. punktas

²³⁹ Jolanta Zajančauskienė ir Raimundas Jurka, *supra note*, 17.

²⁴⁰ *Ibid.*

²⁴¹ „Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo 8² straipsniu įstatymo projekto“, *supra note*, 42.

*baudžiamajame procese kaip alternatyvą įprastai rašytinei (popierinei) baudžiamosios bylos duomenų tvarkymo formai [...].*²⁴² Taigi informacinių ir elektroninių ryšių plėtra teismuose įvardijama kaip „[...] perėjimas nuo popieriumi pagrįstos teismų veiklos infrastruktūros prie informacinės infrastruktūros, kuri yra grindžiama elektronine informacija ir elektroniniais dokumentais.“²⁴³

BPK 8¹ straipsniu įtvirtinta, jog „*baudžiamojo proceso metu sudaryti ar gauti rašytiniai procesiniai dokumentai gali būti skaitmeninti ir jų skaitmeninės kopijos perkeltos į elektroninę bylą.*“²⁴⁴ Teisminių ir neteisminių procesų skaitmeninimas siekiant supaprastinti prieigą prie informacijos teisingumo srityje skatinamas Europos lygmeniu.²⁴⁵ Lietuvių kalbos naujažodžių duomenyne skaitmeninimas apibrėžiamas kaip „[...] *materialaus objekto (vaizdinio, garsinio, tekstinio) pavertimas skaitmeniniu.*“²⁴⁶ Analizuojant elektroninės baudžiamosios bylos duomenų tvarkymą svarbu pabrėžti, jog sąvokos „skaitmeninis“ ir „elektroninis“ nėra tapačios. Elektroniniais vadintini duomenys, dokumentai, „[...] *kuriems atlikti, peržiūrėti, sukurti ar visavertiškai nuskaityti yra būtina elektra ir elektros prietaisai (pavyzdžiui, magnetofonas, kompiuteris, vaizdo grotuvas ir kt.).*“²⁴⁷ Skaitmeninis (angl. *digital*) reiškia „užkoduotas skaitmenimis.“²⁴⁸ Skaitmeniniai duomenys yra tokie, „[...] *kuriuos kuriame, saugome, nuskaityme, perduodame pasitelkdami skaitmeninius kompiuterius, kompiuterines programas, kompiuterių išorinius įrenginius, kompiuterines laikmenas ir kompiuterinius tinklus.*“²⁴⁹ Kitaip tariant, „[...] *skaitmeninis dokumentas yra tik viena iš elektroninių dokumentų atmainų [...].*“²⁵⁰

Elektroninė byla (e. byla - kitaip) suprantama kaip byla, kurią sudaro „[...] *baudžiamojo proceso metu sudaryti ar gauti elektroniniai procesiniai dokumentai.*“²⁵¹ LR Teismų įstatyme numatyta, jog „*elektroninėje byloje saugomos proceso metu sudarytų ar gautų rašytinių procesinių dokumentų skaitmeninės kopijos, išskyrus dokumentus, kurių dėl teisės aktų nustatytų reikalavimų negalima skaitmeninti, ir sudaryti ar pateikti elektroniniai procesiniai dokumentai.*“²⁵²

²⁴² „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 95, 96, 179, 183, 191 ir 220 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 8¹ straipsniu įstatymo projekto aiškinamasis raštas“, *supra note*, 40.

²⁴³ Agnė Akrilavičiūtė, „Informacinių technologijų taikymas teismų veikloje“ (magistro baigiamasis darbas, Mykolo Romerio universitetas, 2018), 10.

²⁴⁴ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Baudžiamojo proceso kodeksas“, *supra note*, 20: 8¹ straipsnio 3 dalis.

²⁴⁵ „2019 – 2023 m. Europos e. teisingumo strategija ir veiksmų planas“. Žiūrėta 2024 m. balandžio 17 d. https://publications.europa.eu/resource/cellar/6033e1b9-c920-11e9-992f-01aa75ed71a1.0014.02/DOC_1

²⁴⁶ „Skaitmeninimas“, Lietuvių kalbos naujažodžių duomenynas. Žiūrėta 2024 m. balandžio 17 d., <https://ekalba.lt/naujazodziai/skaitmeninimas?i=ba006925-4e0f-49e6-909b-65c2ed20714c>

²⁴⁷ Rimvydas Laužikas, „Diskusija. Skaitmeninis ar elektroninis?“, *Knygotyra* 51 (2008): 277.

²⁴⁸ *Ibid.*, 278.

²⁴⁹ *Ibid.*

²⁵⁰ *Ibid.*

²⁵¹ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Baudžiamojo proceso kodeksas“, *supra note*, 20: 8¹ straipsnio 2 dalis

²⁵² „Lietuvos Respublikos teismų įstatymas“, *supra note*, 125: 37¹ straipsnio 6 dalis

Elektroninėje byloje saugomos tiek suskaitmenintos rašytinių procesinių dokumentų kopijos, tiek ir elektronine forma sudaryti (oficialieji - aut. pastaba) procesiniai dokumentai. Skaitmeninės kopijos turi būti patvirtintos elektroniniu parašu to asmens, kuris dokumentus skaitmenina, taip pat nurodomas skaitmeninimo laikas.²⁵³ Suskaitmeninti dokumentai įkeliami į integruotąją baudžiamojo proceso informacinę sistemą (toliau - IBPS).²⁵⁴ Dokumentų skaitmeninimui yra taikoma išimtis, kuomet dėl didelės apimties, viršijant 100 lapų, dokumentai gali būti neskaitmeninami ir neįkeliami į IBPS.²⁵⁵ Tokia išimtis „[...] netaikoma suskaitmenintiems popierinės formos dokumentams, kurie proceso dalyvių įkeliami ir perduodami per IBPS EPP.“²⁵⁶ IBPS steigimo teisinis pagrindas yra BPK 8¹ straipsnio 7 dalis, kurioje įtvirtinta, jog „ikiteisminio tyrimo įstaigos, prokuratūra ir teismas ikiteisminio tyrimo metu, taip pat nagrinėjant skundus dėl ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro proceso veiksmų ir nutarimų elektroninės formos dokumentais keičiasi Integruotoje baudžiamojo proceso informacinėje sistemoje.“²⁵⁷ BPK numatyta, jog „[...] ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro ar teisėjo atliekami proceso veiksmai gali būti fiksuojami elektronine forma.“²⁵⁸ IBPS yra kaupiami duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigų registruojamus įvykius, t. y. įvykio data, laikas bei vieta, įvykio aprašymas, žala, nusikalstamą veiką atitinkantis BPK straipsnis, taip pat kaupiami duomenys apie baudžiamojo proceso dalyvius, t. y. jų asmens duomenys bei kita informacija.²⁵⁹ IBPS kaupiama informacija apie bylą: ikiteisminio tyrimo pradėjimo bei pabaigimo ar sustabdymo datos, jų pradėjusios bei atliekančios įstaigos bei pareigūnai.²⁶⁰ Taip pat byloje registruotų objektų duomenys, nusikalstamos veikos duomenys, informacija apie įtariamuosius, nukentėjusiuosius, atliekamus procesinius veiksmus, elektroninių paslaugų duomenys bei kita informacija, susijusi su ikiteisminiu tyrimu. Šioje sistemoje yra rengiami tyrimo veiksmų eigos ir rezultatų fiksavimo protokolai, prašymai bei nutartys dėl procesinių prievartos priemonių paskyrimo, pakeitimo ar jų taikymo termino pratęsimo, nutarimai atnaujinti nutrauktą ikiteisminį tyrimą, taip pat nutarimai stabdyti, nutraukti ar pabaigti ikiteisminį tyrimą bei kiti ikiteisminio tyrimo dokumentai.²⁶¹

²⁵³ *Ibid.*

²⁵⁴ „Dėl Baudžiamosios bylos duomenų tvarkymo elektronine forma ikiteisminio tyrimo metu tvarkos aprašo patvirtinimo“, LRS, žiūrėta 2024 m. balandžio 23 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/829585f3c68711e5a141fec4d43d786/asr>

²⁵⁵ *Ibid.*

²⁵⁶ *Ibid.*

²⁵⁷ „Dėl Integruotos baudžiamojo proceso informacinės sistemos įsteigimo ir jos nuostatų patvirtinimo“, TAR, žiūrėta 2024 m. balandžio 26 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.36CF0FD8075B/asr>; „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Baudžiamojo proceso kodeksas“, *op.cit.*, 8¹ straipsnio 7 dalis

²⁵⁸ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Baudžiamojo proceso kodeksas“, *ibid.*, 8¹ straipsnio 4 dalis

²⁵⁹ „Dėl Integruotos baudžiamojo proceso informacinės sistemos įsteigimo ir jos nuostatų patvirtinimo“, *op.cit.*

²⁶⁰ *Ibid.*

²⁶¹ „Dėl Baudžiamosios bylos duomenų tvarkymo elektronine forma ikiteisminio tyrimo metu tvarkos aprašo patvirtinimo“, *supra note*, 254.

Pažymėtina, jog „į IBPS taip pat keliami su ikiteisminiu tyrimu susiję garso ir (ar) vaizdo įrašai.“²⁶² Į IBPS duomenys yra talpinami iš prokuratūrų, teikiant duomenis iš Informacinės prokuratūros sistemos (toliau - IPS), teismų, teikiant duomenis iš Lietuvos teismų informacinės sistemos (toliau- LITEKO), baudžiamojo proceso dalyvių bei kitų institucijų ir asmenų.²⁶³ Pažymėtina, jog priėmus sprendimą perduoti bylą nagrinėti kitai institucijai, duomenys perduodami per IBPS.²⁶⁴ Daroma išvada, jog keičiantis informacija tarp teisėsaugos institucijų per informacines sistemas yra siekiama greitesnio tarpusavio bendradarbiavimo. Tačiau taip pat daroma išvada, jog toks bylos duomenų tvarkymas tiek elektronine, tiek popierine forma reikalauja papildomų laiko sąnaudų.

IBPS taip pat galimas ir dokumentų teikimas. Proceso dalyviai IBPS „[...] gali teikti pareiškimus, prašymus, skundus, advokato orderį ar sprendimą dėl valstybės garantuojamos teisinės pagalbos suteikimo ir kitus dokumentus, gauti dokumentus, sužinoti apie paskirtus vizitus, inicijuoti vizitą, susipažinti su ikiteisminio tyrimo arba nutarimo atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą medžiaga, atlikti mokėjimus.“²⁶⁵ Dokumentai laikomi pateiktais nuo jų pasirašymo elektroniniu parašu. Per IBPS dokumentus gali teikti ne tik proceso dalyviai, bet ir jiems gali būti teikiami dokumentai iš teisėsaugos institucijų. Tvarkant duomenis IBPS privaloma nurodyti, „[...] ar proceso dalyvis sutinka informaciją ir dokumentus gauti elektroninių ryšių priemonėmis [...]“. ²⁶⁶ Jeigu asmenys sutinka procesinius dokumentus gauti elektroninių ryšių priemonėmis, jie įteikiami šiuo būdu, jeigu nesutinka - įteikiami popierinės formos dokumentai. Proceso dalyvis gali teikti atsisakymą gauti informaciją ir dokumentus elektroniniu būdu.²⁶⁷ Svarbu pažymėti, jog proceso dalyviui gali būti teikiami šaukimai jo IBPS EPP paskyroje, o už neatvykimą taikomos procesinės prievartos priemonės.²⁶⁸ Kitoms institucijoms dokumentai gali būti teikiami ne tik per IBPS EPP, o ir kitomis elektroninių ryšių priemonėmis, pavyzdžiui, elektroniniu paštu.²⁶⁹ Tokiu būdu teikiant dokumentus, prašoma patvirtinti jų gavimą, kadangi „[...] dokumentai laikomi įteiktais tik gavėjui patvirtinus tokiu būdu teikiamų dokumentų gavimą, arba per nacionalinę elektroninių siuntų pristatymo, naudojant pašto tinklą, informacinę sistemą [...]“. ²⁷⁰ Taigi, tokiomis elektroninėmis sistemomis dokumentus gali teikti tiek patys proceso dalyviai, tiek ir gauti

²⁶²Ibid., 31 punktas

²⁶³„Dėl Integruotos baudžiamojo proceso informacinės sistemos įsteigimo ir jos nuostatų patvirtinimo“, *supra note*, 257: 18 punktas.

²⁶⁴„Dėl Baudžiamosios bylos duomenų tvarkymo elektronine forma ikiteisminio tyrimo metu tvarkos aprašo patvirtinimo“, *op.cit.* 12 punktas

²⁶⁵Ibid., 64 punktas

²⁶⁶Ibid., 65 punktas

²⁶⁷Ibid., 65, 78 punktai

²⁶⁸Ibid. 74 punktas

²⁶⁹„Dėl Baudžiamosios bylos duomenų tvarkymo elektronine forma ikiteisminio tyrimo metu tvarkos aprašo patvirtinimo“, *supra note*, 254: 77 punktas

²⁷⁰Ibid.

iš teisėsaugos institucijų jiems skirtus dokumentus, teisėsaugos institucijos dokumentus gali teikti kitoms institucijoms bendradarbiaujant tarpusavyje.

Kaip minėta, baudžiamųjų bylų duomenys elektroniniu būdu tvarkomi per LITEKO informacinę sistemą. Duomenų tvarkymo per šią sistemą tikslas yra „[...] rinkti, kaupati, apdoroti, sisteminti, saugoti ir teikti asmens duomenis, naudojamus teisingumo vykdymo funkcijų įgyvendinimo procese [...]“. ²⁷¹ Naudojantis Lietuvos teismų informacine sistema yra siekiama dokumentų ir bylų duomenų kompiuterizavimo, su teismo veikla susijusių veiksmų automatizavimo.²⁷² Kaip ir ikiteisminio tyrimo institucijų elektroniniu būdu tvarkomos baudžiamosios bylos, analogiškai ir teismo gauti ar parengti popieriniai dokumentai yra skaitmeninami, elektroniniu parašu pasirašant jų sudarytojams ar skaitmeninusiems asmenims.²⁷³ LITEKO sistemoje yra tvarkomi su bylos medžiaga susiję duomenys: byloje esantys procesiniai dokumentai, informacija apie byloje dalyvaujančius asmenis bei jų procesinį statusą byloje bei kiti duomenys.²⁷⁴ LR Teismų įstatyme įstatymų leidėjas numato proceso dalyvių teisę teikti elektroninės formos dokumentus teismams naudojant elektroninių ryšių priemones, patvirtinant savo tapatybę.²⁷⁵ Tad LITEKO sistemos tikslas yra ne tik elektroniniu būdu tvarkyti bylų duomenis, tačiau ir teikti viešąsias elektronines paslaugas.²⁷⁶

Lietuvos teismai bei teismo procese dalyvaujantys asmenys, siekiant dokumentus teikti elektroniniu būdu, naudojami Lietuvos teismų elektroninių paslaugų portalu (toliau - e.teismas, EPP). Prisijungus prie portalo, jame galima pasirinkti visų rūšių bylų, visų instancijų teismams parengtas procesinių dokumentų formas, jas pildyti bei teikti teismams, susipažinti su bylos eiga bei medžiaga elektroniniu būdu, taip pat klausyti teismo posėdžių įrašų.²⁷⁷ Svarbu pažymėti, jog „nagrinėjimo teisme metu baudžiamosios bylos duomenys elektronine forma tvarkomi Teisėjų tarybos nustatyta tvarka [...]“. ²⁷⁸ Taip pat pabrėžtina, jog „procesiniai dokumentai teismui gali būti pateikiami elektroninių ryšių priemonėmis Teisėjų tarybos nurodytose baudžiamosiose bylose, kurios nagrinėjimo teisme metu vedamos vien elektronine forma.“²⁷⁹ Teisėjų Tarybos nutarime

²⁷¹ „Dėl Lietuvos teismų informacinės sistemos nuostatų ir Lietuvos teismų informacinės sistemos duomenų saugos nuostatų patvirtinimo“, LRS, žiūrėta 2024 m. balandžio 29 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.415655/asr>

²⁷² *Ibid.*, 7 punktas

²⁷³ „Dėl Su teismo proceso bylomis susijusių elektroninių duomenų teismuose tvarkymo, įtraukimo į apskaitą ir saugojimo naudojant informacines ir elektroninių ryšių technologijas tvarkos aprašo patvirtinimo“, LRS, žiūrėta 2024 m. balandžio 29 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.452317/asr>

²⁷⁴ „Dėl Lietuvos teismų informacinės sistemos nuostatų ir Lietuvos teismų informacinės sistemos duomenų saugos nuostatų patvirtinimo“, *op.cit.*, 23 punktas

²⁷⁵ „Lietuvos Respublikos teismų įstatymas“, *supra note*, 125: 37¹ straipsnis 3 dalis

²⁷⁶ „Dėl Lietuvos teismų informacinės sistemos nuostatų ir Lietuvos teismų informacinės sistemos duomenų saugos nuostatų patvirtinimo“, *op.cit.*, 5 punktas

²⁷⁷ „Lietuvos teismų elektroninių paslaugų portalas“, žiūrėta 2024 m. gegužės 4 d., <https://e.teismas.lt/lt/public/home/#>

²⁷⁸ „Lietuvos Respublikos baudžiamosio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Baudžiamosio proceso kodeksas“, *supra note*, 20: 8¹ straipsnio 1 dalis

²⁷⁹ „Dėl procesinių dokumentų pateikimo teismui ir jų įteikimo asmenims elektroninių ryšių priemonėmis tvarkos

įtvirtinta, jog vien elektronine forma yra tvarkomos „*baudžiamosios bylos apylinkių ir apygardų teismuose pagal prokuroro pareiškimą dėl proceso užbaigimo teismo baudžiamuoju įsakymu, kuriose procesinis dokumentas, kurio pagrindu inicijuojama byla teisme, teismui yra pateiktas 2020 m. sausio 1 d. ar vėliau naudojant informacines ir elektroninių ryšių technologijas.*“²⁸⁰ Taigi, „[...] šiuo metu baudžiamajame procese galimybė procesinius dokumentus teismui teikti elektroninių ryšių priemonėmis numatyta tik baudžiamosiose bylose, kurios vedamos elektronine forma.“²⁸¹ Antai, Alytaus apylinkės teismas konstatavo, jog „[...] advokato [...] elektroniniu paštu pateiktas ir elektroniniu parašu pasirašytas procesinis dokumentas pateiktas ne į baudžiamąją bylą, kuri vedama elektronine forma, o tai reiškia, jog baudžiamojo proceso įstatymas nenumato galimybės tokio pobūdžio procesinį dokumentą teismui pateikti elektroninių ryšių priemonėmis [...]“.²⁸² Kitoje byloje taip pat buvo konstatuota, jog „[...] byla [...], kurioje gynėjas elektroninių ryšių priemonėmis pateikė skundą, yra vedama ne elektronine, o rašytine forma. Baudžiamojo proceso įstatymas rašytine forma vedamose bylose nenumato galimybės procesinius dokumentus teismui pateikti elektroninių ryšių priemonėmis.“²⁸³ Daroma išvada, jog dokumentų teikimas elektronine forma apribojamas bylą vedant rašytine forma.

Per LITEKO procesiniai dokumentai taip pat gali būti įteikiami ir proceso dalyviams bei kitiems asmenims. BPK 8¹ straipsnio 10 dalyje numatyta, jog elektroninių ryšių priemonėmis teikiamo dokumento įteikimo diena yra laikoma po procesinio dokumento išsiuntimo esanti darbo diena.²⁸⁴ Svarbu, ar asmuo yra pateikęs sutikimą gauti dokumentus tokiu būdu. Analogiškai, kaip ir ikiteisminio tyrimo institucijų teikiami dokumentai, asmenims, kurie neprivalo ir nesutinka dokumentų gauti elektroniniu būdu, asmeniui siunčiamos popierinės formos dokumento kopijos naudojantis pašto paslaugomis.²⁸⁵

Apibendrinant daroma išvada, kad informacinių ir elektroninių ryšių technologijų pagalba tvarkant baudžiamųjų bylų duomenis bei sudarant galimybę proceso dalyviams tiek pateikti, tiek ir gauti procesinius dokumentus yra siekiama operatyvesnio, inovatyvesnio baudžiamojo proceso. Antai, ir Aiškinamajame rašte dėl BPK papildymo 8¹ straipsniu numatyta, jog „*elektroninės bylos*

aprašo patvirtinimo“, LRS, žiūrėta 2024 m. balandžio 14 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.439779/asr>

²⁸⁰ „Dėl bylų ir su teismo procesu susijusios informacijos tvarkymo vien elektronine forma“, LRS, žiūrėta 2024 m. balandžio 14 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.460204/asr>

²⁸¹ „Alytaus apylinkės teismo 2020 m. sausio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. T-38-297/2020“, eTeismai praktika, žiūrėta 2024 m. gegužės 4 d., <https://eteismai.lt/byla/87714699725437/T-38-297/2020?word=informacini%C5%B3%20ir%20elektronini%C5%B3>

²⁸² *Ibid.*

²⁸³ „Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. sausio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-16-487/2020“, eTeismai praktika. Žiūrėta 2024 m. balandžio 23 d., <https://eteismai.lt/byla/112306548759722/1S-16-487/2020?word=informacini%C5%B3%20ir%20elektronini%C5%B3>

²⁸⁴ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Baudžiamojo proceso kodeksas“, *supra note*, 20: 8¹ straipsnio 10 dalis

²⁸⁵ *Ibid.*, 24 punktas

įdiegimas lems ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokurorų, ikiteisminio tyrimo teisėjų ir šių institucijų darbuotojų efektyvesnį bendradarbiavimą ir veiksmų koordinavimą, darbo laiko sąnaudų sumažėjimą, ilgainiui – mažesnę rašytinių (popierinių) procesinių dokumentų skaičių (atitinkamai ir lėšų poreikį popieriui įsigyti), lengvesnį procesinių dokumentų tvarkymą ir apskaitą, nedarant neigiamos įtakos elektronine forma vedamos baudžiamosios bylos duomenų apsaugai.²⁸⁶ Taip pat elektroninis bylos tvarkymo bei dokumentų teikimo būdas sudaro „[...] sąlygas sutrumpinti ikiteisminio tyrimo terminus dėl greitesnio susižinojimo tarp ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokurorų ir ikiteisminio tyrimo teisėjų bei kitų proceso dalyvių.“²⁸⁷ Nagrinėjant bylą teisme nuotolinio teismo posėdžio metu, kilus poreikiui pateikti dokumentus bei visiems proceso dalyviams turint paskyras Lietuvos elektroninių paslaugų portale, teismas gali skelbti pertrauką, kurios metu dokumentai pateikiami į bylą per EPP.²⁸⁸ Tokiu atveju dokumentai pateikiami bylos nagrinėjimo teisme metu ir teismo posėdis gali būti tęsiamas tą pačią dieną, nereikia numatyti dokumentų pateikimo termino, naujos teismo posėdžio datos. Toks baudžiamųjų bylų tvarkymas bei dokumentų įteikimas turi pranašumų: „*kitaip nei tradicinės ryšių priemonės (pvz., pašto, pasiuntinių ryšiai), elektroniniai ryšiai leidžia transliuoti elektromagnetinius signalus neribotam jų gavėjų skaičiui visame pasaulyje, labai pagreitina informacinių pranešimų perdavimą ir atsakymų į juos gavimą.*“²⁸⁹ Todėl elektroninis bylos tvarkymas bei dokumentų teikimas gali padėti taupyti laiką bei kitus išteklius.

²⁸⁶ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 95, 96, 179, 183, 191 ir 220 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 8¹ straipsniu įstatymo projekto aiškinamasis raštas“, *supra note*, 40.

²⁸⁷ *Ibid.*

²⁸⁸ „Rekomendacijos dėl nuotolinių teismo posėdžių“, *supra note*, 115: 5.11. punktas

²⁸⁹ „Elektroniniai ryšiai“, *supra note*, 30.

3. KOKYBINIS TYRIMAS DĖL INFORMACINIŲ IR ELEKTRONINIŲ RYŠIŲ TECHNOLOGIJŲ PANAUDOJIMO

Pirmoje darbo dalyje, išnaginėjus informacinių ir elektroninių ryšių technologijų sampratą, antroje darbo dalyje išanalizavus šių technologijų teisinį reglamentavimą bei daugiausia teisės doktrinoje išskiriamą problematiką dėl proceso principų bei dalyvių teisių užtikrinimo, yra tikslinga iširti, kokią šių technologijų reguliavimo bei įgyvendinimo baudžiamajame procese problematiką įžvelgia teisės praktikai (toliau - respondentai, tyrimo dalyviai, ekspertai). Darbe analizuojami 10 pusiau struktūruotų interviu su atsitiktinės atrankos būdu pasirinktų baudžiamąjį proceso teisės srities praktikų: 3 teisėjais, 3 prokurorais ir 4 advokatais. Siekiant, kad tyrime atsispindėtų problematika, su kuria susiduriama tiek didžiuosiuose, tiek ir mažesniuose miestuose, apklausti skirtinguose Lietuvos miestuose praktikuojantys teisininkai. Apklausa atlikta pusiau struktūruoto interviu būdu siekiant nustatyti praktikų požiūrį, patirtį bei įžvalgas apie šiuo metu esančią problematiką tiriamą temą. Interviu atlikti darbo autorei bendraujant su respondентаis nuotoliniu būdu, per vaizdo konferencijas, naudojant *Microsoft Teams* programą, t. y. iš viso buvo organizuota 10 nuotolinių susitikimų. Pusiau struktūruoti interviu vykdyti remiantis iš anksto numatytais esminiais klausimais, tačiau interviu eigoje buvo užduoti patikslinantys / papildomi klausimai siekiant gauti išsamesnę informaciją.. Šie klausimai užduoti tuomet, kai tyrimo dalyviai neatsakydavo į esminius klausimus visa apimtimi ar neteikė papildomos informacijos.²⁹⁰ Patikslinantys klausimai buvo užduoti, atsižvelgiant į interviu eigą, respondento aktyvumą atsakant į esminius klausimus, taip pat į respondento darbo sritį. Siekiant išlaikyti tyrimo dalyvių pasisakymų anonimiškumą, tyrime pasirinktas žymėjimas, t. y. teisėjai žymimi raide T, prokurorai - P, advokatai - A, pridedant skaitmenis.

3.1. Interviu rezultatai: respondentų nurodoma problematika

Tyrimo planas
a) Esminiai klausimai: K1: Kokias galėtumėte išskirti esmines reglamentavimo ir įgyvendinimo problemas, informacinių ir elektroninių ryšių technologijomis atliekant atskirus baudžiamąjį proceso veiksmus? K2: Kokias galėtumėte išskirti esmines problemas, informaciniomis ir elektroninių ryšių priemonėmis organizuojant/ dalyvaujant teismo posėdyje? K3: Kokias įžvelgiate/ su kokiomis tenka susidurti esminėmis reglamentavimo bei įgyvendinimo problemomis, baudžiamųjų bylų duomenis tvarkant informaciniomis ir elektroninių ryšių technologijomis? K4: Kokias įžvelgiate/ su kokiomis tenka susidurti reglamentavimo bei įgyvendinimo esminėmis problemomis, proceso dalyviams įteikiant dokumentus informaciniomis ir elektroninių ryšių technologijomis?
b) Patikslinantys klausimai

²⁹⁰Mykolo Romerio universiteto tyrėjai, *supra note*, 78.

K5: Ar nuotoliniu būdu vykdomi procesiniai veiksmai bei teismo posėdis užtikrina greitumo principą?
K6: Ar informacinių ir elektroninių ryšių technologijų naudojimo baudžiamajame procese reglamentavimas yra išsamus ir pakankamas?

Viešojoje erdvėje pastebima, kad teisininkų požiūris į informacinių ir elektroninių ryšių technologijų naudojimą baudžiamajame procese nėra vienareikšmis. Pandemijos laikotarpiu teisėjas M. Povilanskas pažymėjo, jog „[...] baudžiamajame justicijoje dirbančius teisininkus pagal jų turimą, o dažnais atvejais ir išsakomą, požiūrį į nuotolinį baudžiamųjų bylų nagrinėjimą, galima suskirstyti į dvi stovyklas.“²⁹¹ Iš tyrimo metu išsakytų išvalgų matoma, kad skirtingas požiūris yra išlikęs ir šiuo metu, taikant galiojantį reglamentavimą. Dalis respondentų išvelgia teigiamą šių technologijų reglamentavimo baudžiamajame procese pusę, pavyzdžiui, P1 (taip pat A4, P3): „Turėjome BPK 8¹ straipsnį, BPK 8² atsirado situacijos iššauktas, čia pandemijos pasekmė yra tokia. Vienas iš tokių teigiamų padarinių [...] baudžiamajame procese platesnis naudojimas išliko ir ganėtinai sėkmingai yra taikomas, kada yra poreikis.“²⁹² Tačiau dalis respondentų išsakė neigiamą nuomonę apie šių technologijų naudojimą baudžiamajame procese. Pavyzdžiui, A2 (taip pat T2): „Turėjome karantininį laikotarpį, kada tai buvo būtinybė [...]. Stengdavomės, kiek įmanoma, geriau atidėti tuos veiksmus, jeigu yra galimybė, negu rinktis nuotolinį dalyvavimą.“ Pažymėtina, kad dalis respondentų, pradėjęs taikyti šias technologijas baudžiamajame procese, ypatingai teismo posėdžių metu, turėjo apie jas teigiamą nuomonę, tačiau dėl jų naudojimo nuomonę pakeitė, ir nurodė neigiamas patirtis, pavyzdžiui, T1: „Karantino laikotarpiu, greitai įvaldėme galimybes ir stengėmės didžiąją dalį posėdžių tokiu būdu organizuoti. Netrukus paaiškėjo, kad nuo to iš tikrųjų nukentė bylos nagrinėjimo kokybė.“; P2: „Pradžioje buvo didelis džiaugsmas, kad gali prokuroras iš kabineto, ar net iš namų, dalyvauti teismo posėdyje. Žinoma, išlaikydamas nustatytą tvarką, vilkėdamas atitinkamus drabužius. Praėjo 3 metai ir praktika rodo, kad nėra labai gerai dažnai tai naudoti.“

Apie šių technologijų taikymo dažnumą baudžiamajame procese, įsigaliojus naujam įstatyminiam reglamentavimui, t. y. BPK 8² straipsniui, Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 34 straipsnio pakeitimams, respondantai pasisakė skirtingai. Vieniems šias technologijas naudoti, atliekant nuotolinius proceso veiksmus ar dalyvauti nuotoliniuose teismo posėdžiuose, tenka dažnai. Antai, P2: „[...] susiduriame praktikoje dažnai. Šių straipsnių atsiradimas yra susietas su pandemija, kai dėl ribojimų nebuvo galimybės tiesiogiai dalyvauti teismo posėdžiuose, procesai labai užtruko.“; T3: „Tenka, tikrai pakankamai dažnai, bet tai priklauso nuo konkrečios bylos situacijos, nes kai kuriose bylose tokio poreikio neiškyla. Kai iškyla, tai tikrai tenka organizuoti ir

²⁹¹Mindaugas Povilanskas, „Nuotolinis teismasis posėdis: pažanga ar „procesinis chuliganizmas““, *TeisėPro*, 2021, <https://www.teise.pro/index.php/2021/01/05/m-povilanskas-nuotolinis-teismasis-posedis-pazanga-ar-procesinis-chuliganizmas/>

²⁹²Pastaba. Respondentų kalba netaisyta, pateikiama pažodžiui.

kaltinamųjų dalyvavimą procese nuotoliniu būdu, ir liudytojų, specialistų apklausas nuotoliniu būdu. [...] Atsižvelgiant į Baudžiamojo proceso kodekso 8² straipsnio nuostatas, būtent taikomas išimtiniais atvejais, pavyzdžiui, asmuo yra užsienyje ir negali atvykti į posėdį, asmuo dėl fizinių trūkumų negali fiziškai atvykti dalyvauti posėdyje, ar dėl ligos, kuri netrukdo jam dalyvauti procese, tačiau siekiant neužkrėsti kitų proceso dalyvių asmuo jungiasi ir dalyvauja nuotoliniu būdu.“; P1: „Mano požiūriu, kaip prokurorės, naudojančios ir matančios, kaip yra naudojamos šitos nuostatos praktikoje, jos yra naudingos. Ne kurios normos būna, kaip sakom, mirusios, negyvos, netaikomos, tai šios normos tikrai yra gyvos, jos yra taikomos. [...] Ypač tai dabar praktikuojama specialistų paaiškinimams gauti, kadangi specialistai dažniausiai ne iš tos teritorijos, kurioje vyksta teismas.“ Priešingai, kitiems nuotoliniu būdu atliekamuose proceso veiksmuose ar teismo posėdyje dalyvauti tenka retai, antai, P3: „Civilinėse bylose turime daug nuotolinių posėdžių, o baudžiamosiose bylose mėgsta gyvus posėdžius, ten jų nėra daug.“; A3: „Baudžiamajame procese nuotoliniu būdu, lyginant su civilinėmis bylomis, tikrai ženkliai mažesnis skaičius, bet jis naudojamas. Ypatingai tose bylose, kuomet teismas yra labai stipriai nutolęs nuo advokato kontoros. Pavyzdžiui, Klaipėdos apygardos teisme nagrinėjama baudžiamoji byla, tačiau įvykis įvykęs Kauno apskrityje, ikiteisminį tyrimą vykdė, jį kontroliavo ir kaltinimą palaikė Kauno apygardos prokuratūra, kaltinamasis yra išvykęs gyventi ir dirbti į užsienio valstybę. Labai puikiai buvo panaudotas nuotolinis procesas.“

K1 dėl esminių reglamentavimo ir įgyvendinimo problemų, informacinių ir elektroninių ryšių technologijomis atliekant atskirus baudžiamojo proceso veiksmus.

Respondentai nurodė esmines problemas dėl atskirų baudžiamojo proceso veiksmų atlikimo, naudojant informacines ir elektroninių ryšių technologijas. Tyrimo dalyviai daugiausia dalijosi įžvalgomis dėl apklausos veiksmo atlikimo nuotoliniu būdu. Visi tyrime dalyvavę respondentai pasisakė apie liudytojo apklausos nuotoliniu būdu problematiką, kuri šiame tyrime parodoma analizuojant apklausos veiksmo atlikimą nuotoliniu būdu ikiteisminio tyrimo metu, taip pat apklausas vykdant nuotolinio teismo posėdžio metu. Respondentai išsakė problemas, susijusias su galimu poveikiu liudytojui. Antai, A1: „[...] man visada tokių abejonių kyla, kai liudytojus, nukentėjusiuosius apklausiame [...], kad gali būti daromas jiems poveikis. Nežinome, kiek kambaryje yra liudytojų, o jie turėtų tarpusavyje nesusižinoti. Nuotoliniu būdu sudėtinga tai užtikrinti.“; P2: „Naudojame technologijas apklaudami liudytojus, kurie negali atvykti į teismo posėdį, pavyzdžiui, kai žmogus yra užsienyje. [...] apklausiant liudytoją ar nukentėjusįjį nuotoliniu būdu, [...] visada yra neaišku, ar jis yra vienas, ar neturi „patarėjų“ [...].“; T3: „Kalbant apie liudytojų apklausas, tenka susidurti su problema, kad yra reikalinga išsiaiškinti, ar asmuo kambaryje ar kitoje patalpoje, kur jis yra, yra vienas. Būna tokių atvejų, kad liudytojas yra vieno iš proceso dalyvių, kaip kad nukentėjusiojo ar kaltinamojo, šeimos narys, jie gyvena kartu. Reikia

užtikrinti [...], kad liudytojas negirdėtų, kas vyksta iki tol, nedalyvautų procese tame pačiame kambaryje.“; P1: „[...] galėjimas užtikrinti asmens, su kuriuo yra atliekamas veiksmas, visišką nešališkumą [...]. Gali tam, kuris atlieka veiksmą nutolusiu būdu, nepasakyti liudytojas, neparodyti, kad kažkas pateko į aplinką.“; A3: „Jeigu vyksta gyvai teismo posėdis, [...] liudytojus visus išprašo iš teismo posėdžio salės. [...] Tam, kad būtų liudijimas asmeniškai, kad nebūtų poveikis daromas [...]. Tuo tarpu, kai yra nuotoliu, mes nežinome, ar šalia yra kitų asmenų, ar jie nepasakinėja [...]. Dėl šios priežasties teismai linkę liudytojų apklausas atlikti tiesioginiu būdu, tačiau vien tik tokiu būdu apklausos negali vykti, nes [...] labai daug asmenų yra išvykusių gyventi, dirbti į užsienio valstybes. Reikia atvykti liudyti, tai yra didžiuliai kaštai. [...] Ne tik teismo posėdžio, bet ir ikiteisminio tyrimo metu.“

Respondentai taip pat pabrėžė, kad apklausiant asmenis nuotoliniu būdu yra pastebimas neigiamai pakitęs proceso dalyvių elgesys. Antai, A1: „Kartais įtariamųjų elgesys būna kitoks, negu susitikus kontaktiniu būdu, kai bendrauja tyrėja, gynėjas ir įtariamasis. [...] matau tokią parodomąjį, iššaukiantį elgesį. [...] Pastebėjau, kai yra tarsi stebėtojų, norima tarsi pasirodyti, save pateikti.“; P1: „[...] proceso dalyvio dalyvavimas teisme arba betarpiška apklausa ikiteisminio tyrimo įstaigoje, [...], ji iš tikrųjų disciplinuoja žmogų, kas liečia paaiškinimų tikslumą, teisingumą, jau pats atvykimas į teismą ar ikiteisminio tyrimo įstaigą žmogui sukuria jausmą ir poreikį permąstyti, kas įvyko, tą nuoširdžiau ir detaliau atskleisti.“; P2: „[...] apklausiant žmogų, nėra to tikro ryšio, [...] nėra galimybės šiek tiek „prispausti“ meluojantį asmenį pasakyti tiesą [...]“.

Be to, respondentai nurodė, kad ne visi proceso veiksmai gali būti atliekami, naudojantis šiomis technologijomis, t. y. nuotoliniu būdu. Pavyzdžiui, A2: „Ikiteisminio tyrimo metu gal tu problemų mažiau, nes nevyksta nagrinėjimas, nėra taip svarbu visumą matyti, kūno kalbą, emociją. Reikia atlikti asmens apžiūrą, reikia atlikti kažkokius kitus veiksmus, kurių per nuotolį neatliksi.“; A4 (taip pat P2): „Niekaip neįmanoma akistatos atlikti nuotoliu. Suvedami du proceso dalyviai ir tyrėjas turi pašalinti prieštaravimus jų parodymuose. Tai yra betarpiškai užduodami klausimai, atsakymai. [...] parodymų patikrinimas įvykio vietoje. Šiuolaikinės technologijos dalinai naudojamos todėl, kad yra pridedami vaizdo įrašai.“; [...] Prideda skaitmeninė laikmena, kur yra fiksuota, bet vis tiek yra fiziškai važiuojama ir veiksmą atliekantis tyrėjas fiksuoja protokole. Niekaip neatliks ekspertas medicininės apžiūros arba tyrimo mirties priežastčiai nustatyti. [...] kai yra atliekamos psichologinės, psichiatrinės ekspertizės, [...] teismas remiasi psichologo, psichiatro ekspertizės aktu ir išvadamis. Pirmas etapas, vaiką apklausia teisme pusiau nuotoliniu būdu, kadangi teisėjas, prokuroras, advokatas kaip įgaliotasis atstovas [...] yra teismo salėje, įtariamasis pagal procesą turi teisę dalyvauti toje apklausoje, gynėjas. Vaikutį apklausia vaiko kambaryje psichologas, užduoda teisėjo suformuluotus klausimus, vaikui suprantama kalba,

atsižvelgiant į jo brandą, amžių, išsivystymo lygį. Sekretorė rašo apklausos protokolą. Kad visiškai atlikti nuotoliu, tai neįmanoma.“; P1: „Tai yra išimtinai procesinės prievartos priemonės, jeigu atliekamas nuotoliniu būdu, pirmiausiai, neįmanoma atlikti ir taip galėtų būti pažeidžiamos asmenų teisės.“

Taip pat respondentai nurodė, kad kartais nuotoliniu būdu atliekami procesiniai veiksmai gali neįvykti, o vykstantys - nutrūkti dėl techninių kliūčių. Antai, P1: *„Žinoma, yra techninės priežastys. Technika neveikia tobulai, stringa prisijungimas, nutrūksta ryšys. Kokybei, ką mes beatliktumėm, plusų neprideda. Vienas dalykas, nutrūksta veiksmas, kitas dalykas ir pats dalyvis pasimeta, nutrūksta mintis, rišlus pasakojimas, atsakymas į klausimus sutrinka. Čia būtų viena iš priežasčių, kuri nuo mūsų nepriklauso.“; T3: „[...] apklausos gali dėl techninių kliūčių neįvykti, atsidėti ir panašiai.“*

K2 dėl esminių problemų, informacinėmis ir elektroninių ryšių priemonėmis organizuojant/ dalyvaujant teismo posėdyje.

Visi tyrimo metu apklausti ekspertai konstatavo, kad susiduria su informacinių ir elektroninių ryšių technologijų naudojimo teismo posėdžio metu problematika, kuri išskirtina į tokias grupes:

1) Technologinio pobūdžio problematika.

Visi tyrime dalyvavę respondentai dalijosi įvairiomis situacijomis, susijusiomis su nepakankamu techninės įrangos aprūpinimu teismuose, prasta interneto ryšio kokybe, proceso dalyvių įgūdžių stoka, nenoru naudotis šiomis technologijomis bei kitomis, apsunkinančiomis bei prailginančiomis atskirų proceso veiksmų atlikimą ir visą teismo procesą. Antai, T1: *„Pirmiausia yra techniniai dalykai. Žmonės kartais nelabai nori nuotoliniu būdu dalyvauti, nesugeba tinkamai pasijungti, nėra garso, nėra vaizdo [...]. Teismai ne visi yra pakankamai aprūpinti įranga, kad visi kiti proceso dalyviai galėtų matyti asmenį. Dažnai būdavo, kad tik teisėjas savo kompiuteryje mato tą asmenį, dabar, pastaruoju metu, prieš porą mėnesių, gavome visose salėse po didelį televizorių, [...] kiti proceso dalyviai jau mato kaltinamąjį. Mano manymu, neturėtų būti problema, nes svarbiausia yra girdėti, ką jis sako, bet pasitaikydavo kartais advokatų, kurie pareikšdavo, kad netinkamas procesas, nes jie nemato kaltinamojo, kaip jis atsakinėja į klausimus ar taip toliau.“; P2: „Apie problemas kalbant, gana dažnai pasitaiko, kad yra prastas ryšys ar kažkokios techninės problemos. Pavyzdžiui, kaltinamieji sėdi teismo salėje specialiaje kaltinamųjų suole, jis yra su stiklais, viduje yra mikrofonai, ir kad ir kokie būtų dideli ekranai, kartais nesimato tų kaltinamųjų veidų, nesigirdi, ką kalba [...].“*

Taip pat respondentai dalijosi techninių priemonių naudojimo patirtimis, kuomet teismo posėdžių salėse nepakankamai užtikrinamas ne tik vaizdas, bet ir garsas. Antai, A1: *„Ypatingai jeigu būna mišrus posėdis, tai su kokybe yra prastai - arba negirdi vieni, arba kiti.“;*

T3: „Problema, su kuria tenka susidurti: tam tikrose teismo posėdžių salėse būna problema girdėti asmeniui kitus proceso dalyvius, kalbančius iš nutolusių mikrofonų. Jeigu asmuo girdi mane, nes kompiuteris stovi ant mano stalo, tai kalbant asmeniui nuo tribūnos arba sulaikymo patalpoje, jeigu asmuo suimtas, nuotoliniu būdu dalyvaujantis asmuo jų negirdi. Šita problema yra keliose salėse. Turime ir gerųjų pavyzdžių, kur yra įranga „pilnai išpildyta“, kur yra visos galimybės tiek kamerą atsukti, tiek ir garsas yra geras.“; T2: „Teismai neturi labai didelių techninių galimybių.“

Be to, mažesniuose miestuose praktikuojantys respondentai įvardijo, kad ne visi teismai turi informacinių technologijų specialistus, antai: A1: „Būna, kad laukiame, nes nėra informatikų, kiekvienuose rūmuose (teismo - aut. pastaba), kad atlėktų, pataisytų, padėtų čia ir dabar.“

Apibendrinant, didžioji dauguma respondentų technines problemas įvardijo kaip trukdančias sklandžiam procesui, ilginančias proceso trukmę, tačiau tyrimo metu buvo pateikta ir viena santykinai priešinga nuomonė. Respondentas A3 nurodė: „Jeigu internetas nutrūko, ryšys yra prastas, na taip, būna tokių atvejų. Vienas iš pavyzdžių, buvo pateiktas apeliacinis skundas Vilniaus apeliaciniame teisme, prokuroras yra Kaune, gynėjas yra Kaune, 100 kilometrų, žiemos periodas, 8:30 teismo posėdis. Jungiamės nuotoliu, problemos techninės, [...] turi teismas IT specialistus, [...] po pusės valandos visas klausimas išspręstas. Kita vertus, jeigu būtų tokios techninės kliūtys, kai reikia skubiai atlikti kokius procesinius veiksmus, pavyzdžiui, suėmimas vyksta ir tas klausimas sprendžiamas nuotoliu, tada gali iškilti problemų, perlaikymai asmens.“

Tyrimo dalyviai taip pat pabrėžė, kad sklandžiam, operatyviam teismo posėdžiui, vykstančiam naudojant informacines ir elektroninių ryšių technologijas, didelę įtaką turi ne tik respondentų, bet ir pačių proceso dalyvių pasirengimas, jų kompetencijos bei galimybės naudotis šiomis technologijomis. Antai, T2: „Dar vienas didelis minusas, kai yra susijungama, posėdis vyksta nuotoliniu būdu per vaizdo konferencijas, [...] ne visi tikrai moka naudotis sistemomis, juo labiau, jeigu asmenys yra vyresnio amžiaus, kuriems sunki technologinė įveika, tikrai ne visi turi nešiojamus kompiuterius, [...] išmaniuosius telefonus.“; T3: „[...] Kalbant apie ryšio problemas, būna atvejų, kai asmenys nepasirūpina tinkamu, nenutrūkstamu interneto ryšiu, trikdžiai būna, asmenys neturi pakankamo technologijų išmanymo, kad galėtų prisijungti prie programos su garsu ar vaizdu. Būna, kad teismo posėdžio metu vaizdą užsitemdo, tenka tokiu atveju jiems išaiškinti, įspėti, kad turi dalyvauti ir su vaizdu, ir su garsu. Bandome užtikrinti tą, dažnai būna, kad ir nepavyksta to padaryti. Tenka asmenį kviesti pakartotinai, aišku, procesas dėl to „užsitempia“.“; A1: „Be abejo, dar viena kliūtis, kompiuterinis, informacinių technologijų raštingumas, išmanymas, nes tikrai tai yra labai didelei daliai asmenų tai sudėtinga - instaliuoti, prisijungti ir tuo naudotis kokybiškai.“; T1: „Baudžiamajame procese mes matome daug žmonių iš labai įvairių socialinių grupių, įvairaus sugebėjimo ir noro naudotis tomis technologijomis. Baudžiamasis procesas dar turi tą specifiką, kad žmonės vengia jame dalyvauti, reikia jų ieškoti,

„vesdintis“, [...] kaip nuotoliniu būdu tą padaryti?“. Kita vertus, tyrimo metu respondentai dėl šių problemų nurodė ir priešingą nuomonę. A3: „Mes kaip teisinį reguliavimą - į praeitį ar į ateitį turime formuoti? Praeis 10, gal net mažiau metų, problema savaime pati išnyks. [...] Jeigu ir yra kokios problemos su technologijomis jos yra iš esmės tik laikinos. Atsiranda didelis skaičius žmonių, kuriems tai nesukels problemų.“

Tyrimo metu respondentai dalijosi įžvelgiamomis rizikomis dėl naudojamų sistemų, taip pat asmenų duomenų saugumo teismo posėdžiams vykstant informacinių ir elektroninių ryšių technologijų pagalba. Antai, T2: „Negalime būti tikri, kad nebus „nuhakinta“ (angl. Hacking - įveikti programos ar interneto svetainės apsaugos kodą; įsibrauti ir keisti kompiuterių tinklo, sistemos, kompiuteriai interneto puslapio duomenis²⁹³, aut. pastaba). Atsiranda galimybė, kad save internete pamatysi po teisiamojo posėdžio, kuris vyks nuotoliniu būdu. Jeigu į Prezidentūros puslapį sugeba įsilaužti, [...] gali įsilaužti ir į nuotolinius teisiamuosius posėdžius. Ypatingai, jeigu nagrinėjama byla, kuri yra labai jautri, didelė grupuotė, jie irgi gali tame dalyvauti.“; T1: [...] yra įmanoma kažkam, labai greitai įsibrovus nusižiūrėti asmens dokumentą, duomenis ir kažkur paskui panaudoti. [...] tie, kas užsiima neleistiniais dalykais informacinėje erdvėje, gal ir galėtų.“

2) Proceso dalyvių teisių užtikrinimo problematika.

Kita daugiausia tyrimo respondentų akcentuota problematika teismo posėdžiui vykstant nuotoliniu būdu, susijusi su proceso dalyvių teisių užtikrinimu. Respondentai konstatavo, kad nuotoliniame teismo posėdyje ne visuomet pavyksta užtikrinti kokybišką bei visavertę teisę į gynybą. Antai, P2: „Jeigu susiklosto tokia situacija, kad jie nori pabendrauti, paprašę pertraukėlės, tai kiti proceso dalyviai, taip pat teismas, palieka salę ir jie pasikalba. Realybėje užtikrinti konfidencialumą „per ekraną“ – sudėtinga..“; T1: „Jau ir taip, kai asmeniui yra suteikiamas valstybės garantuojamas advokatas, jie dažniausiai susitinka tik prieš pat posėdį. Teismo posėdžiui vykstant nuotoliniu būdu išeinu iš salės, duodu 10 minučių pasitarti prieš posėdį. Tas nuotoliniu pasitarimas yra sudėtingesnis, negu sueiti į kontaktą, išsiaiškinti aplinkybes.; A2: „Kartais, atrodo, gali net iš alkūnės kumštelėti, kad jau nešnekėtų daugiau ir nebesiplėstų „į šitą temą“, ir to negali padaryti. Matai, kaip vyksta chaosas, ginamasis kalba iš kitos patalpos. Dažniausiai darome taip, kad rašinėjamės SMS žinutėmis su savo klientu. Tai labai blaško, nes tas žmogus kalba, jam reikia kalbėti ir atsakinėti, tuo pačiu jis skaito iš advokato gautas žinutes, būna, kad susipainioja, pradeda skaityti garsiai, ką parašė advokatas, nors šiaip yra paslaptis tarp kliento, ką mes norime perspėti, pasakyti ar patarti.“; A3: „Yra tam tikri technologiniai įrankiai. Pavyzdžiui, susirašinėjimo programėlės, „Viber“, „Messenger“, informacijos pasikeitimas. [...] Visada galima prašyti teismo, naudotis procesinėmis teisėmis. Prašyti pertraukos, kad būtų galima

²⁹³„Hacking“, CambridgeDictionary, žiūrėta 2024 m. balandžio 6 d., <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/hacking>

susisiekti su ginamuoju ir aptarti tam tikrus klausimus. Atsiranda problema tuomet, kai ginamasis negali pasinaudoti įrankiu. Pavyzdžiui, yra suimtas. “

Tyrimo metu advokatai išskyrė opią problemą, kuomet ginamasis nuotoliniame proceso veiksmo atlikime ar teismo posėdyje dalyvauja iš laisvės atėmimo vietos, prižiūrimas pareigūnų, o gynėjas - tiesioginiame teismo posėdyje. Antai, A1: *„Dažnai būna, kad jeigu iš įkalinimo įstaigos padedama įtariamajam ar kaltinamajam prisijungti, dažniausiai [...] būna šalia pareigūnai prie jo. [...] Teismo posėdžio metu, jeigu daro pertrauką pasikalbėjimui, sako: „Mes atsijungiame, o jūs kalbėkite.“ Nesu tikra, ar tikrai yra atsijungiama [...]. Čia, manyčiau, yra spraga.“*; A4: *„Šalia asmens visą laiką yra pareigūnas. Akis į akį bendravimo, konfidencialumo gynybinės pozicijos, nebelieka. [...] Manau, kad nėra visavertė gynyba, kokia turėtų būti, kada advokatas yra teismo salėje, o kaltinamasis yra už kelių šimtų kilometrų.“* Kita vertus, atskiri respondentai nurodė, jog proceso dalyvių teisės, esant dabartiniam reglamentavimui bei jo įgyvendinimui yra užtikrinamos tinkamai. T3: *„Manau, kad šiuo aspektu nėra pažeidžiamos asmens teisės. Kaip yra nurodyta straipsnyje BPK 8², tik asmens sutikimu gali būti vykdomas procesas. Jeigu asmuo pareišk, kad nebesutinka dalyvauti procese nuotoliniu būdu, teismas turi pareigą užtikrinti jo dalyvavimą gyvai, o jis turi pareigą atvykti šaukiamas. Manau, kad šiomis nuostatomis pakankamai išpildomos teisės ir teisėtų interesų užtikrinimas.“*

3) Liudytojų priesaikos nuotoliniu būdu problematika.

Tyrimo respondentai konstatavo, jog tam tikrų problemų kelia liudytojų priesaikos davimas. A4: *„ [...] Liudytojas pirmiausiai turi prisiekti. Sekretorės teismo posėdžių apkrautos papildomu darbu komunikuoti su asmeniu, įsitikinti, kad tai yra jo elektroninio pašto adresas, nusiųsti formą priesaikos, kad jis teisėjui girdint ją perskaitytų, pasirašytų, po to registruotu laišku atsiųstų, jeigu jis neturi elektroninio parašo. Būna taip, kad negauna, iš nežinomo elektroninio pašto jungiasi. Tada teisėjas skaito priesaikos tekstą ir liepia žmogui kartoti.“*; T2: *„Siunčia priesaikas pasirašyti ir gražinti elektroniniu paštu. Bet čia vėl tokia situacija – jau po to laiko tai darai, o dėl atsakomybės juk įspėji prieš apklausą liudytojo.“*; A2: *„Mes kartais net sakome: „Sakė žmogus priesaiką, net balsas drebėjo.“ Supranti, kad jis sakydamas priesaiką priėmė sprendimą savo galvoje, kad jis tikrai sakys tik tiesą. Gal iki to momento jis ir buvo pagalvojęs, kad ko nors nepasakys, kažkaip susidėlios, kaip sakyti. Kada duoda priesaiką, supranti iš balso, emocijos, kad sakys tik tiesą.“*; T3: *„Dėl priesaikos teksto, analogiškai. Nors gauna, tačiau nepavyksta jo atidaryti, naudoja tą patį įrenginį tiek priesaikai perskaityti, tiek ir prisijungti prie „Zoom“ platformos, negali vienu metu atsidaryti, tada tenka teisėjui garsinti to dokumento turinį asmeniui jį kartojant. Būna, kad priesaikos tekstą perskaitęs asmuo išipareigoja jį pasirašytą atsiųsti po posėdžio sekretorei, ar kitam darbuotojui, kuris jam siuntė prisijungimo*

nuorodas, tačiau asmuo nepadaro to, neatsiunčia, vengia tą padaryti, tai tenka raginti, o priesaikos tekstas yra būtinas po asmens apklausos pasirašytas.“

4) Proceso dalyvių elgesys nuotolinio teismo posėdžio metu.

Respondentai nurodė, kad kartais susiduria su nepagarbiu, nederamu kaltinamųjų ar kitų proceso dalyvių elgesiu. Antai, T2: *„Mūsų teismas aptarnauja labai didelę teritoriją, į ją įeina viena didžiausių įkalinimo įstaigų Lietuvoje, tai yra Pravieniškių kalėjimas, kuriame yra daroma daug nusikalstamų veikų. Tie asmenys, jeigu su jais bendrauji nuotoliniu būdu, nerodo nei teismui pagarbos, nei patys sau. Visai kitas bylos nagrinėjimas yra, kai jis vyksta tiesioginio nagrinėjimo tvarka, valdyti procesą yra daug paprasčiau.“*; T3: *„[...] asmenys, kai dalyvauja nuotoliniu būdu, jie nesijaučia taip formaliai ir taip struktūruotai, tarsi jie dalyvautų teisme, teismo posėdžių salėje. Tenka susidurti su daug įvairių dalykų: asmuo rūko posėdyje dalyvaudamas, bando bendrauti su kitais asmenimis, kalba telefonu.“*; A2: *„Kartais kaltinamieji susinervina ir tiesiog išjungia kamerą. Buvo, kad pradėjo rūkyti. Teisėjas sako: „Jūs esate teismo posėdyje.“ Asmuo išjungia kamerą, kad nematytumėme, kaip jis rūko.“* Taip pat pažymėtina, kad dėl proceso dalyvių nederamo elgesio, procesinės tvarkos nesilaikymo nuotoliniame teismo posėdyje, gali būti netinkamai užtikrinamos jų procesinės teisės. Pavyzdžiui, P2: *„[...] Būna, kad pasijungia asmenys [...] kur nors automobilyje, vairuoja. Žmogus sėdėdamas namuose prie ekrano nesijaučia, kad jis atvyko į teismą, ir kad jis dalyvauja rimtame procese. Dėl to kartais jis nelabai susivokia, kad galbūt jo teisės yra nepakankamai užtikrinamos. Pats nesupranta, kad jam reikia advokato, o būtinųjų advokato dalyvavimo sąlygų nėra, būna tokių atvejų.“*

Išskirtinas aspektas, kad proceso dalyviui (-iams) teismo posėdyje dalyvaujant nuotoliniu būdu ne tik gynėjas ir ginamasis gali būti nutolę vienas nuo kito, kaip minėta anksčiau, tačiau ir patys proceso dalyviai yra skirtingose vietovėse. Vienas iš tyrime dalyvavusių respondentų advokatas nurodė, kad toks nutolimas nuo teismo posėdžio vietos, kai kuriais atvejais, vertinamas teigiamai. A3: *„Priešingai, galbūt labiau apsaugotas asmuo būna dalyvaudamas nuotoliu. Viena iš tikrai pakankamai garsiai nuskambėjusių bylų [...], žurnalistai apspitę prieigas teismo, jau laukia. Išvengiama kontakto, nuotolis leidžia.“* Tyrime dalyvavęs prokuroras dalinosi priešinga nuomone, kodėl nuotolinis dalyvavimas procese neprilygsta tiesioginiam. P2: *„Yra dalykas, kuris niekur neregulamentuotas - pokalbis išėjus iš teismo posėdžio salės. Sakykime, viešos tvarkos pažeidimas, susimušė du jaunuoliai. Kaltinamasis neprisipažįsta, gynėjo neturi. Užtenka gyvai susitikus už durų patarpininkauti, su vienu pakalbėti, su kitu. Būna taip, kad žmonės susitaiko. Paprašo pertraukos, vienas kito atsiprašo, susitaria dėl žalos atlyginimo. Įvyksta susitaikymas, ko mes kai kuriose bylose siekiame. Naudojantis nuotolinėmis apklausomis, tokios galimybės nelieka visiškai.“*

5) Nuotolinių teismo posėdžių organizavimo bei jų vedimo problematika.

Su proceso dalyvių elgesiu teismo posėdžio metu susijusios ir kitos respondentų išskirtos - teismo posėdžių organizavimo bei vedimo, naudojant informacines ir elektroninių ryšių technologijas, - problemos. Antai, T2: „[...] Tvarką teismo posėdžių salėje užtikrinti, kai žmonės prisijungia nuotoliniu būdu yra tikrai ypatingai sunku. Netinkamas intencijas turintys asmenys gali norėti išsijunginėti garsą, vaizdą. Naudojant informacines technologijas tiek žmogus turi būti „vaizdu prisijungęs, tiek garsu“. Imtis priemonių, sakyti: „Pašalinsiu iš teismo posėdžio salės, jeigu nesilaikysite tvarkos.“ Aš jį „užmuttinsiu“ (nutildysiu garsą - aut. pastaba) tiesiog. Ir viskas, toks pašalinimas. Ar tai sudarys kontrolę? Aš nemanau.“; A1: „Jeigu byloje yra daugiau kaltinamųjų, daug advokatų, liudytojų, prasideda kartais didelė netvarka. [...] jeigu teisėjas pagal BPK nuostatas laikosi paties proceso vedimo, kaip šalys apklausiamos, tai tada tos netvarkos mažiau nuotoliniame posėdyje. Tačiau jeigu leidžia kalbėti bet kam, eilės nėra, tada yra tikrai didelė netvarka, nes vienas kitą pertraukiame.“; Taip pat T3: „[...] teisėjui sunku sukontroliuoti laikytis tvarkos posėdžių salėje. Asmenis tenka dažnai įspėti, jiems paaiškinti, kad procesas, nepaisant to, kad asmuo dalyvauja nuotoliniu būdu, yra teismo procesas, ir kad jis turi elgtis atitinkamai procese.“ Taigi respondentai akcentavo teismo posėdžių tvarkos problemas, esant didesniajam proceso dalyvių skaičiui.

Anksčiau šiame darbe minėta, kad BPK 8² straipsnio 2 dalies nuostata netaikoma esant bent vieno proceso dalyvio nesutikimui. Tyrimo metu respondentai pabrėžė, kokią įtaką proceso organizavimui turi šiuo metu galiojanti tokia norma bei kaip ji galėtų būti keičiama. T1: „Pastaruoju metu išryškėjusi problematika - tai proceso dalyvių piktnaudžiavimas šiais prašymais. Turiu vieną bylą, kur jau 10 posėdžių buvo surengta ir mes jos taip ir nepradėjome nagrinėti. Tai jie nori dalyvauti per nuotolį, tai jie nenori dalyvauti per nuotolį. [...] Matote, koks jis yra kontroversiškas. [...] Tas straipsnis Baudžiamojo proceso kodekso [...] kartu ir įpareigoja teisėją orientuotis į proceso dalyvių norą ar nenorą tokiu būdu dalyvauti. Ten, kur procesas yra tvarkingas, kur visi žmonės siekia, kad byla būtų išnagrinėta kuo greičiau, problemų neiškyla. Bet jeigu bent vienas proceso dalyvis tokio noro neturi, o turi norą tą procesą apsunkinti, vilkinti, padaryti neįmanomu, pavyzdžiui, yra 20 nukentėjusiųjų byloje, tai jis galbūt netgi tikisi, kad po kokio 15 posėdžio jie nebeatvyks dalyvauti byloje ir jo padėtis galbūt nuo to pagerės. Tas straipsnis [...] šiek tiek trukdo mums tinkamai organizuoti darbą. [...] Manychiau, kad tą straipsnį reiktų keisti į tą pusę, kad teismas turėtų galią toki organizuoti procesą ir būtų nustatytos galimybės prievartinio proceso įgyvendinimo, jeigu taip jau yra tikslingiau.“; T3: „Būna atvejų tokių, kad vieno posėdžio metu kaltinamasis sutinka, kad liudytojai jungtųsi nuotoliniu būdu. Jiems yra išsiunčiamos prisijungimo nuorodos [...]. Kaltinamasis, staiga, kito posėdžio metu, kai reikia juos apklausti, išreiškia prašymą, kad jis nebesutinka juos apklausti nuotoliniu būdu. [...] juos reikia

kviesti gyvai, nes tą numato BPK. Šiek tiek gali sudaryti galimybių teisėtais būdais pavilkinti procesą [...]”

Respondentai išsakė nuomonę ir apie BPK 8² straipsnio 1 dalyje reglamentuotą procesinių prievartos priemonių taikymo proceso dalyviams neįmanomumą, antai, T2: *„Išimtinį atvejį nustatai, parašai nutartį, jog bus byla nagrinėjama nuotoliniu būdu, ir tą dieną prasideda jungimaisi. Vienas prisijungia, kitas neprisijungia ir, galiausiai, posėdis sugriūna. Iš kitos pusės, kai vyksta bylos nagrinėjimas tiesiogiai ir kaltinamasis ar liudytojas neatvyksta į teisiąmąjį posėdį, tai imamasi procesinių prievartos priemonių atvesdinimui. Neprisijungus „Zoom’u“ atvesdinimo galimybės nėra. Turės būti daromas sekantis teismo posėdis jį organizuojant jau žodinio proceso tvarka.“* Galiausiai, pažymima, jog iki šio straipsnio įsigaliojimo tokių proceso dalyvių piktnaudžiavimo atvejų nebūdavo, T2: *„[...] teismų reforma vyksta, teismai yra sujungiami, dėl to važinėjimo sprendžiama, koks „kilometražas“ galimas. [...] Kauno apygardos teismui pagal teritoriją priklauso Alytus, Marijampolė ir Kaunas. Tai yra labai didelė ir plati teritorija. Į Kauno apygardos teismą, asmenys gali į apeliacijos nagrinėjimą atvykti ir iš Lazdijų. Iki pandemijos niekam nekildavo klausimų, kad reikės dalyvauti teisiąmuosiuose posėdžiuose.“*

6) Teisėjo vidinio įsitikinimo formavimo problematika.

Teismų praktikoje pabrėžiama, kad *„atlikdamas proceso veiksmus teismas turi būti nešališkas ir veikti taip, kad nesudarytų prielaidų manyti, jog jis yra šališkas ar priklausomas (pvz., Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas).“*²⁹⁴ Pažymėtina, kad *„[...] teisėjo vidinis įsitikinimas neturėtų būti pagrįstas intuicija ar emocijomis, bet tvirtai pagrįstas ir motyvuotas įsitikinimu dėl asmens kaltumo ar nekaltumo, dėl jo atsakomybės dydžio. [...] Vidinis įsitikinimas turi būti pagrįstas įrodymais, kuriuos pats ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ar teismas patikrino, išnaginėjo ir įvertino tirdami bylą.“*²⁹⁵ Teisėjo vidinis įsitikinimas turi būti pagrįstas išsamiau ir nešališku baudžiamosios bylos aplinkybių išnaginėjimu, o ne emocijomis. Tačiau tyrimo metu nustatyta, kad dalį respondentų įtakoja teismo posėdžio metu proceso dalyvių rodomos emocijos, kūno judesiai bei kitos neverbalinės kalbos formos. Neverbalinę kalbą, kaip minėta šiame darbe, nuotoliniu būdu stebėti bei vertinti yra sudėtingiau. Tyrimo metu trys respondentai akcentavo tiesioginiu būdu vykstančių teismo posėdžių svarbą teisėjo vidinio įsitikinimo bei bausmės individualizavimo aspektais. Antai, T2: *„Matydamas visus proceso dalyvius salėje, jų emocijas, išraiškas, tam tikrus sureagavimus, formuoji savo vidinį įsitikinimą. Ilgainiui, rašant procesinį sprendimą, bausmės individualizavimo klausimas labai artimai koreliuoja su kaltinamojo asmens veiksmis teisiąmojo posėdžio metu.“*; A2: *„[...] Labai svarbu*

²⁹⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. lapkričio 29 d. nutartis baudžiamajoje byloje Nr. 2K-7-196-303/2022“, LAT praktika, žiūrėta 2024 m. balandžio 9 d., <https://www.lat.lt/lt/doclib/mqbisccgqvdsdnrpf9ddynfks497urdaj>

²⁹⁵ Vaidotas Žilys, „Įrodymų vertinimas baudžiamajame procese“, (magistro baigiamasis darbas, Mykolo Romerio universitetas, 2007), 75 ir 84.

matyti žmogaus kūno kalbą gyvai, [...]. Gali būti analogiškos situacijos, tas pats straipsnis kaltinimo, bet bausmė gali skirtis kardinaliai. [...] Baudžiamosios bylos turi ganėtinai daug emocijų, žmonės gali paverkti, būna ir sveikatos sutrikimų, kažkam spaudimas pakyla, daro pertrauką. [...] supranti, matydamas visumą, kaip tie proceso dalyviai elgiasi, kokia būtų teisinga bausmė toje situacijoje.“ Dėl teisėjo vidinio įsitikinimo formavimo remiantis proceso dalyvio elgesio, emocijų matymu buvo išsakyta ir priešinga nuomonė, A3: „*Temidės simbolis simbolizuoja aklumą. Vadinasi, neturi turėti emocijų, turi turėti argumentus. Sakyčiau priešingai, nuotolinis būdas leidžia asmeniui vykdyti teisingumą taip, koks jis yra sumanytas iš labai senų laikų.*“

7) Viešų ir neviešų teismo posėdžių užtikrinimo problematika.

Antrojoje darbo dalyje analizuotą reikalavimą užtikrinti proceso viešumo principą nuotolinio teismo posėdžio metu, patvirtina ir šio tyrimo respondentai. Jie teigia, kad šis principas teismo posėdžiui vykstant informacinių ir elektroninių ryšių technologijų pagalba yra užtikrinamas tinkamai. T2: „*Jeigu žurnalistai norėtų dalyvauti ar kiti asmenys, bylos nagrinėjimas yra viešas. Jeigu vyksta mišriu būdu, niekas netrukdo atvykti į teismo posėdžio salę. Tuo tarpu, jeigu vyksta nuotoliniu būdu, galima rašyti prašymą, kad būtų suteiktas prisijungimas dalyvauti posėdyje. Iš praktikos, nebūna tokių atvejų. Teismo posėdžius stebėti labai retai atvyksta žmonės. Jei ne žurnalistai [...], nebent asmenys, kurie yra suinteresuoti dėl kažkurios šalies. [...] Viešumas yra užtikrinamas, nėra tokio didelio poreikio iš visuomenės. Visuomenės nariai nelabai linkę domėtis teismų veikla.*“ Tačiau du respondentai išskyrė tam tikrą problematiką, susijusią su neviešais teismo posėdžiais. A4: „*[...] asmuo buvo kaltinamas dėl seksualinės prievartos ir tvirkinimo savo podukros. [...] Vieną teismo posėdį „pajungė“ jį iš seniūnijos, nes jis kompiuterio neturi. Neviešas teismo posėdis. [...] Jungiasi vaiko teisių apsaugos tarnybos, socialiniai darbuotojai, [...]. Socialiniai darbuotojai yra visi kaip ir liudytojai, neaišku, kiek ten jų yra, bet iš triukšmo girdisi kitų žmonių balsai. Aš reikalavau nutraukti teismo posėdį, neaišku, kiek žmonių yra seniūnijoje. [...] Teismas paiso šitų pastabų, nutraukia teismo posėdį, įpareigoja arba atvažiuoti, arba užtikrinti savo aplinką, kad teismas būtų tikras, jeigu tai yra neviešas teismo posėdis, kad liudytojas duoda parodymus būdamas vienas, niekam neklausant, nepatarinėjant.*“; T3: „*[...] asmenų dalyvavimas nuotoliniu būdu neviešuose posėdžiuose. Dažniausiai tokiose situacijose mes nuotolinių apklausų netaikome todėl, kad labai sudėtinga užtikrinti proceso neviešumą ir duomenų neatskleistinumą.*“

K3 dėl esminių reglamentavimo bei įgyvendinimo problemų, baudžiamųjų bylų duomenis tvarkant informacinėmis ir elektroninių ryšių technologijomis.

Respondentų pasiteiravus dėl baudžiamųjų bylų duomenų tvarkymo informacinėse sistemose, jų pateiktos patirtys iš esmės yra skirtingos. Dalis respondentų teigė, kad tokiu būdu tvarkomi duomenys, t. y., vedamos elektroninės bylos, spartina ikiteisminio tyrimo pareigūnų,

prokurorų, teismo darbą, tarpusavio susižinojimą, taigi spartina baudžiamąjį procesą. Pavyzdžiui, P1 (taip pat A4): „Ikiteisminio tyrimo metu atliekamą apklausą mes galime betarpiškai perskaityti, pamatyti, pateikti prašymus dėl ikiteisminio tyrimo metu reikalingų veiksmų teismui nuotoliniu būdu, „nusikreipia“ iš karto į teismą IBPS sistema. Taip pat naudoja teismas ikiteisminiam tyrimui, tai tikrai greitina procesą ir taupo lėšas [...]. Užsienio, Europos Sąjungos valstybėms narėms, iš IBPS mes elektroniniu būdu galime išsiųsti laiškus, tarptautinio bendradarbiavimo modeliu [...]. Tai greitina procedūras.“; T1: „[...] vienareikšmiškai greitina procesą. Pavyzdžiui, teismo baudžiamąjį įsakymą gauname tik keletą lapelių, viskas kitkas yra LITEKO duomenų bazėje, nereikia visos popierinės bylos nei spausdinti, nei turėti teisme.“

Taip pat respondentai dalijosi įžvalgomis, kokiais atvejais šių sistemų naudojimas yra ypatingai pravartus bei efektyvus. Antai, T2: „Kai būna baudžiamieji įsakymai, į LITEKO sistemą yra perkeliama visa bylos medžiaga tokia, kaip prokuratūra formuoja popierinę iš IBPS sistemos. Paieškai tarp teismų tikrai yra naudinga LITEKO sistema. Ji yra labai aktuali, kai yra priiminėjamas nuosprendis asmens atžvilgiu ir gali kreiptis į ĮKNR, tačiau per LITEKO gali pažiūrėti, kokie paskutiniai nuosprendžiai buvo jo atžvilgiu priimti ir ar reikalinga ar nereikalinga bausmių bendrinimą atlikti. [...] Ir praktikos paieškai. [...] Be to, padėjėjų kompetencijoje yra užpildyti baudžiamosiose bylose, priimant galutinį procesinį sprendimą, kaltinamojo kortelę su straipsniais, pagal kuriuos jie buvo pripažinti kaltais, kokios jiems poveikio priemonės taikytos ir panašiai tam, kad šie duomenys atsidurtų Informatikos ir ryšių departamento renkamuose duomenyse, kur yra nurodoma ĮKNR.“ Vis dėlto tai, kad ikiteisminio tyrimo įstaigos, teismai naudoja skirtingas sistemas, sukelia nepatogumų, antai, P2: „Tai yra problema dėl to, kad ikiteisminio tyrimo įstaigos ir prokuratūra lengvai sistemą valdo, o teismai tik iš dalies, dėl to mums iškyla problemos. [...] Teisėjui tiesiogiai „neįkrenta“ [...]. Techninių dalykų yra: teisėjas negali atidaryti tam tikrų programų, kur yra „video failai“ sukelti, tuomet prašo papildomai, per užduotis skirti. Darbas vykty lengviau, jeigu teismai būtų labiau integruoti į bendrą programą.“ Taip pat išskirtina sistemų naudojimo problematika, susijusi su elektroninės formos bylų, t. y. baudžiamųjų įsakymų, peržiūra. T3: „Kalbant apie bylas tvarkomas elektronine forma, tas, kurios atkeliauja į teismą su pareiškimu dėl baudžiamąjo įsakymo priėmimo. Duomenis matome sistemoje, tačiau jų peržiūra yra gana apsunkinta. Įėję į ikiteisminio tyrimo veiksmų procesą iš LITEKO, turime vartyti kiekvieną atskirą dokumentą. Sudėtingas gana susipažinimas su byla. Bendrai paėmus tai yra pakankamai patogu tuo aspektu, kad neatkeliauja popierinė byla. Teisme popierinė byla yra tik prokuroro pareiškimas atspausdintas ir teismo priimto baudžiamąjo įsakymo nuorašas. Manychiau, kad tai yra novatoriška ir patogu, tačiau dar ne iki galo išpildyta.“ Apibendrinant šio tyrimo metu gautus duomenis pabrėžiama, jog su šių sistemų naudojimo problemomis daugiausia susiduria advokatai. Nacionalinė teismų administracija „[...]

skatina dar nesinaudojančius šių profesijų atstovus susikurti LITEKO VEP posistemio vartotojų paskyras ir aktyviai juo naudotis, gaunant bei siunčiant teismui procesinius dokumentus.“²⁹⁶ Teigiama, jog šios sistemos naudojimas lengvina teisingumo prieinamumą bylos šalims, jų atstovams bei kitiems proceso dalyviams, užtikrinamas ekonomiškumas, efektyvumas, mažinamos bylos nagrinėjimo išlaidos operatyviai keičiantis „[...] teismo procesiniais dokumentais tarp teismo ir proceso dalyvių.“²⁹⁷ Vis dėlto, trys iš keturių tyrime dalyvavusių advokatų teigė, jog turi ribotas prieigas prie šių sistemų, taip pat pažymėjo, kad trūksta informavimo apie šių sistemų naudojimą. Antai, A1: „Pastebėjau, kad LITEKO duomenų bazėje ne visi teismai ir ne visi teisėjai talpina baudžiamąsias bylas. [...] Kaip advokatai ne visas bylas matome. [...] Jeigu turiu 10 bylų, matyčiau, kad yra 4-5 įvesta, dalies LITEKO visai nematau.“; A2: „Tos sistemos neveikia. [...] Advokatai, prisijungę prie IBPS, nemato nieko [...]“; A3: „IBPS sistema naudojasi ikiteisminio tyrimo institucijos, prokuratūra, teismai. Kai kurie dokumentai procesiniai, pavyzdžiui, prašymai dėl suėmimo, procesinių prievartos priemonių, siunčiami tik IBPS. Gynyba prie IBPS sistemos nelabai jungiasi. [...] Teko klausytis konferenciją [...], kad kita pusė, tai yra gynyba, nesinaudoja IBPS sistema. Sužinojau, kad galima teikti prašymus šioje sistemoje. [...] Galbūt čia matyčiau ne reguliavimo klausimą, bet informavimo problemų.“ Advokatai pažymėjo ir tai, kad į sistemas, priešingai nei civilinės bylos, baudžiamosios bylos perkeliama ne pilna apimtimi, antai, A3: „Ne visi dokumentai yra skaitmenizuojami, dalį bylos matai, dalį - nematai. Ikiteisminio tyrimo metu atsiranda reikalavimas dėl ikiteisminio tyrimo duomenų neatskleistumo ir slaptumo. Tuo tarpu, kai byla nukeliauja į teismą, manyčiau, turėtų būti sukurtas mechanizmas ir galimybė bylas skaitmenizuota forma turėti ir prisijungti prie duomenų lygiai taip, kaip daroma civilinėse bylose.“; A2: „Kartais yra bylos iki galo nesutvarkytos. Nors didžioji dalis duomenų yra elektroniniai, pavyzdžiui, apklausų, akistatų protokolai. Daiktus arba dokumentus byloje [...] reikia gyvai pamatyti, [...]. Ne viską spėja suskanuoti, sukelti [...]“; A4: „Baudžiamosios bylos yra dvejopoje situacijoje. Nežinau, ar kada nors bus baudžiamoji byla fiziškai neegzistuojanti popieriniame variante, o tik tai perkelta į elektroninę erdvę todėl, kad tai yra praktiškai neįmanoma. [...] Baudžiamoji byla yra pusiau popierinė, pusiau perkelta į kitą erdvę todėl, kad yra laikmenos, kuriose yra vaizdo bei garso įrašai. Fiziškai daiktiniai įrodymai baudžiamose bylose turi labai svarbų vaidmenį.“ Advokatai taip pat dalijosi, kaip galėtų būti pildomas reglamentavimas dėl baudžiamųjų bylų perkėlimo į elektroninę erdvę, antai, A3: „[...] reguliuoti dėl bylų nagrinėjimo teisme, procesinių dokumentų ir pačios bylos skaitmenizavimo, kaip yra

²⁹⁶ „Nacionalinė teismų administracija prašo advokatų daugiau naudotis Lietuvos teismų informacinės sistemos (LITEKO) paslaugomis, siunčiant ir gaunant dokumentus“, Advokatūra.lt, žiūrėta 2024 m. balandžio 12 d., <https://www.advokatura.lt/naujienos/nacionaline-teismu-administracija-praso-advokatu-daugiau-naudotis-lietuvos-teismu-informacines-sistemos-liteko-paslaugomis-siunciant-ir-gaunant-dokumentus/>

²⁹⁷ *Ibid.*

civiliniuose procesuose. Praktikoje valstybinių institucijų pareigūnai turi dvigubą darbą daryti - ir į IBPS sistemą kelti, ir dar atspausdinti. [...] kai byla persikelia į teismą, kad susipažinti su ja, [...] greitai susirasti dokumentą elektronine forma ženkliai greičiau. Pasiruoši popieriniam, susižymi, bet teismo posėdis yra gyvas, dinamiškas. [...] Ikiteisminis tyrimas gali būti popierinis, [...] bet jau teisminis bylos nagrinėjimas, posėdžio protokolai, teikiami prašymai turėtų būti elektroniniai, kad matytume viską, kas yra.“

Analizuojant su tokiomis informacinėmis sistemos susijusią problematiką, aktualu pažymėti, jog neatsiejamai svarbi kelių sričių, t. y. teisės bei informacinių technologijų specialistų, koreliacija. Antai, A3: *„Blogai išspręsta technologinė sistema ne padeda, o priešingai. Tai yra ne tik teisininkų, bet ir technologų, IT specialistų problema. Simbiozė šitos vietos tikrai turėtų būti.“*

K4 dėl esminių reglamentavimo bei įgyvendinimo problemų, proceso dalyviams įteikiant dokumentus informacinėmis ir elektroninių ryšių technologijomis.

Dėl procesinių dokumentų įteikimo informacinėmis ir elektroninių ryšių priemonėmis didžioji dauguma respondentų pasisakė, jog toks būdas yra greitesnis bei efektyvesnis, tačiau nurodė su tuo susijusią ne vieną problemą. Visų pirma, akcentuojama, jog nėra reglamentuotas bei įgyvendintas „atgalinio ryšio“ gavimas iš proceso dalyvių. Antai, P1 (taip pat A3): *„[...] pristatant/įteikiant yra ribotas atgalinis ryšys. Turime turėti patvirtinimą procese, kad asmuo tikrai gavo dokumentą, pasirašytinai įteikiamas dokumentas, kadangi daugelis veiksmų yra siejama su laiku, kada proceso dalyvis apie dokumentą sužinojo, kada jį gavo. Ši sritis turėtų būti tobulinama, nes tikslios informacijos į sistemą, kada asmuo perskaitė dokumentą, ar jį perskaitė, mes negauname.“*; T3: *„[...] pirmiausiai mes siunčiame dokumentus asmeniui elektroninio ryšio priemonėmis ir tik tada, jeigu asmuo yra pareiškęs nesutikimą gauti dokumentą elektroninio ryšio priemonėmis, siunčiame jam paštu. Tai kainuoja kur kas daugiau, tačiau užtikrina didesnes galimybes įsitikinti, kad asmuo dokumentą gavo. Siunčiant elektroniniu paštu ir prašant patvirtinti dokumento gavimą, žmonės retai patvirtina. Jeigu asmuo to nepadaro, sekretorius arba raštinės darbuotojas turi jam skambinti, ieškoti, prašyti, kad patvirtintų, nurodytų, kad gavo dokumentą, nes tam tikri procesiniai terminai skaičiuojami nuo dokumento gavimo.“* Informacinėse sistemose nesant duomenų, patvirtinančių, kada tiksliai proceso dalyvis dokumentą peržiūrėjo, atsiranda galimybė vengti kylančių pareigų, tokiu būdu vilkinant baudžiamąjį procesą. Pavyzdžiui, T2: *„Jeigu žmogus neišreiškia sutikimo, byloje yra kažkoks elektroninis paštas nurodytas, nėra aišku, ar asmuo peržiūrės dokumentus. [...] asmuo kaip ir išreiškia sutikimą, bet iš elektroninio pašto nėra aišku, ar jis yra konkrečiai to asmens [...]. Tokiais atvejais asmenys manipuliuoja teigdami, kad negavo teismo šaukimo. Nuo to priklauso, ar tinkamai įteiktas buvo teismo šaukimas, ar asmuo vengia atvykti į teisiamąjį posėdį tikrai dėl tyčios, ar jis negavo teismo šaukimo ir nežinojo, kad yra šaukiamas į teisiamąjį posėdį.“*; P2: *„Yra asmenų, kurie nesutinka*

gauti elektroniniu būdu, yra asmenų, kurie netikrina savo pašto, tačiau reglamentavimas yra toks, kad išsiuntus elektroniniu būdu procesinį dokumentą asmeniui, kuris yra sutikęs jį tokiu būdu gauti, laikoma, kas jis yra įteiktas. Praktinės problemos proceso dalyviams iškyla tada, kai jie nesupranta, ką pasirašo. Kad yra „uždėta varnelė“, kad jie sutinka gauti elektroniniu būdu. Žmonės [...] dokumentų nepasižiūri, tuomet rašo skundus prašydami atnaujinti praleistą terminą paduoti skundą. Tai yra labai dažna problema, susijusi su [...] tuo, kad asmenys, ypatingai nukentėję, neturi teisinių žinių, nesupranta, kokie reikšmingi yra terminai, ir tuos terminus praleidę praktiškai praranda galimybę savo teises apginti. [...] Kita grupė asmenų, kurie mano, kad jeigu pasakys, kad negavo elektroniniu būdu dokumento, kažkaip „išsisuks“. Pažymėtina, jog sistemose nesant duomenų apie konkretų dokumento išsiuntimo bei gavimo laiką, kyla rizika asmenų teisių užtikrinimui. Pavyzdžiui, A3: „Nutarimas buvo išsiųstas 25 dieną [...]. Sistema strigo, laiškas buvo atsiųstas ne 25 dieną, o 27 dieną, t. y. pavėluojant dvi dienas. Negana to, atsiunčiant pranešimą, nepateikiama informacija, apie tai, kada išsiuntė, nepateikiami metaduomenys. Siunčiant elektroninį laišką, yra matomas adresantas, data bei tikslus laikas, kada yra atsiųstas pranešimas. Sistemoje yra automatinis pranešimas, kuriame nerodoma pranešimo išsiuntimo data bei laikas [...]. Nepagrįstai buvo skaičiuojamas terminas, nes nebuvo tinkamai informuotas asmuo. Buvo teikiamas skundas su prašymu atnaujinti terminą. Tai užtruko du mėnesius. [...] Atsiranda nei teisinė, nei techninė problema. [...] Čia kenčia asmuo. [...] Problema matau, ji palikta, įteikimas elektroniniu būdu, elektroninėmis formomis, o kai technologinės kliūtys atsiranda, palikta vieta nesureguliuota.“

Tyrimo metu taip pat išskirta problema susijusi su tuo, kad siekiant saugoti asmenų duomenis, jiems yra siunčiami šifruoti laiškai, kuriuos taip pat ne visiems pavyksta perskaityti, dėl to tenka įteikti kitais būdais. Antai, T3: „Yra tam tikrų aspektų, [...] pavyzdžiui, asmens duomenų apsauga. Teismas siunčia teismo šaukimus, teismo pranešimus, priimtus procesinius sprendimus, kuriuose gali būti asmenų duomenys užfiksuoti, kaip, pavyzdžiui, adresai, vardai, pavardės ir kiti duomenys. Siunčiame šifruotus dokumentus ir susiduriame su problema, kad žmonės kartais nemoka atsidaryti ir perskaityti dokumento turinio. [...] tenka spręsti klausimą, ar siųsti tą dokumentą neužšifruotą, ar kitu būdu bandyti įteikti.“

Visgi, respondentai informacinėmis ir elektroninių ryšių priemonėmis įteikiamus dokumentus mato kaip alternatyvą anksčiau taikytiems būdams, pavyzdžiui, dokumentų teikimui pašto registruotais laiškais. Antai, A1: „Pašto paslaugos yra prastos kokybės bei brangios. Tikrai daugelyje atvejų pastebim, kad paštas neįteikia dokumentų, grąžina [...]“. T1: „Jau praktika rodo, kad tai yra alternatyva. Kai žmogus gyvena užsienyje, tai yra ir greitesnis būdas, ir asmeniui patogesnis būdas gauti dokumentus. Tarptautiniai pašto persiuntimai yra labai nelankstūs [...].“

Labai palengvina susisiekimą, procesinių dokumentų įteikimą, kad žmogus kuo greičiau žinotų savo situaciją. [...] Paštas, šiuo metu, visiškai protingumo kriterijaus nebeatitinka.“

K5 dėl nuotoliniu būdu vykdomų procesinių veiksmų bei teismo posėdžių greitumo principo užtikrinimo.

Į patikslinantį klausimą, ar informacinių ir elektroninių ryšių technologijų naudojimo baudžiamajame procese reglamentavimas BPK 8² straipsniu užtikrina greitumo principą, respondentai atsakė skirtingai. Įtaka proceso greitimui BPK 8¹ straipsniu reglamentuojamoms formoms - baudžiamųjų bylų duomenų tvarkymui bei procesinių dokumentų įteikimui - apibendrinta ankstesniuose klausimuose. Dalis respondentų šių technologijų naudojimą greitumo, operatyvumo, efektyvumo aspektais vertina teigiamai, antai, P2: *„[...] nukentėjusysis išvyko į savo darbo ir gyvenamąją vietą, į užsienio valstybę, neturi galimybės atvykti, bilietai brangūs, labai gera situacija, kai galima jį „pajungti“ per ekraną ir asmuo gali duoti parodymus.“* Visgi, didžioji dauguma apklaustų respondentų nemano, jog nuotolinis būdas pagreitina veiksmų atlikimą ar bylos nagrinėjimą teismo proceso metu, o kaip tik reikalauja papildomo laiko pasiruošimui, kompetencijų. Antai, A1: *„Kad būtų greičiau, tikrai nepasakyčiau, nes kartais būna nuotolinis nepavyksta dėl kokybės, dėl to renkamės kontaktiniu būdu nagrinėti bylą.“*; T2: *„Proceso tikrai nepagreitina. [...] nesam niekada tikri, ar tikrai visi proceso dalyviai prisijungs [...]“*; A2: *„Turime BPK straipsnių, kurie yra pakankamai griežti dalyviams atvykti, dalyvauti, neatvykus - atvesdinama. Didele dalimi galima tuo pasinaudoti ir užtikrinti, kad procesas vyktų. Nuotoliniu būdu asmuo irgi gali neprisijungti [...]. Nuotolinis būdas gali tikti nebent tiems labai išimtiniais atvejais, kai liudytojas turi patvirtinti ar paneigti faktą, aplinkybę, jo liudijimas apsiriboja vienu sakiniu, jis neturi atpasakoti įvykio, iš ko galima matyti tam tikras detales.“*; T3: *„Jeigu asmuo yra užsienyje, jo atvykimas į Lietuvą būtų apsunkintas, asmuo patirtų papildomas proceso išlaidas, kurias galimai reikėtų atlyginti. Šiuo aspektu vertinant, asmens dalyvavimas nuotoliniu būdu pagreitina, palengvina procesą. Vertinant iš pasiruošimo pusės apklausai - šiek tiek apsunkina. Reikia išsiaiškinti asmens elektroninio pašto adresą, jeigu toks nebuvo žinomas, informacinių technologijų specialistams siųsti prisijungimo nuorodas asmeniui, užsitikrinti, kad asmuo jas tikrai būtų gavęs, įsitikinti, kad asmuo turės asmens dokumentą, priesaikos tekstą, kad neturės ryšio sutrikimų ir panašiai. Teko susidurti, kad asmenys negali, nesugeba dėl tam tikrų aplinkybių dalyvauti posėdyje nuotoliniu būdu ir tada tenka jį kviesti į kitą posėdį. Yra rizikos, kad procesas gali prailgėti, jeigu asmuo dalyvaus nuotoliniu būdu.“* Vienas iš tyrime dalyvavusių teisėjų dalijosi teismų užimtumo problema teigdamas, jog nuotoliniai teismo posėdžiai šios problemos spręsti nepadedą. Antai, T1: *„[...] yra teismo užimtumas toks, kad dažnu atveju anksčiau kaip už mėnesio bylos nagrinėjimo paskirti yra neįmanoma dėl kitų posėdžių srauto. Ar tas posėdis bus nuotoliniu būdu organizuojamas, ar ne nuotoliniu, jam vis tiek reikės pusę valandos/ valandą skirti laiko.“*

K6 dėl informacinių ir elektroninių ryšių technologijų naudojimo baudžiamajame procese reglamentavimo išsamumo ir pakankamumo.

Siekiant atskleisti respondentų požiūrį į šių technologijų reglamentavimą baudžiamajame procese, užduotas patikslinantis klausimas apie šių technologijų reglamentavimo išsamumą. Šiuo klausimu respondentų įžvalgos taip pat išsiskyrė. Tyrimo metu dalijamasi nuomone, kaip šios technologijos galėtų būti panaudojamos plačiau, antai: A3: „*Kaip įvairių mokymų metu yra rodomos skaidrės su vaizdine medžiaga, analogiška situacija galima ir nagrinėjant bylą. Pavyzdžiui, tiriant rašytinį įrodymą, rodyti dokumentus. [...] Su visais procese dalyvaujančiais asmenimis „pasisharinti“ (angl. Share screen, bendrinti ekraną, aut. pastaba). Čia ne teisinio reguliavimo problema, o panaudojimo.*“ Visgi, didžioji dauguma tyrimo respondentų platesnį šių technologijų reglamentavimą bei naudojimą vertina kaip galintį neigiamai paveikti procesinių veiksmų ar teismo posėdžių kokybę. Pavyzdžiui, T1: „*Kad ir koks senoviškas yra klasikinis baudžiamasis procesas, [...] bet jis užtikrina visus reikalingus bylai išnagrinėti aspektus: tiek kaltinamojo teises, tiek proceso dalyvių, jų gynėjų įsijautimą į procesą, [...] tiek ir teismui daugiausiai objektyvios informacijos pavyksta surinkti ne nuotoliu. [...] Žmogui yra naudingiausia, kad institucijos būtų netoli jo, kad kontaktas būtų, kiek įmanoma, tiesioginis, tada pats žmogus ir įsijaučia geriau, ir jaučiasi geriau tokiam procese. Jeigu yra einama link teismų stambinimo [...], tikriausiai siekiama, kad mes kuo daugiau bylų nagrinėtume nuotoliniu būdu [...]. Tokiu atveju, abejoju dėl teisingumo užtikrinimo. [...] Bausmės skyrimas internetu yra šiek tiek per daug naujoviškas dalykas.*“; P2: „*[...] Jeigu nuotoliniu būdu būtų sprendžiami klausimai, kurie yra kartais labai jautrūs, skaudūs ir su didelėmis neigiamomis pasekmėmis, pavyzdžiui, bausmės iki gyvos galvos, baudos, ir jeigu būtų prarasta galimybė betarpiškai spręsti tokius klausimus, būtų ne žmonių naudai.*“ Galiausiai, viešojoje erdvėje gausiai diskutuojant apie dirbtinio intelekto panaudojimą teisininkų veikloje²⁹⁸, respondentai įžvelgia, jog Lietuvos teismai artimoje ateityje tokių galimybių neturės - šiuo metu vis dar reikalingas aprūpinimas technine įranga. Antai, T2: „*Technologijos tobulėja, bet teisė ir pats bylos nagrinėjimo procesas nėra stipriai pasiduodantis [...] technologijų įveikai. Mes nesame „freelanceriai“ (angl. Freelancer - laisvai samdomas darbuotojas, aut. pastaba) [...], teismo posėdžio metu privalomos regalijos, tokios kaip valstybės herbas, teisėjo dėvima mantija neturėtų būti kilnojami. [...] Nebent, staiga teismai gautų tokį finansavimą, kad visuose teismuose būtų pastatomi ekranai, garso perdavimo sistemos, užtikrinamas nenutrūkstamas internetinis ryšys. Dabar yra labai maža technologinė įveika, kurią mes galime panaudoti.*“

²⁹⁸ „Technologijų panaudojimas ir psichologiniai įgūdžiai teisininko veikloje“, „Gyvenimas su asmeniniais DI pagalbininkais: rizikos, iššūkiai ir galimybės“, *supra note*, 8.

3.2. Interviu rezultatų apibendrinimas

Iš atlikto tyrimo duomenų matoma, kad respondentai išvelgia teisinio reglamentavimo ir/ar jo įgyvendinimo problematiką visose informacinių ir elektroninių ryšių technologijų panaudojimo baudžiamajame procese formose. Daugiausia problemų kyla teismo posėdžius organizuojant bei juose dalyvaujant nuotoliniu būdu. Mažiau identifikuota problemų dėl atskirų proceso / ikiteisminio tyrimo veiksmų atlikimo nuotoliniu būdu.

Apibendrinant tyrimo rezultatus, išskirtinos svarbiausios informacinių ir elektroninių ryšių technologijų teisinio reglamentavimo ir/ar jo įgyvendinimo baudžiamajame procese problemos, su kuriomis susiduriama atliekant atskirus procesinius / ikiteisminio tyrimo veiksmus:

- 1) galimas poveikio liudytojui ar nukentėjusiajam darymas, apklausiant jį nuotoliniu būdu, kuomet nėra galimybės tinkamai pamatyti ir įvertinti asmenį supančią aplinką;
- 2) nustatyti skirtumai tarp proceso dalyvių elgesio, kai proceso veiksmai atliekami tiesioginiu (kontaktiniu) ir netiesioginiu (nuotoliniu) būdu. Atliekant veiksmus nuotoliniu būdu, proceso dalyviai: mažiau įsitraukia į procesinio veiksmo atlikimą, dažniau nesilaiko procesinės tvarkos reikalavimų, kartais elgiasi nepagarbiai (taip pat ir nuotolinio teismo posėdžio metu);
- 3) ribotos galimybės atlikti atskirus proceso veiksmus, naudojant informacinių ir elektroninių ryšių technologijas, dėl galimybės pažeisti proceso dalyvių teises arba dėl to, kad tam tikrų veiksmų visa apimtimi atlikti nuotoliniu būdu yra neįmanoma (pavyzdžiui, parodymų patikrinimo vietoje, eksperimento);
- 4) baudžiamojo proceso trukmės ilgėjimas, atliekant iš naujo kontaktiniu (tiesioginiu) būdu proceso veiksmus tais atvejais, kai nuotolinio procesinio veiksmo atlikimas nutrūko arba negalėjo būti atliekamas (pavyzdžiui, dėl techninių kliūčių, galimo poveikio liudytojui, nukentėjusiajam) (taip pat ir nuotolinio teismo posėdžio metu).

Išskirtinos svarbiausios informacinių ir elektroninių ryšių technologijų teisinio reglamentavimo ir/ar jo įgyvendinimo problemos nuotolinių teismo posėdžių metu:

- 1) teismų užimtumo, ilgos baudžiamųjų bylų nagrinėjimo trukmės problemos. Ši problema aktuali tiek tiesioginiu, tiek ir nagrinėjamu nuotoliniu būdu atliekamiems veiksams, taip pat teismo posėdžiams, kadangi nuotolinis būdas nepadedą sumažinti bylos nagrinėjimo trukmės;
- 2) su technologinėmis priemonėmis, jų panaudojimu susijusios problemos, įtakančios teismo posėdžio kokybę bei viso proceso trukmę: nepakankamas teismų aprūpinimas technine įranga (garso, vaizdo įranga); tinkamu internetu ryšiu; informacinių technologijų specialistų trūkumas; proceso dalyvių nepakankamas pasirengimas, neturėjimas pakankamų galimybių bei kompetencijų naudotis informacinėmis ir elektroninių ryšių technologijomis;
- 3) BPK 8² straipsnio 2 dalies neprivalomas pobūdis (proceso dalyvių galimybė sutikti ar ne), sudarantis galimybę vilkinti, ilginti teismo proceso trukmę;

- 4) platformų, kuriose vyksta nuotoliniai teismo posėdžiai (taip pat ir atliekami procesiniai veiksmai), kibernetinių atakų bei asmenų duomenų nutekėjimo rizika;
- 5) sudėtingesnis teisės į gynybą, teisės pasikonsultuoti su gynėju užtikrinimas, kylanti būtinybė naudoti papildomus įrankius (pavyzdžiui, susirašinėjimo programėles);
- 6) problematika dėl liudytojo priesaikos pasirašymo bei jos siuntimo po teismo posėdžio;
- 7) teismo posėdžių vedimo bei dalyvavimo / laikymosi juose tvarkos problematika, susijusi su jau identifikuotomis technologinėmis bei proceso dalyvių elgesiu susijusiomis problemomis;
- 8) iššūkiai dėl neviešų teismo posėdžių užtikrinimo.

Išskirtinos svarbiausios informacinių ir elektroninių ryšių technologijų teisinio reglamentavimo ir/ar jo įgyvendinimo problemos, tvarkant baudžiamųjų bylų duomenis informacinėse sistemose:

- 1) tarpinstitucinio susižinojimo, bendradarbiavimo problematika: skirtingos įstaigos baudžiamųjų bylų duomenis tvarko skirtingose informacinėse sistemose;
- 2) advokatų informavimo apie e. sistemose esančias galimybes trūkumas (pavyzdžiui, apie procesinių dokumentų teikimą);
- 3) ribotas visos baudžiamosios bylos medžiagos perkėlimas į elektroninę erdvę.

Išskirtinos svarbiausios informacinių ir elektroninių ryšių technologijų teisinio reglamentavimo ir/ar jo įgyvendinimo baudžiamajame procese problemos procesinius dokumentus teikiant elektroniniu būdu:

- 1) proceso trukmės ilgėjimas atnaujinant terminus, kilus techninėms kliūtims. Proceso dalyviui, gavus procesinį dokumentą nėra patvirtinamas gavimo momentas, dokumentas laikomas įteiktu sekančią darbo dieną po procesinio dokumento išsiuntimo dienos²⁹⁹;
- 2) procesinio dokumento išsiuntimo bei jo gavimo metaduomenų (pavyzdžiui, datos, laiko) nepateikimas e. sistemose.

Taigi, iš tyrimo metu gautų duomenų analizės matoma, jog viena iš svarbiausių nuotolinių procesinių veiksmų atlikimo, o taip pat ir nuotolinių teismo posėdžių įgyvendinimo problema yra negalėjimas nuotoliu perteikti aplinkos, asmens neverbalinės kalbos. Apibendrinant, baudžiamajame procese, kuriame yra atliekami nuotoliniai proceso veiksmai, teismo posėdis organizuojamas nuotoliniu būdu, bylos duomenys yra tvarkomi bei procesiniai dokumentai įteikiami informacinių ir elektroninių ryšių technologijomis, proceso dalyvių teisės gali būti nesuvaržomos bei tinkamai užtikrinamos, esant nuosekliam bei nekontroversiškam reguliavimui bei jo įgyvendinimui. Apibendrinant tyrimo metu gautus rezultatus daroma išvada, kad informacinių ir elektroninių ryšių technologijų naudojimas BPK 8² straipsnyje

²⁹⁹„Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas“, *supra note*, 20: 8¹ straipsnio 10 dalis

reglamentuojamomis formomis neretai nepagreitina ikiteisminio tyrimo bei bylos nagrinėjimo teisme dėl išskirtų problemų. Dėl BPK 8¹ straipsniu reglamentuojamo baudžiamųjų bylų duomenų tvarkymo bei procesinių dokumentų teikimo informacinių ir elektroninių ryšių technologijomis tarpinstitucinis susižinojimas, taip pat procesinių dokumentų įteikimas proceso dalyviams yra iš esmės greitesnis, efektyvesnis, ekonomiškesnis, tačiau tyrimo metu identifikuotos problemos, su kuriomis susiduria skirtingų teisinių institucijų atstovai, reikalauja informacinių sistemų tobulinimo.

IŠVADOS

Informacinių ir elektroninių ryšių technologijų teorinė bei taikymo baudžiamosiose bylose praktikoje tyrimas patvirtino darbo temos aktualumą. Pirmasis ginamasis teiginys pasitvirtino iš dalies. Konkreti informacinių ir elektroninių ryšių technologijų samprata, apimanti baudžiamajame procese naudojamą programinę bei techninę įrangą, nėra įtvirtinta baudžiamąjį procesą reguliuojančiuose teisės aktuose, tačiau teorinė ir praktinė analizė parodė, kad šių technologijų reglamentavimas baudžiamajame procese yra pakankamas ir plačiai taikomas praktikoje. Antrasis ginamasis teiginys pasitvirtino visa apimtimi.

Atlikto tyrimo metu gauti duomenys nulėmė šias išvadas:

1. Išanalizavus teisės doktriną, teisės aktus bei atlikto tyrimo rezultatus nustatyta, kad procesiniai veiksmai bei teismo posėdžiai nuotoliniu būdu baudžiamajame procese dažniausiai atliekami naudojant vaizdo konferencijų įrangą, o baudžiamųjų bylų duomenys tvarkomi bei procesiniai dokumentai įteikiami teisės saugos, prokuratūros ir teismų institucijų naudojamose informacinėse sistemose bei elektroniniu pristatymo būdu.

2. Informacinių ir elektroninių ryšių technologijų naudojimas baudžiamajame procese - tai nuotolinis būdas procesiniams veiksams bei teismo posėdžiams organizuoti bei atlikti, kurį ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ir teismas gali pasirinkti taikyti, esant išimtiniais atvejams, atsižvelgdami į proceso greitumo, protingumo bei kitus principus, proceso dalyvių teisių užtikrinimą, esamas technines galimybes.

3. Nuotoliniu būdu atliekant procesinius veiksmus ar vedant teismo posėdį galimos techninio pobūdžio problemos, reikalingas papildomas pasiruošimas, tačiau proceso dalyvių teisės yra užtikrinamos, jei teisinis reguliavimas yra tinkamai taikomas ir yra pakankamos techninės galimybės.

4. Atlikto kokybinio tyrimo analizė parodė, kad procesinius veiksmus atliekant nuotoliniu būdu dėl galimo įtariamojo, kaltinamojo poveikio liudytojui, nukentėjusiajam, taip pat dėl liudytojo teisių ir pareigų išaiškinimo protokolo siuntimo po apklausos atlikimo gaunami duomenys gali būti mažiau detalūs, objektyvūs, taigi, vertinami kaip nepatikimi įrodymai.

5. Išanalizavus atlikto tyrimo duomenis nustatyta, kad esminė nuotolinio teismo posėdžio problematika yra susijusi su bylų nagrinėjimo kokybės bei trukmės problematika, galimu proceso vilkinimu proceso dalyviams išreiškiant sutikimą / nesutikimą dėl bylos nagrinėjimo nuotoliniu būdu, technologinių priemonių naudojimo, taip pat procesinės tvarkos reikalavimų nesilaikymu.

6. Praktikoje baudžiamųjų bylų duomenų tvarkymo problematika dažnu atveju yra susijusi su institucijų tarpusavio bendradarbiavimu, naudojant skirtingas informacines sistemas, taip pat riboto baudžiamosios bylos medžiagos skaitmenizavimu. Procesinių dokumentų įteikimas

elektronine forma gali padėti mažinti laiko bei finansines sąnaudas, tačiau būtina užtikrinti dokumento gavimo patvirtinimą, siekiant išvengti procesinių terminų pažeidimų.

PASIŪLYMAI

Atsižvelgiant į atlikto tyrimo metu gautus rezultatus bei išvadas, teikiami tokie pasiūlymai:

1. Liudytojo apklausą atliekant informacinių ir elektroninių ryšių technologijomis, siekiant gaunamų duomenų patikimumo, apklausa turėtų būti pradedama tik liudytojui pasirašius ir pateikus teisių ir pareigų išaiškinimo protokolą apklausą vykdančiam pareigūnui. Siūloma papildyti Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymu patvirtintų Rekomendacijų dėl apklausos garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis ikiteisminiame tyrime atlikimo ir įforminimo 27 punktą ir išdėstyti taip:

„27. Jeigu apklausa atliekama pirmą kartą, proceso veiksmą atliekantis pareigūnas užpildo asmens duomenų pažymą, išaiškina liudytojui (nukentėjusiajam) jo teises ir pareigas, įspėja dėl atsakomybės už melagingų parodymų davimą. Prašomosios institucijos paskirtas atsakingas asmuo arba apklausos iniciatoriaus atstovas pateikia liudytojui (nukentėjusiajam) patvirtintos formos protokolą, kurį šis pasirašo ir pateikia apklausą atliekančiai institucijai iki apklausos atlikimo pradžios.“

2. Dėl baudžiamojo proceso vilkinimo bylos nagrinėjimo teisme metu proceso dalyviams sutinkant / nesutinkant teismo posėdį organizuoti naudojant informacinių ir elektroninių ryšių technologijas siūloma suvienodinti Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 82 straipsnio 1 ir 2 dalių nuostatas šiuo aspektu. Siūloma pakeisti Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 8² straipsnio 2 dalį ir išdėstyti taip:

„2. Išimtiniais atvejais, kai neįmanoma užtikrinti bylų nagrinėjimo šiame Kodekse nustatyta įprasta tvarka, bylų nagrinėjimas ir proceso dalyvių, liudytojų, ekspertų, specialistų, vertėjų ir kitų dalyvaujančių byloje asmenų dalyvavimas teismo posėdžiuose, jei yra tam tinkamos techninės galimybės, gali būti užtikrinami naudojant informacines ir elektroninių ryšių technologijas (per vaizdo konferencijas), kai pagrįstai manoma, kad tokiu būdu byla bus išnagrinėta greičiau, tai netrukdyt išsamiai ir objektyviai iširti visas bylos aplinkybes ir bus užtikrintos proceso dalyvių teisės. Šį klausimą teismas paprastai išsprendžia nutartimi iki bylos nagrinėjimo teismo posėdyje. Ši nutartis yra neskundžiama. Proceso dalyvio nesutikimas dėl teismo posėdžio organizavimo naudojant informacines ir elektroninių ryšių technologijas (per vaizdo konferencijas) nesustabdo teismo posėdžio organizavimo naudojant šias technologijas, išskyrus atvejus, kai teismas tokį nesutikimą pripažįsta pagrįstu.“

3. Dėl procesinių dokumentų teikimo ikiteisminio tyrimo institucijoms bei teismui ir įteikimo proceso dalyviams:

1) Siekiant išvengti dėl techninių trukdžių galinčio kilti nepagrįsto procesinių terminų skaičiavimo, siūloma papildyti Baudžiamosios bylos duomenų tvarkymo elektronine forma ikiteisminio tyrimo metu tvarkos aprašo 67 punktą įtvirtinant IBPS procesinio dokumento pateikimo datą ir laiką;

2) Baudžiamosios bylos duomenų tvarkymo elektronine forma ikiteisminio tyrimo metu tvarkos aprašo 83 punktu reglamentuotas teismo patvirtinimas gavus dokumentą elektroninių ryšių priemonėmis (pavyzdžiui, elektroniniu paštu). Siūloma pakeisti 77 punktą įtvirtinant privalomą jame išvardytų asmenų dokumento gavimo patvirtinimą išdėstant taip:

„77. Procesinius dokumentus advokatams, advokatų padėjėjams, antstoliams, antstolių padėjėjams, notarams, ekspertams, valstybės ir savivaldybių įmonėms, įstaigoms ir organizacijoms, finansų įstaigoms, draudimo įmonėms ikiteisminio tyrimo įstaiga, prokuratūra ar teismas ikiteisminio tyrimo metu, taip pat nagrinėjant skundus dėl ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro proceso veiksmų ir nutarimų, gali įteikti ne per IBPS EPP, o kitomis elektroninių ryšių priemonėmis (pvz., oficialiose svetainėse viešai paskelbtu ar nurodytu elektroninio pašto adresu arba per nacionalinę elektroninių siuntų pristatymo, naudojant pašto tinklą, informacinę sistemą (e. pristatymas)). Procesinius dokumentus įteikiant elektroninėmis ryšių priemonėmis gavėjo patvirtinimas yra privalomas, nes dokumentai laikomi įteiktais tik gavėjui patvirtinus tokiu būdu teikiamų dokumentų gavimą. Dokumentai elektroniniu paštu arba per e.pristatymo informacinę sistemą gali būti siunčiami IBPS priemonėmis.“

ANOTACIJA

Magistro baigiamuoju darbu siekiama išanalizuoti ar esamas informacinių ir elektroninių technologijų baudžiamajame procese reglamentavimas bei jo įgyvendinimas yra pakankamas bei užtikrinantis proceso dalyvių teises. Šiam tikslui pasiekti pirmoje darbo dalyje atskleidžiama informacinių ir elektroninių ryšių technologijų samprata, jų sistema baudžiamajame procese teoriniu aspektu. Antroje darbo dalyje nagrinėjamos šių technologijų panaudojimo formos baudžiamajame procese bei kiekvienos iš jų teisinis reglamentavimas. Trečioje darbo dalyje atliekamas empirinis tyrimas analizuojant ekspertų interviu. Tyrimo metu nustatyta, kad informacinių ir elektroninių ryšių technologijų naudojimas baudžiamajame procese kelia tam tikrų iššūkių ir ne visuomet veiksmingai užtikrina proceso dalyvių teises. Paskutinėje darbo dalyje pateikiamos teorinės analizės bei kokybinio tyrimo išvados ir pasiūlymai.

Reikšminiai žodžiai: informacinės ir elektroninių ryšių technologijos baudžiamajame procese, nuotoliniai procesiniai veiksmai, nuotolinis teismo posėdis.

ANNOTATION

The master's thesis aims to analyze whether the regulation of information and electronic communication technologies in criminal proceedings and its implementation is sufficient and ensures the rights of the participants in the proceedings. The first part of the Thesis reveals the concept of information and electronic communication technologies, their system in the criminal proceedings. The second part of the Thesis are considered the forms of use of these technologies in the criminal proceedings and the legal regulation of each of them. In the third part of the thesis was conducted an empirical study- interview with lawyers. It was established that the use of information and electronic communication technologies in the criminal proceedings causes challenges and does not always effectively ensure the rights of the participants in the process. The last part of the Thesis presents the conclusions and suggestions of theoretical analysis and research.

Key words: information and electronic communication technologies in criminal proceedings, remote procedural actions, remote court hearings.

SANTRAUKA

Gineikaitė A., *Informacinių ir elektroninių ryšių technologijų naudojimas baudžiamajame procese*. Magistro baigiamasis darbas. Vadovė prof. dr. Jolanta Zajančauskienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės mokykla, 2024. – 85 p.

Magistro baigiamojo darbo temos aktualumas pasižymi tuo, jog nuotoliniai proceso veiksmai ar teismo posėdis yra organizuojami neretai, tačiau reglamentavimas yra naujas, nėra susiformavusios teismų praktikos. Darbe buvo iškeltos tyrimo problemos - ar tinkamai užtikrinamos baudžiamąjo proceso dalyvių teisės, atliekant nuotolinius baudžiamąjo proceso veiksmus, esant nuotoliniam teismo posėdžiui? Ar informacinių ir elektroninių ryšių technologijų panaudojimo baudžiamajame procese esamas teisinis reguliavimas yra pakankamas ir aiškus? Darbo tikslas - išanalizuoti informacinių ir elektroninių ryšių technologijų teisinį reguliavimą Lietuvos baudžiamajame procese ir nustatyti jo taikymo problematiką, užtikrinant proceso dalyvių teises. Šiam tikslui pasiekti suformuluoti uždaviniai: išanalizuoti informacinių ir elektroninių ryšių technologijų sampratą bei jų sistemą baudžiamajame procese; išnagrinėti informacinių ir elektroninių ryšių technologijų panaudojimo baudžiamajame procese formas, jų teisinį reguliavimą ir jo taikymą, užtikrinant proceso dalyvių teises; remiantis atlikto empirinio tyrimo rezultatais, nustatyti ir įvertinti informacinių ir elektroninių ryšių technologijų praktinio panaudojimo problematiką Lietuvos baudžiamajame procese.

Pirmoje darbo dalyje teoriniu aspektu atskleidžiama informacinių ir elektroninių ryšių samprata, jų sistema baudžiamajame procese.

Antroje darbo dalyje analizuojamos informacinių ir elektroninių ryšių technologijų panaudojimo formos baudžiamajame procese, jų reglamentavimas bei problematika, susijusi su proceso dalyvių teisių užtikrinimu. Darbe analizuojama baudžiamąjo proceso greitumo ir proceso dalyvių teisių užtikrinimo koreliacija nuotolinius proceso veiksmus, teismo posėdžius vykdant nuotoliniu būdu, taip pat tvarkant baudžiamųjų bylų duomenis bei teikiant procesinius dokumentus elektronine forma.

Trečiojoje darbo dalyje analizuojami atlikto empirinio tyrimo metu gauti rezultatai. Tyrimo metu siekta išsiaiškinti, kokia praktinė informacinių ir elektroninių technologijų baudžiamajame procese panaudojimo problematika. Nagrinėjama, ar šių technologijų reglamentavimas užtikrina proceso dalyvių teises, proceso greitumo principą. Trečiojoje darbo dalyje taip pat pateikiamas tyrimo apibendrinimas, kuriuo siekta išskirti konkrečias identifikuotas problemas.

Paskutinėje darbo dalyje pateikiamos teorinės analizės bei tyrimo išvados ir pasiūlymai.

SUMMARY Gineikaitė A., *The use of information and electronic communication technologies in criminal proceedings*. Master's Thesis. Supervisor prof. dr. Jolanta Zajańskauskienė. – Vilnius: Mykolas Romeris University, School of Law, 2024. – 85 p.

The relevance of the topic of this Master's Thesis is characterized by the fact that remote proceedings or court hearings are often organized, but the legal regulation is new, there is no established court practice. Research issues were raised in the work - are the rights of the participants in the criminal process properly ensured when performing remote actions of the criminal process, in the presence of a remote court session? Is the currently valid legal regulation of the use of information and electronic communication technologies in criminal proceedings sufficient and definite? The purpose of research is to analyze the legal regulation of information and electronic communication technologies in the Lithuanian criminal procedure and to determine the problems of its application, ensuring the rights of the process participants. The Thesis tasks: to analyze the concepts of information and electronic communication technologies and their system in the criminal process, to investigate the forms of the use of information and electronic communication technologies in the criminal process, their legal regulation and its application, ensuring the rights of the process participants; based on the results of the conducted empirical research, identify and evaluate the problems of practical use of information and electronic communication technologies in Lithuanian criminal procedure.

In the first part of the Thesis, the concept of informational and electronic communications, their system in the criminal process is revealed in a theoretical aspect.

In the second part of the Thesis is analyzed each of the forms of use of information and electronic communication technologies in the criminal process, their regulation and issues related to ensuring the rights of process participants. The work analyzes the correlation between principle of the speed of criminal proceeding and ensuring the rights of the participants in the process, remote process actions, conducting court hearings remotely, also processing criminal case data and submitting procedural documents in electronic form.

The third part of the work analyzes the results obtained during the conducted empirical research. The purpose of the research was to find out what practical problems are involved in the use of information and electronic technologies in the criminal process. The third part of the work also presents the conclusions of the research.

The last part of the Thesis presents conclusions summarizing the data obtained during the theoretical analysis and practical research.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Teisės norminiai aktai

1. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Baudžiamojo proceso kodeksas“. LRS. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.163482/asr>
2. „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“. LRS. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19841>
3. „Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija“. EUR-Lex. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex%3A12016P%2FTXT>
4. „Lietuvos Respublikos Konstitucija“. LRS. <https://www.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija20220522.htm>
5. „Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymas“. LRS. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.232036/asr>
6. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 95, 96, 179, 183, 191 ir 220 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 8¹ straipsniu įstatymo projekto aiškinamasis raštas“. LRS. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/7b79cef0e82211e4a3f4c9665905a1b3>
7. „Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo 8² straipsniu įstatymo projekto“. LRS. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/945db060854f11eaa51db668f0092944?jfwid=-ppcgx803d>
8. „Informacinių ir elektroninių ryšių technologijų (per vaizdo konferencijas) naudojimo atliekant ikiteisminį tyrimą tvarkos aprašas“. LRS. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/749df9e2c20411eb91e294a1358e77e9?jfwid=-vak472x3f>
9. „Rekomendacijos dėl apklausos garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemonėmis ikiteisminiame tyrime atlikimo ir įforminimo“. TAR. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/b070ae1015b411e6a23dfca0984f2ff9/asr>
10. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 8¹, 210, 263, 269 ir 277 straipsnių pakeitimo ir Kodekso papildymo 8² straipsniu įstatymas“. LRS. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/6c092531a37211ebb458f88c56e2040c>
11. „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinio proceso kodeksas“. LRS. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.162435/asr>

12. „Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas“. LRS. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.72290/asr>
13. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo 8¹ straipsniu ir 95, 96, 179, 183, 191, 220 straipsnių pakeitimo įstatymas“. LRS. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/6fa41fe092ae11e59c9a8f8c9980906b>
14. „Rekomendacijos dėl nuotolinių teismo posėdžių“. Patvirtinta Teisėjų tarybos 2021 m. rugpjūčio 27 d. protokoliniu nutarimu. <https://klat.teismas.lt/atnaujinta-teiseju-taryba-pateike-rekomendacijas-teismams-ir-teismo-proceso-dalyviams-del-nuotoliniu-teismo-posedziu/691>
15. „Rekomendacijos dėl Covid-19 ligos (koronaviruso infekcijos) valdymo priemonių organizuojant teismų darbą“, LRV. https://sam.lrv.lt/uploads/sam/documents/files/Rekomendacijos_teismams.pdf
16. „Lietuvos Respublikos teismų įstatymas“. LRS. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.5825/asr>
17. „Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas“. LRS. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.174848>
18. „Visuotinė žmogaus teisių deklaracija“. LRS. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.278385>
19. „Dėl Baudžiamosios bylos duomenų tvarkymo elektronine forma ikiteisminio tyrimo metu tvarkos aprašo patvirtinimo“. LRS. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/829585f3c68711e5a141fec4d43d786/asr>
20. „Dėl Integruotos baudžiamojo proceso informacinės sistemos įsteigimo ir jos nuostatų patvirtinimo“. TAR. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.36CF0FD8075B/asr>
21. „Dėl Lietuvos teismų informacinės sistemos nuostatų ir Lietuvos teismų informacinės sistemos duomenų saugos nuostatų patvirtinimo“. LRS. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.415655/asr>
22. „Dėl Su teismo proceso bylomis susijusių elektroninių duomenų teismuose tvarkymo, įtraukimo į apskaitą ir saugojimo naudojant informacines ir elektroninių ryšių technologijas tvarkos aprašo patvirtinimo“. LRS. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.452317/asr>
23. „Dėl procesinių dokumentų pateikimo teismui ir jų įteikimo asmenims elektroninių ryšių priemonėmis tvarkos aprašo patvirtinimo“. LRS. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.439779/asr>
24. „Dėl bylų ir su teismo procesu susijusios informacijos tvarkymo vien elektronine forma“, LRS. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.460204/asr>

2. Specialioji literatūra

25. Floridi, Luciano. *Ketvirtoji revoliucija*. Vilnius: Eugrimas, 2018.
https://www.lma.lt/uploads/files/KNYGOS/Ketvirtoji_revoliucija_.pdf
26. Kiškis, Mindaugas ir kt. *Teisės informatika ir informatikos teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006). <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/1267209f-50ad-4c66-a213-239feed9f139/content>
27. Ažubalytė, Rima. „Pandemijos poveikis teisei į teisminę gynybą Lietuvoje“. Iš *Teisė ir COVID-19 pandemija*, Lyra Jakulevičienė, Regina Valutytė, Dovilė Sagatienė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2022.
https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/18283/Covid%20book_web_2022-372-406.pdf?sequence=1
28. Gušauskienė, Marina. „COVID-19 pandemijos poveikis ikiteisminio tyrimo atlikimo teisiniam reglamentavimui ir praktinio atlikimo iššūkiai. Iš *Teisė ir COVID-19 pandemija*, Lyra Jakulevičienė, Regina Valutytė, Dovilė Sagatienė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2022.
<https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/e36dddad-8f59-41ba-9d5f-b7baff68021d/content>
29. Zajančkauskienė, Jolanta ir Raimundas Jurka. *Teisė į teisingą bylos nagrinėjimą: nuotoliniai procesai*. Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, 2021.
<https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/17928/Konstitucine-ir-teisine-sistema-571-597.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
30. Štitalis, Darius. „Privataus gyvenimo elektroniniuose ryšiuose ribojimas nusikaltimų tyrimo tikslais“. *Jurisprudencija* 9, 87 (2006): 71.
31. Maslauskaitė, Giedrė ir Sofia Khatsernova. *Teismo ekspertizės ir objektų tyrimo reglamentavimo baudžiamajame procese Lietuvoje pakankamumas, atsižvelgiant į Europos Sąjungos standartus*. Vilnius, 2017. https://teise.org/wp-content/uploads/2023/01/Maslauskaite_Khatsernova.pdf
32. Povylis, Kristijonas. „Techninių priemonių pagalba vykstantis baudžiamasis procesas (nuotolinis tyrimas ir nagrinėjimas)- galimybės ir ribojimai“. Magistro baigiamasis darbas, Vilniaus universitetas, 2022. <https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:175678829/datastreams/MAIN/content>
33. Arlauskaitė-Rinkevičienė, Ugnė. „Įrodymų sampratos reglamentavimo baudžiamojo proceso kodekse trūkumai“. *Jurisprudencija* 4, 94 (2007): 75-77.
34. Ancelis, Petras ir kt. *Tyrimo veiksmai baudžiamajame procese*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.

35. Austina Gineikaitė, „Parodymų patikrinimo veiksmai“. Bakalauro baigiamasis darbas, Mykolo Romerio universitetas, 2021, 19.
36. Mykolo Romerio universiteto tyrėjai. *Teismo proceso vedimo studija* (2022). <https://grants.teismas.lt/wp-content/uploads/2022/11/Teismo-proceso-vedimo-studija.pdf>
37. Malakauskas, Arnas ir Raminta Matulytė. „Nuotolinio teismų darbo Lietuvoje galimybės ir perspektyvos“. *Teisės mokslo pavasaris 2021*, (2021), 123.
38. „Vaizdo konferencijų, telekonferencijų ar kitų informacinių ryšių technologijų naudojimas ikiteisminiame tyrime ir nagrinėjant bylas teisme“. Lietuvos Respublikos seimo kanceliarijos informacijos ir komunikacijos departamento tyrimų skyriaus analitinė apžvalga 20/30. Žiūrėta 2024 m. sausio 14 d., https://www.lrs.lt/sip/getFile3?p_fid=23058
39. Bučiūnas, Gediminas Edita Gruodytė ir Marijus Šalčius. *Ikiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminalistiniai ir praktiniai aspektai*. Vilnius: Registrų centras, 2017.
40. Hillman, Zachary M. „Pleading guilty and video teleconference: is a defendant constitutionally "present" when pleading guilty by video teleconference?“. *The Journal of High Technology Law*, 7: 1 (2007). <https://law-journals-books.vlex.com/vid/teleconference-constitutionally-56231387>
41. Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra (FRA) ir Europos Taryba. *Europos teisės į teisingumą vadovas* (2016). https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Handbook_access_justice_LIT
42. Madison C. DeRegis, „„Can You Hear Me Now?": The Implications of Virtual Proceedings on Criminal Defendants' Constitutional Rights“. *University of Maryland*, 2022 m. <https://digitalcommons.law.umaryland.edu/endnotes/79/>
43. Žibaitė - Neliubšienė, Rasa. „Asmenų parodymų patikimumo probleminiai klausimai“. *Jurisprudencija* 23, 2, (2016).
44. Jurka, Raimundas ir Vytautas Sirvydis. „Baudžiamasis procesas in absentia: probleminiai aspektai, kylantys iš naujausios teismų praktikos“. Iš *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika*. Lietuvos teismo ekspertizės centras, Lietuvos kriminalistų draugija. Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, 2022. <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/919e9a52-e3d1-4160-b559-6709747c52fb/content>
45. Povylis, Kristijonas. „Techninių priemonių pagalba vykstantis baudžiamasis procesas (nuotolinis tyrimas ir nagrinėjimas) – galimybės ir ribojimai“, <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/bb29003d-26b6-43f2-a6ba-1d1ba4286922/content>.

46. Limantė, Agnė ir kt.. *Veiksmingos teisinės pagalbos link: tarptautiniai teisiniai ir praktikos standartai*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2020, 5. <https://teise.org/wp-content/uploads/2020/10/Veiksmingos-teisines-pagalbos-link.pdf>
47. Nicolson, Donald. „Covid-19 and Criminal Justice: Temporary Fixes or Long Term Reform?“. *Essex Dialogues*, (2020): 211. <https://repository.essex.ac.uk/28044/1/027.pdf>
48. Akrilavičiūtė, Agnė. „Informacinių technologijų taikymas teismų veikloje“. Magistro baigiamasis darbas, Mykolo Romerio universitetas, 2018, 10.
49. Laužikas, Rimvydas. „Diskusija. Skaitmeninis ar elektroninis?“. *Knygotyra* 51 (2008): 277.
50. Žilys, Vaidotas. „Įrodymų vertinimas baudžiamajame procese“. Magistro baigiamasis darbas, Mykolo Romerio universitetas, 2007.

3. Tarptautinių teismų praktika

1) Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika

51. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2019 m. kovo 26 d. sprendimas byloje Valyuzhenich v. Russia (Petijios Nr. 10597/13)“. Europos Žmogaus Teisių Teismas. <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/?library=ECHR&id=001-191958&filename=CASE%20OF%20VALYUZHENICH%20v.%20RUSSIA.docx&logEvent=False>
52. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. lapkričio 9 d. sprendimas byloje Vladimir Vitalyevich Golubev against Russia (Petijios Nr. 26260/02)“. Europos Žmogaus Teisių Teismas. [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-78357%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-78357%22]})
53. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2010 m. lapkričio 2 d. sprendimas byloje Sakhnovskiy v. Russia (Petijios Nr. 21272/03)“. Europos Žmogaus Teisių Teismas. [https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:\[%22Sakhnovskiy%20v.%20Russia%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-101568%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/#{%22fulltext%22:[%22Sakhnovskiy%20v.%20Russia%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-101568%22]})
54. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. spalio 5 d. sprendimas byloje Marcello Viola v. Italy (Petijios Nr. 45106/04)“. Europos Žmogaus Teisių Teismas. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-77246>
55. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2007 m. lapkričio 27 d. sprendimas byloje Affaire Zagaria v. Italie (Petijios Nr. 58295/00)“. Europos Žmogaus Teisių Teismas. [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-83492%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-83492%22]})
56. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2016 m. kovo 1 d. sprendimas byloje Gurbunov and Gorbachev v. Russia, (Petijijų Nr. 43183/06 ir 27412/07)“. Europos Žmogaus Teisių Teismas. [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-160993%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-160993%22]})

4. Nacionalinių teismų praktika

1) Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai

57. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimas“. LRKT. <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta345/content>
58. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas“. LRKT. <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta193/content>
59. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. birželio 9 d. nutarimas“, LRKT. <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta150/content>

2) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika

60. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. vasario 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-1-719/2020“. eTeismai praktika. <https://eteismai.lt/byla/45775620716410/2K-1-719/2020>
61. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. vasario 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-48/2009“. eTeismai praktika. <https://eteismai.lt/byla/139021456970239/2K-7-48/2009>
62. „Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2010 m. gruodžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-592/2010“. eTeismai praktika. <https://eteismai.lt/byla/260306578389891/2K-592/2010>
63. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. kovo 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-24-222/2020“. eTeismai praktika. <https://eteismai.lt/byla/240804101647424/2K-24-222/2020>
64. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. rugsėjo 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-350/2013“. eTeismai praktika. <https://eteismai.lt/byla/48350593116150/2K-350/2013>
65. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-233-788/2016“. eTeismai praktika. <https://eteismai.lt/byla/112080105777044/2K-233-788/2016>
66. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-537/2012“, eTeismai praktika. <https://eteismai.lt/byla/103219345638982/2K-537/2012>
67. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-266-719/2019“. eTeismai praktika. <https://eteismai.lt/byla/66981407921939/2K-266-719/2019>
68. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. sausio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-13-654/2023“. LAT praktika. <https://www.lat.lt/lt/doclib/u0de9np8k9dk6tp2t6ygtzn6bmpp1qxn>
69. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. sausio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-56-696/2018“, eTeismai praktika. <https://eteismai.lt/byla/180180244622764/2K-56-696/2018>

70. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. lapkričio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-196-303/2022“. LAT praktika.
<https://www.lat.lt/lt/doclib/mqbiscgqvsnrpf9ddynfks497urdaj>

3) Kitų teismų praktika

71. „Šiaulių apygardos teismo 2012 m. lapkričio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-472-282-2012“. eTeismai praktika. <https://eteismai.lt/byla/88024441306818/1A-472-282-2012>
72. „Vilniaus apygardos teismo 2012 m. vasario 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-76-376-2012“. eTeismai praktika. <https://eteismai.lt/byla/57646799884596/1A-76-376-2012?word=BPK%20246>
73. „Kauno apygardos teismo 2013 m. gegužės 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-807-81/2013“. eTeismai praktika. <https://eteismai.lt/byla/234529357909285/1S-807-81/2013?word=BPK%2024>
74. „Klaipėdos apygardos teismo 2010 m. kovo 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-85-361/2010“. eTeismai praktika. <https://eteismai.lt/byla/253587431258999/1S-85-361/2010?word=BPK%20246>
75. „Vilniaus apygardos teismo 2009 m. gruodžio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-1007-495-2009“, eTeismai praktika. <https://eteismai.lt/byla/112498239614530/1S-1007-495-2009>
76. „Alytaus apylinkės teismo 2020 m. sausio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. T-38-297/2020“. eTeismai praktika. <https://eteismai.lt/byla/87714699725437/T-38-297/2020?word=informacini%C5%B3%20ir%20elektronini%C5%B3>
77. „Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. sausio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-16-487/2020“. Eteismai praktika. <https://eteismai.lt/byla/112306548759722/1S-16-487/2020?word=informacini%C5%B3%20ir%20elektronini%C5%B3>

5. Kita praktinė medžiaga

78. „Lietuvos teismų veiklos rezultatai 2022“. *Teismai.lt*.
<https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2023/03/teismai2023-1.pdf>
79. „Lietuvos teismų veiklos rezultatai 2023“. *Teismai.lt*.
<https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2024/03/lietuvos-teismai-ataskaita-2023-m..pdf>
80. „Future of justice: Colombia makes history by hosting its first-ever court hearing in the metaverse“. *Euronews*, 2023 m. kovo 1 d. <https://www.euronews.com/next/2023/03/01/future-of-justice-colombia-makes-history-by-hosting-its-first-ever-court-hearing-in-the-me>

81. „Historical! This was the first judicial hearing in the Metaverse in Colombia”. Impactotic, 2023 m. vasario 15 d. <https://impactotic.co/en/historic-first-judicial-hearing-in-the-metaverse-in-Colombia/>
82. „Praktinė konferencija: technologijų panaudojimas ir psichologiniai įgūdžiai teisininko veikloje“. 2024 m. kovo 22 d., LR Teisingumo ministerija.
83. Tarptautinė konferencija „Gyvenimas su asmeniniais DI pagalbininkais: rizikos, iššūkiai ir galimybės“. 2024 m. kovo 15 d., VU Centriniai rūmai, <https://www.tf.vu.lt/events/konferencija-living-with-personal-ai-agents-risks-challengers-opportunities/>
84. Smaliukas, Andriaus. Pranešimas konferencijoje Technologijų panaudojimas ir psichologiniai įgūdžiai teisininko veikloje, Vilnius, 2024 m. kovo 22 d.
85. „Ar įmanoma užtikrinti teisę į teisingą teismą nuotoliniu būdu?“. *TeisėPro*, 2021 m. gegužės 22 d. <https://www.teise.pro/index.php/2021/05/22/ar-imanoma-uztikrinti-teise-i-teisinga-teisma-nuotoliniu-budu/>
86. „Ar nuotolinis baudžiamasis procesas teisme yra teisingas ir sąžiningas procesas? Nr.S-PD-22-57“. Mykolo Romerio universitetas. Žiūrėta 2024 m. gegužės 11 d. <https://www.mruni.eu/ar-nuotolinis-baudziamasis-procesas-teisme-yra-teisingas-ir-saziningas-procesas-nr-s-pd-22-57/>
87. Projektas Nr. 10.1.4-ESFA-V-922-01-0002 „Teismų veiklos efektyvumo didinimas“. *Teismai.lt*. Žiūrėta 2024 m. kovo 9 d., <https://www.teismai.lt/lt/nacionaline-teismu-administracija/projektai/igyvendinti-projektai/149>
88. „Lietuvos teismų vystymosi vizija 2023- 2033“. *Teismai.lt*. Žiūrėta 2024 m. kovo 12 d. <https://www.teismai.lt/lt/naujienos/teismu-sistemas-naujienos/patvirtinta-desimtmecio-lietuvos-teismu-vystymosi-vizija/10676>
89. Europos Sąjungos Taryba, „2024–2028 m. Europos e. teisingumo strategija“. Žiūrėta 2024 m. sausio 10 d. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15509-2023-INIT/lt/pdf>
90. „Informacija“. Visuotinė lietuvių enciklopedija. Žiūrėta 2023 m. lapkričio 20 d. <https://www.vle.lt/straipsnis/informacija-2/>
91. „Informacija“. Aiškinamasis ryšių su visuomene terminų žodynas. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 3 d. <https://www.ltka.eu/wp-content/uploads/2020/01/LTKA-termin%C5%B3-%C5%BEodynas.pdf>
92. „Informacinės technologijos“. Visuotinė lietuvių enciklopedija. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 3 d., <https://www.vle.lt/straipsnis/informacines-technologijos/>
93. „Apie informacines ir ryšių technologijas savivaldybėje paprastai“. *LSA*. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 3 d. https://www.lsa.lt/failai/itprojektas/IT_atmintine_SAD.pdf

94. „What is Information Technology? 2024 Guide“. *Coursera*. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 3 d. <https://www.coursera.org/articles/what-is-information-technology>
95. „What Is Information Technology (IT)?“. *Codecademy*. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 3 d. <https://www.codecademy.com/resources/blog/what-is-information-technology/>
96. „Elektroniniai ryšiai“. Visuotinė lietuvių enciklopedija. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 6 d. <https://www.vle.lt/straipsnis/elektroniniai-ryšiai/>
97. „Informacinės ir komunikacinės technologijos“. *LRTB*. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 6 d. <http://terminai.vlkk.lt/terminas/1450332>
98. „13 Examples Of Communication Technology In The 21st Century“. *HelpfulProfessor*. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 15 d. <https://helpfulprofessor.com/communication-technology-examples/>
99. „Informacinės technologijos“. *LRTB*. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 20 d. <http://terminai.vlkk.lt/terminas/1450333>
100. „Video conferencing“. *CambridgeDictionary*. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 27 d. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/video-conferencing>
101. „Teleconference“. *TechTarget*. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 27 d. <https://www.techtarget.com/searchunifiedcommunications/definition/teleconference>
102. „Seimo narių balsavimų rezultatai“. LRS. Žiūrėta 2023 m. gruodžio 29 d. https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=37067&p_k=1&p_kade_id=9&p_ses_id=121&p_fakt_pos_id=-501598&p_bals_id=-42200#balsKlausimas
103. „Viešas nuotolinis teismo posėdis“. *LVAT*, 2022 m. kovo 8 d. <https://www.lvat.lt/teismo-lankytojams/viesas-nuotolinis-teismo-posedis/995>
104. „Teismas nuotoliu: kaip ir kada rengiami nuotoliniai teismo posėdžiai?“. *TeisėPro*, 2021 m. lapkričio 16 d. <https://www.teise.pro/index.php/2021/11/16/teismas-nuotoliu-kaip-ir-kada-rengiami-nuotoliniai-teismo-posedziai/>
105. „Teismas atvertė riaušių prie Seimo bylą, kaltinamieji prašo teisėjo nušalinimo“. *VE.lt*, 2023 m. balandžio 26 d. <https://ve.lt/aktualijos/teismas-atverte-riausiu-prie-seimo-byla-kaltinamieji-praso-teisejo-nusalinimo>
106. „Nuotolinis teismo posėdis“. *Teismai.lt*. Žiūrėta 2024 m. vasario 15 d., <https://www.teismai.lt/lt/visuomenei-ir-ziniasklaidai/aktuali-informacija-teismu-lankytojams/nuotolinis-teismo-posedis/2935>
107. „Žmogaus teisės ir naujos technologijos – kaip jas suderinti?“. Lietuvos socialinių mokslų centro teisės institutas. Žiūrėta 2024 m. vasario 18 d. <https://teise.org/zmogaus-teises-ir-naujos-technologijos-kaip-jas-suderinti/>

108. Gutauskas, Aurelijus. „Proceso viešumas“. Visuotinė lietuvių enciklopedija. Žiūrėta 2024 m. vasario 19 d. <https://www.vle.lt/straipsnis/proceso-viesumas/>
109. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo prašymo forma „Prašymas dėl viešo nuotolinio teismo posėdžio stebėjimo“. <https://www.lvat.lt/teismo-lankytojams/viesas-nuotolinis-teismo-posedis/995>
110. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. *E. Dobrovolska: nuotolinis teismo posėdžių stebėjimas didins visuomenės pasitikėjimą teismais.* <https://tm.lrv.lt/lt/naujienos/e-dobrovolska-nuotolinis-teismo-posedziu-stebejimas-didins-visuomenes-pasitikejima-teismais/>
111. „2019–2023 m. Europos e. teisingumo strategija ir veiksmų planas“. Žiūrėta 2024 m. balandžio 17 d. https://publications.europa.eu/resource/cellar/6033e1b9-c920-11e9-992f-01aa75ed71a1.0014.02/DOC_1
112. „Skaitmeninimas“. Lietuvių kalbos naujajodžių duomenynas. Žiūrėta 2024 m. balandžio 17 d., <https://ekalba.lt/naujajozdziai/skaitmeninimas?i=ba006925-4e0f-49e6-909b-65c2ed20714c>
113. „Lietuvos teismų elektroninių paslaugų portalas“. Žiūrėta 2024 m. gegužės 4 d. <https://e.teismas.lt/lt/public/home/#>
114. Povilanskas, Mindaugas. „Nuotolinis teismasis posėdis: pažanga ar „procesinis chuliganizmas““. *TeisėPro*, 2021. <https://www.teise.pro/index.php/2021/01/05/m-povilanskas-nuotolinis-teismasis-posedis-pazanga-ar-procesinis-chuliganizmas/>
115. „Hacking“. *CambridgeDictionary*. Žiūrėta 2024 m. balandžio 6 d. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/hacking>
116. „Nacionalinė teismų administracija prašo advokatų daugiau naudotis Lietuvos teismų informacinės sistemos (LITEKO) paslaugomis, siunčiant ir gaunant dokumentus“. Advokatūra.lt Žiūrėta 2024 m. balandžio 12 d., <https://www.advokatura.lt/naujienos/nacionaline-teismu-administracija-praso-advokatu-daugiau-naudotis-lietuvos-teismu-informacines-sistemos-liteko-paslaugomis-siunciant-ir-gaunant-dokumentus/>

PRIEDAS. INTERVIU ATLIKIMO PROTOKOLAS

Nr.	Respondentų kategorija	Interviu atlikimo data	Interviu atlikimo būdas	Duomenų fiksavimo būdas
1.	Advokatas, gynyba ir atstovavimas įvairiose bylose	2024 03 14	<i>Microsoft Teams</i>	<i>Microsoft Teams</i> vaizdo įrašas ir užrašai
2.	Teisėjas, apylinkės teismas, specializacija- baudžiamųjų ir administracinių nusižengimų bylų nagrinėjimas	2024 03 21	<i>Microsoft Teams</i>	<i>Microsoft Teams</i> vaizdo įrašas ir užrašai
3.	Prokuroras, apygardos prokuratūra, baudžiamojo persekiojimo skyrius	2024 03 27	<i>Microsoft Teams</i>	<i>Microsoft Teams</i> vaizdo įrašas ir užrašai
4.	Vyr. prokuroras, apylinkės prokuratūra	2024 03 27	<i>Microsoft Teams</i>	<i>Microsoft Teams</i> vaizdo įrašas ir užrašai
5.	Advokatas, gynyba ir atstovavimas baudžiamosiose bylose	2024 03 28	<i>Microsoft Teams</i>	<i>Microsoft Teams</i> vaizdo įrašas ir užrašai
6.	Teisėjas, apylinkės teismas, specializacija- baudžiamųjų bylų nagrinėjimas	2024 03 29	<i>Microsoft Teams</i>	<i>Microsoft Teams</i> vaizdo įrašas ir užrašai
7.	Advokatas, gynyba ir atstovavimas įvairiose bylose	2024 03 29	<i>Microsoft Teams</i>	<i>Microsoft Teams</i> vaizdo įrašas ir užrašai
8.	Teisėjas, apylinkės teismas, specializacija- baudžiamųjų bylų nagrinėjimas	2024 03 29	<i>Microsoft Teams</i>	<i>Microsoft Teams</i> vaizdo įrašas ir užrašai
9.	Advokatas, gynyba ir atstovavimas baudžiamosiose bylose	2024 04 04	<i>Microsoft Teams</i>	<i>Microsoft Teams</i> vaizdo įrašas ir užrašai
10.	Prokuroras, apygardos prokuratūra	2024 03 25	<i>Microsoft Teams</i>	Užrašai